

KUR'AN-I KERİM'DE ÖRTÜNMENİN SINIRLARI

Prof. Dr. M. ZEKİ DUMAN

İSTANBUL – 2011

ÖZGEÇMİŞ

1952 Yılında Sivas'ın, Şarkışla ilçesi, Gümüštepe/Yapaltın köyünde doğdu. İlkokulu köyünde bitirdi. Orta öğretimin ilk bölümünü Sivas, ikinci bölümünü Kayseri İmam-Hatip Lisesinde 1969 yılında tamamladı. Aynı yıl, Eylül ayında, hariçten fark dersleri sınavlarını vererek Kırşehir Lisesinden Lise Diplomasını aldı.

30 Haziran 1973 tarihinde Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. 1973-1977 yılları arasında dört yıl Kırklareli İmam-Hatip Lisesi'nde Meslek Dersleri Öğretmenliği ve Müdür Yardımcılığı görevlerinde bulundu. 13 Nisan - 31 Ekim 1975 tarihleri arasında İsparta'da Kısa Devre Askerlik görevini tamamladı.

26 Haziran 1977 tarihinde Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü'ne Tefsir Asistanı olarak atandı... 18. 04. 1984 tarihinde Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Tefsir Bilim Dalında Doktor, 25. 11. 1987 tarihinde Doçent, 11. 06. 1993 tarihinde de Profesör ünvanlarını aldı.

Prof. Dr. M. Zeki Duman hâlen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Anabilim Dalında Öğretim Üyesi olarak ilmî ve akademik çalışmalarını sürdürmektedir. Arapça ve Fransızca bilmektedir. Evli olup üç çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ

1. Örtünme İnsana Ait Bir Hassadır
2. Tarih Boyunca İnsanlar Bir Biçimde Örtünmüşlerdir
3. Örtünme Allah'ın Emridir.
4. Örtünme Haya Duygusunun İcabıdır.

I. BÖLÜM

ÖRTÜNMEDE ASIL OLAN AYETLER

1. ÖRTÜNMEDE ASIL OLAN AYETLER

1.1. Örtünmede Asıl Olan Ayetlere Toplu Bir Bakış

1. 1. 1. Birinci Ayet: Nur, 24/30

1. 1. 2. İkinci Ayet: Nur, 24/31

1. 1. 3. Üçüncü Ayet: Nur, 24/60

1.1. 4. Ayetlerin İndirildiği Zaman ve Mekan

2. AYETLERİN TAHLİL VE İZAHLARI

2. 1. BİRİNCİ AYET, ANAHTAR KELİMELER VE ANALİTİK YORUM (NUR, 24/30)

2. 1. 1. Ğaddu'l-Besar

2. 1. 2. Ferçlerin Muhafazası

2. 1. 3. **Ayetlerden** Anlaşılan Mana

2. 1. 4. Mümine Yakışan Nezahettir, Temiz Davranıştır

2. 2. İKİNCİ AYET, ANAHTAR KELİMELER VE ANALİTİK YORUM (NUR, 24/31)

2. 2. 1. Birinci Kısım: Ziyet ve Kadınların Ziyetleri

2. 2. 1. 1. Nakli Deliller

2. 2. 1. 2. Akli Deliller

2. 2. İkinci Kısım: Özel Kavramlar

2. 2. 1. Hımar /Başörtüsü

2. 2. 2. Cüyub

2. 2. 3. Vurunmak

2. 2. 4. Ziyetlerini, Aşağıda Adı Geçenler Hariç, Herkesin Yanında Açmasıdır!

2. 2. 4. 1. Kocalar

2. 3. 4. 2. Babalar

2. 2. 4. 3. Kayınbabalar;

2. 2. 4. 4. Öz ve Üvey Oğullar

2. 2. 4. 5. Kardeşleri

2. 2. 4. 6. Yeğenleri

2. 2. 4. 7. Kendi Kadınları

2. 2. 4. 8. Sağ Ellerinin Malik Oldukları

2. 2. 4. 9. Yaşlılıktan Ötürü Cinselliği Bitmiş Erkekler

2. 2. 4. 10. Küçük Çocuklar / Tıfillar

2. 3. Üçüncü Kısım: Gizli Ziyetler

2. 3. 1. Gizli Ziyetlerine Dikkat Çekmesinler

2. 3. 2. Sosyal Hayatta Başarı Ancak Birlikte Kazanılır

2. 3. 3. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihâî Yorum

2.4. Yaşlı Kadınlara Özgü Bir Ruhsat

2. 4. 1. Ayetin Metni ve Meali 1.5..2. Anahtar Kelimeler ve Analitik Yorumları

2. 4. 1. 2. el-Kavaid

2. 4. 1. 3. Nikâh

2. 4. 1. 4. Cünah

2. 4. 1. 4. Teberrüc

2. 4. 1. 5. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihâî Yorum

II. BÖLÜM

CİLBAB AYETİ VE HÜKMÜ

1. İHTİYAÇ ANINDA KULLANILACAK ÖRTÜ/ CİLBAB

1. 1. Ayetin Metni ve Meali
  1. 1. 2. Anahtar Kelimeler ve Analitik Yorumları
    1. 1. 2. 1. Yüdnin
    1. 1. 2. 2. Cilbab
  1. 2. Ayetin Nüzul Sebebi
  1. 3. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihâî Anlam
  1. 4. “Cilbab” bir çeşit örtü müdür Yoksa Sembol mü?
  1. 5. Her Hal ü Karda Cilbab Şart mıdır?

III. BÖLÜM

CARİYELERDE ÖRTÜNME

1. HER İNSAN ANASINDAN HÜR DOĞAR...
2. MÜMİN CARİYELERİN ÖRTÜNMELERİ NİÇİN
SORUN EDİLİYOR?
3. CARİYELER DE İSLAM'A UYGUN GİYİNE-
MEZLER Mİ?

SONUÇ

KAYNAKLAR

ÖNSÖZ

Kur'an, Allah kelâmıdır. En son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa'ya (s.a.v.) Cebrail vasıtasıyla, yaklaşık yirmi üç yılda, pasajlar halinde; Arapça, lafız, nazım, mana ve beyan olarak vahyolunmuş mu'ciz bir kelimedir. İnzal sürecinde sahabe tarafından yaşanmış bir kısmı tarafından ezberlenmiş, vahiy kâtipleri vasıtasıyla yazıya geçirilmiş; vahiy tamamlandıktan sonra da Hz. Ebu Bekir döneminde cem edilip bir kitap/Mushaf haline getirilmiş İlahi bir kitaptır. Hz. Osman tarafından beş veya yedi nüsha halinde çoğaltılarak ilim merkezlerine gönderilmiş, ilk nesilden itibaren mütevatir olarak nakledilmiş, kendisiyle ibadet edilen Mu'ciz bir kitaptır. O, anlayan ve tefekkür ederek okuyup yaşayan her mümini gerçek diriliğe kavuşturan İlahi bir ruhtur. İnsanlık âlemini karanlıklardan aydınlığa çıkaran yüce bir ışıktır. Manevi hastalıkların tutsağı olmuş hasta gönüllere emsalsiz bir şifadır. İnanan-inanmayan tüm insanlık âlemi için dengi ve misli bulunmaz bir kılavuzdur. İlahî şualarıyla Orta Çağın karanlıklarını yarıp insanlık âlemini aydınlatan, çeyrek asırdan da daha kısa bir süre içerisinde Yeryüzünün en medeni toplumunu İslam Toplumunu vücuda getiren, asırlar sonra gerçekleşecek olan Rönesans ve

Reformlara zemin hazırlayan etkileyici ve değiştirici bir sözdür. Özellikle inananlardan müteşekkil bir “İslâm Dünyası” vücuda getirip asırlardan beri ayakta tutan; ilmi, düşünceyi ve gelişerek değişmeyi teşvik eden; ilim ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak daha iyi kavranan evrensel bir rehberdir.

“Eğer kendisiyle, dağların yerinden yürütüldüğü veya yer kürenin boydan boya kat’edildiğı /yarıldığı ya da ölülerin konuşturulduğı bir sözdin /Kur’an’dan söz edilse; (İşte o söz bu Kur’an’dır!) İşlerin tamamı yalnızca Allah’a aittir...”¹

Bu ayette kast edilen değişmeceli bir manadır ve - Allahu a’lem - söylenmek istenen şu olabilir: Bu Kur’an, dağları yerinden oynatacak bir dile, gökleri ve yeri sarsacak bir hitaba ve ölüyü dile getirip konuşturacak bir üslûba sahiptir. İnsanın farkında olmadığı gerçeklere dikkat çekmekte, asla idrak edemeyeceğı hakikatlere ışık tutmakta ve hem evren hem de kendisi hakkında insanoğluna sağlam ve kesin delillere dayalı bilgiler, yüce hikmetler sunmaktadır. Nitekim o, Ortaçağın koyu bir cehalet, zulüm ve gayr-ı insanî atmosferini çatlatıp da Müslümanların önünde dağ gibi duran Kureyş’i aşarak nurlarıyla tüm dünyayı aydınlatmadı mı? Dağlar ve taşlardan daha katı nice yüreklerin pasını söküp de iman ile cilalayıp yumuşatmadı mı? Gözleri kör, kulakları sağır, kalpleri duyarsızlıktan

---

1 Ra’d, 13/31.

dolayı ölmüş nice insanları gerçek hayata kavuşturup insanlık vasıflarında yüceltip de âlemlere örnek en medenî ve en düzeyli bir toplumu “Örnek İslâm toplumu”nu vücuda getirmede mi?”

Kur’an-ı Kerim, Arş’tan Arz’a sarkıtılmış *habl-i metin* /kopması imkânsız bir ip; Şeytan ve şeytanımsı zorbaları/tağutları reddedip Allah’a güvenerek tutunan hiçbir eli asla boşa bırakmayan en sağlam bir kulp/ *urvetü’l-vüska*’dır. İnsanlık âlemini, özellikle de tebliğin kendilerine ulaştığı insanların tamamı için bir yol göstericidir. Kur’an, Yüce Allah’ın, Fitri Din, Akıl ve Peygamber’den sonra insanlık âlemine lütfettiği dördüncü bir ışıktır, yol göstericidir. Muttaki müminler içinse, doğru yolun, *Sırat-ı Müstakim*’in tâ kendisidir. Onun belirlediği ilkelerden hareket eden, nehyettiklerini terk eden, yasakladıklarına asla yaklaşmayan, uyarılarına kulak verip gösterdiği yoldan dosdoğru yürüyen her mümin mutlaka *Sırat-ı Müstakim* üzeredir... Ona itaat eden asla sapıklığa düşmez, aydınlığından yararlanan kat’a kula kul, dogmalara esir olmaz. Onu kendisine rehber edinen hem dünyada hem de âhirette gerçek mutluluğu hak eder...

Tarihen sabittir ki, Orta Çağ karanlığı onunla sona ermiştir. Cehalet devri onunla nihayet

---

2 Bkz. Bakara, 2/143; Âl-i İmran, 3/110.

bulmuştur. Batı daha asırlarca aydınlanma çağını bekleyecekken İslam Dünyası onunla “Modernliğe” /“Aydınlanma Sürecine girmiş ve Kindiler, Gazzaliler, İbn Haldunlar, Farabiler, İbn Rüşter ve İbn Sinalar gibi yüzlerce bilim ve tefekkür adamını yetiştirmiş ve Batı’nın da aydınlanma sürecine girmesine sebep olmuştur... Sahabe-i Kiram, onunla gerçek diriliğe kavuşmuştur. Onunla orta çağın karanlıklarından sıyrılıp ilmin aydınlığına çıkmıştır... Onunla İnsanlık vasıflarını yeniden kazanmıştır. Onunla ahlâken yücelmiş ve Yeryüzünün en medeni bireyleri olmuştur. İslâm Medeniyetinin hak ve özgürlükler bağlamında temelleri onunla atılmış ve onunla yeryüzüne gerçek medeniyet yayılmıştır... O medeniyeti kuran ve yaşayan insanlarda aşırılıklar /ifrat ve tefrit yoktu; hikmet, iffet ve şecaat, yani adalet onların mümeyyiz vasıfları idi. O nedenle yüce Allah, Resûlüllah’ın (s.a.v.) önderliğiyle eğitilip yetiştirilen nesli, insanlık âlemi için çıkartılmış “en iyi” ve “en medeni toplum” olarak nitelendirmiş ve âlemlere örnek göstermiştir:

“Böylece siz insanlara şahit /örnek olarsınız, Resûl de size şahit /örnek olsun diye Biz sizi aşırılıkları olmayan adil bir toplum yaptık...”³

“Siz, insanlar için eğitilip yetiştirilmiş en iyi bir topluluksunuz; iyiliği emrediyor, kötülöklere mani oluyor ve Allah’a iman ediyorsunuz! Keşke Ehl-i Kitap da sizin gibi

---

3 Bkz. Bakara, 2/143.

iman etmiş olsaydı kendileri için ne iyi olurdu! Gerçi onlardan da müminler var, ama çoğu dinden çıkmışlardır.”⁴

İşte, bu ideal Müslümanlığa erişebilmek için, inanan her insan için Kur’an, hayat bahşeden ilahi bir rehberdir.

Sünnet ise, Kur’an’ın pratik hayata yansıtılmış mükemmel bir şekli ve emsalsiz bir beşeri kılavuzdur. Ancak Kur’an, Sahih Sünnet ve Sahabe-i Kiramın örnek hayatı ile gerçek diriliğe ve insani kimliğe kavuşulur ve insanlık vasıflarında yücelmek mümkün olur... Ona sırt çevirenler, onu hayatlarına sokmayanlar ve uyarılarına kulak asmayanlar ise, şu geçici dünya hayatında ve kısacık ömürlerinde, belki kendilerince mutlu sayılabilirler, ama onların ebedî hayatta yerlerinin olmayacağı kesindir. Sonu olmayan büyük bir hüsrana, acı bir azap onları beklemektedir. Bilhassa ellerindeki geçici imkânı ve gücü kullanarak başkalarının hukukuna saygı duymayanlar, geçici emelleri ve süflî arzuları sebebiyle iç çatışmaları körükleyenler, zalimlerin tarafında yer alanlar...

Bilinmelidir ki, Kur’an; itikad, ibadet, ahlâk ve sosyal ilişkiler hâlinde ve bir barış doktrini olarak müminlerin hayatına müdahale eden ilahi bir rehberdir. İndiriliş amacı gereği hayatın her anına ve her safhasına, her durumda ve her ortamda nüfuz etmesi gerekmektedir. Gerçek mümin, onun

---

⁴ Âl-i İmran, 3/110.

bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr edemez. Bir kısmını alıp bir kısmını ret edemez. Bir kısmını yaşayıp bir kısmını hayatının dışına itemez... Çünkü iman ve ahlakın doğası bunları kabul etmez... Kur'an bütün halinde, en yüce makamdan en süflî mekâna kadar müminin hayatının tamamını kuşatan bir ruhtur... Allah'ın var olduğu her yerde kelamı da vardır; O'nun bulunmadığı hiçbir yer olmadığına ve her an müminlerle beraber olduğuna göre, Kur'an ya da onun bir kısım ilkeleri asla müminin bireysel ve toplumsal hayatının dışına / "kamusal alan"(!) dışına itilemez. Onu hakkıyla rehber edinen mümin, bir başkasının hukukuna ve özgürlüğüne saygılıdır; normal şartlarda başkalarının hak ve özgürlüklerini ne tamamen yok sayabilir ne de sınırlandırılmasını ister. O da hak ve hürriyetlerin tamamının ilahi bir savunucusudur... Bu şartlar çerçevesinden, zaruret hâlleri hariç, onun hiçbir açık emri reddedilemez. Allah'a isyan olan yerde kula itaat caiz değildir; edilirse kişi şirke düşer!⁵ İstikametten en ufak bir taviz verilmez. Gerçek mümin emrolunduğu gibi dosdoğru olur... O bilir ki, eğer korku ya da fayda saikiyle bile bile Allah'ın emrini terk edip inkâr edenlere veya onların aşırı isteklerine boyun eğer, önlerinde eğilir

---

5 "Allah'ın adı anılmadan kesilmiş olan hayvanlardan yemeyin! Kuşkusuz bu bir fısktır. Şeytanlar, sizinle mücadele etmeleri için dostlarına telkinde bulunurlar; eğer onlara itaat ederseniz siz de kesinlikle Allah'a ortak koşmuş olursunuz!" (En'am, 6/121)

bükülürse mutlaka ateş kendisine dokunacaktır.⁶ Zalimlimin zulmünü hoş görerek, kötülüğünü alkışlayarak hiçbir mümin kendini kurtaramaz. Belki o gün için zalimin gözüne girip nefsini kurtarsa bile Allah onu, mutlaka bir gün o zalimle karşı karşıya getirecektir... Ondan da öte Cehennem azabıyla karşılaşacaktır. O nedenle inanan-inkâr eden herkes barış ve hoşgörü ortamı içerisinde ve birbirine saygılı olarak yaşamalıdır. Başkasının hak ve hürriyetine zarar vermediği sürece kimsenin inancından ve dini hayat tarzından taviz istenilmemelidir... İstismar edenler var diye, gerçek dindarlar hor görülmemelidir. Dini ve dindarlığı kötüye kullananlar ise, elbette Allah katında cezalarını göreceklerdir...

Arapça olduğu için, İslâm Tarihi boyunca gerek Araplar'dan gerekse dili yabancı olan milletlerden yüzlerce, hatta binlerce müfessir Kur'an'ı anlamak ve onu asırlarının idrakine söyletmek için zihin yormuşlar, kalemlerini çalıştırıp tonlarca mürekkep tüketmiş ve ciltler dolusu tefsirler vücuda getirmişlerdir. Böylece Allah'ın kelamını doğru anlayıp Müslümanların gerçek medeni hayatı yaşamalarına katkıda bulunmaya özen göstermişlerdir. Fakat bir kısım müfessirler ve ilim adamları(!) ise, anlamada objektifliği sağlayan

---

6 "Sakın ha, zalimlere eğilip dalkavukluk etmeyin! Yoksa size ateş dokunur. Sizin Allah'tan başka hiçbir dostunuz yoktur; sonra hiçbir yardım göremezsiniz!" (Hud, 11/113)

metodolojik hassasiyeti ya tamamen ya da zaman zaman bir tarafa bırakarak, toplumsal kişiliği ile de bağlantılı olarak sübjektif değer ve yargılarını ön plâna çıkararak, sonuçta bir kısım ayetlere maksadını aşan manalar yüklemiş ve yüklemektedirler... Öyleleri de var ki, geleneğe körü körüne bağlılığını ispat etmeye çalışarak “ilme saygı ile ilim adamına saygıyı” birbirine karıştırmış; maksadını aşan anlayışları ve hatalı yaklaşımları – falan müfessir böyle diyor – diyerek körü körüne nakilciliği sürdürmüşlerdir. Oysak her müfessir insandır! Bir kısım kimseler de, ya çağdaş mezhebî yönelişlerin veya fikrî akım ve söylemlerin yahut da siyasal konjonktüre bağlı olarak medyatik platformlarda hakikatin hilafına beyanlarda bulunmaktan çekinmemişler; ne Allah’tan korkmuşlar ne de kullarından utanmışlardır!!

İslam’da “Örtünme” ve “Başörtüsü” konusu, ülkemizde, İslam’a doğrudan olmasa da içten içe karşı olan; adı Müslüman olsa da “şeriat”a öfke duyan kimselerin iktidara geldiği dönemlerde hep tartışma konusu olmuş ve bir takım spekülâtif yorumların hedefi haline getirilmiştir. Tıpkı “Türkçe İbadet” tartışmaları gibi... Kur’an’a dayalı(!) olduğu iddia edilen bir takım açıklamalar, belirtilen görüşler ve uzayıp giden tartışmalar yıllardan beri samimi ve dindar insanları bir hayli tedirginliğe sevk etmiştir. Kendi içerisinde çelişkili açıklamalar, birbiriyle çelişen yorumlar ve doğrudan doğruya

maksatlı denilebilecek sözler... sadece dindar kesimi değil, özgürlükten yana olan hakşinas kimseleri dahi rencideemiş ve etmektedir. Tartışanlardan kimi “Kur’an’da başörtüsü ile ilgili hiçbir ayetin bulunmadığını” iddia edecek kadar cesur(!) Kimi, “Kur’an’da başörtüsü ile ilgili hiçbir emrin bulunmadığını” söyleyecek kadar cahil!! Kimi ayetlerde emredilenin “başın değil, boyun kısmının örtülmesi” olduğunu iddia edecek kadar bilgiç(!) ve Kimi de, “Kur’an’da başörtüsü ile ilgili emrin vücup/emir ifade etmediğini, ancak tavsiye olabileceğini”... söyleyebilecek kadar basiretsiz...

Gerçek ve tahkik ehli ilim adamlarını tenzih ediyorum. Fakat üzümlere söylemek gerekir ki, tüm bilgileri birkaç tefsir ve birkaç meale dayalı olup İlm’e ve Din’e karşı pek de hassasiyeti olmayan bazı kimseler; özellikle de gücü elinde bulunduran kesimlere paralel düşündüğü imasında bulunma çabası içerisinde olanlar, önlerine uzatılan her mikrofona veya davet edildikleri her kanala koşarak görüş açıklıyorlar. Oysa her alanda uzmanlığın ve uzmanların revaçta olduğu bir çağda yaşamaktayız. Kur’an’da da geçer, hadi diyelim ki, uzmanı olduğun alanda konuşuyorsun, peki hiç bilmediğin konuda nasıl konuşabiliyorsun!!

İlmi konular, ancak uzmanları tarafından ve ilmi ortamlarda müzakere edilmelidir. Biz, bu gün için TV kanallarını böylesi önemli meselelerin tartışılabileceği bir ortam olarak görmediğimiz için

oraya hiçbir zaman alet olmadık, ama konuyla da ilgisiz kalmadık. 28 Şubat sürecinin tüm haşmetiyle devam ettiği bir dönemde İslâmiyât Dergisinin Nisan-Haziran 2001 Özel sayısında konu ile ilgili bir makale yayımladık. Çevrenin talepleri üzerine bu makalemizi yeniden gözden geçirip müstakil bir kitap şeklinde 2008’de İpek Yayınları arasında neşrettik.

“Kur’an-ı Kerim’de Örtünmenin Sınırları” adlı bu çalışmamızda, İslam’da temel nasslara göre cinsiyet ve statü ayırımı olmaksızın yetişkin her müminin bireysel ve sosyal hayatta insanlık vasfı sebebiyle muhafaza altına alması gereken yerlerini Kur’an ve Sahih Sünnet vasıtasıyla tespit edip dinde arzu edilen örtünmenin niteliğini açık ve seçik olarak ortaya koymayı konu edindik. Bu kitapta; özellikle ziynet ve cilbab kavramları hakkında, bugüne kadar söylenmemiş yeni şeyleri de söyledik...

“...Örtünmenin sınırları” ifadesi, birey ve toplum hayatında belli bir yaşa gelmiş insanların, insanlık vasıfları bir de dinimizin emri olarak erkekler ve kadınlar için kapatılması istenilip, açılması yasaklanan bölgeleri net olarak belirlemek içindir. Çünkü Kur’an ve sünnette, ergenlik çağına girmiş, akli başında olan yetişkin her mümin için kapatılması emredilip açılması haram olan bölgeler ve sınırlar açık olarak belirtilmiştir. Her haramın bir hariminin olduğu da bir gerçektir. O sebeple

örtülmesi gereken yerlerin örfe uygun sınırları, şekli, rengi, kumaşı v.s. gibi hususlar ise, “ma’ruf”, yani “akl-ı selimin makul görmesi, şer-i şerifin de onaylaması şartıyla örfün; hatta yöresel örflerin kabulüne bırakılmıştır.

Bu çalışmamız bir giriş üç de bölümden müteşekkildir:

Giriş’te insan için örtünme olgusunun mahiyetinden, tarihi süreçte örtünmenin icabından, örtünmenin dinimizin emri ve insanlara özgü bir duygu olan hayâ hissini gereği olduğundan bahsedilmiştir.

Birinci Bölüm’de, Örtünmede Asıl olan Ayetler; özellikle “Ziyet” Kavramı ve Yaşlı Kadınların Örtünmeleri konuları bir tefsir bilinci /nosyonu çerçevesinde ve detaylı bir biçimde işlenmiştir.

İkinci Bölüm’de, “Cilbab Ayeti” olarak bilinen meşhur ayet konu edinilmiş ve etraflı bir biçimde tefsire tabi tutulduktan sonra Cilbab’ın Hükmü, hiçbir tefsirde görülmediği şekilde, detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

Üçüncü Bölüm’de ise, Asr-ı Saadette Köle ve Cariye Sorununa Yaklaşımın aksine; ileriki dönemlerde gelişen ve Fıkıh’da yer alan anlayış sebebiyle Köle ve Cariyelerin Örtünmeleri konusu yeniden değerlendirilmiştir.

Konular işlenirken ilgili ayetlere tam bir tefsir bilinci ile yaklaşılmaya çalışılmıştır. Kavramların içerikleri doğru ve tam olarak doldurmaya özen gösterilmiştir. Ayette geçen humur, cüyüb, darb, ziynet, fûruc ve cilbab gibi önemli anahtar kelimeler ve kullanıldıkları asli manaları metin ve tarihi bütünlükleri de göz önünde bulundurularak özgün bir biçimde açıklanmıştır. Pek çok kimsenin kaydında olmadığı ayetlerdeki bu anahtar kelimelerin, bağlamlarına göre kullanıldıkları hakikî, mecazî, şer'î, deyimsel, örfî, temsili ve sembolik manaları dikkate alınarak gereken izahlar yapılmıştır.. Ayetlerin anlam dokusu ızhar edilip nihai mana ve çıkan hükümler; devam eden ve etmeyen şekliyle açık bir dil ve anlaşılır bir üslup ile ortaya konulmaya çalışılmıştır...

Hiç şüphe yok ki, Kur'ani bilgileri, doğru ve ilkesel bir yaklaşımla tespit edip idrakimiz ölçüsünce hakikati söyleme çabası bizden, inayet ve tevfik ise Yüce Allah'tandır.

07. 07. 2011.

Prof. Dr. M. Zeki Duman

GİRİŞ

1. Örtünme İnsana Ait Bir Hassadır

“Örtünme, Fıkıh literatüründeki deyimiyse *setri avret*, avret yerlerinin örtülmesi ve gizlenmesi anlamına gelir. *Avret* sözcüğü ise, eksiklik, kusur, ayıp ve çirkin şey anlamındaki ‘*avar*’ kökünden türemiştir ve insanın görünmesi hoş olmayan cinsel organı ve dübürü/gerisi/oturağı anlamına gelmektedir. Görünmelerinin hoş olmaması sebebiyle bu iki organ *sev’etan* olarak adlandırılmıştır”⁷ ve Kur’an’da da bu anlamda kullanılmıştır.

İnsan tabiatı icabı medeni bir varlıktır ve sosyal hayat yaşamak durumundadır. Örtünme ya da yer, zaman ve şartlara göre giyinme; hatta güzel giyinme, süslenme insan olmaktan kaynaklan ve insanın tamamlayıcı bir vasfı olduğu gibi medeni olmanın da olmazsa olmaz şartlarındandır. O sebeple örtünme duygusu veya ihtiyacı, fitrîdir ve tarih boyunca yaşanan bir gerçektir.

İlk insan Âdem ile eşi Havva, tam ve medenî bir insan olma ve sosyalleşme olgusuna ilk adımı

---

7 Yunus Apaydın, Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 91.

yasak meyveden yer yemez kendilerini çıplak hissettikleri anda atmışlardı. Çıplak olduklarını hissettikleri anki ilk refleksleri düşünmek, eylemleri ise örtünmek, çıplaklık utancından bir an önce kurtulmak olmuştur:

“...Adem ile Eşi yasak meyveden tadar tatmaz çirkin /ayıp yerlerinin /sev’ât farkına vardılar. Derhal, cennet yapraklarıyla oralarını örtmeğe koyuldular...”⁸

“...Sonuçta ikisi de o ağaçtan yediler ve o anda edep yerleri/genital organları kendilerine görünüyordu; derhâl cennet yaprağıyla örtünmeye koyuldular. Böylece, Âdem Rabb’ine isyan etti ve yoldan saptı.”⁹

Bugün bilimsel araştırmalara konu olan ilkel kabilelerde bile yetişkin insanların, hatta çocuk denecek yaştakilerin bile giysileri olmadığı hâlde ön ve arkadan ayıp yerlerini mutlaka bir şeylerle örtmekte olduklarının tespiti de, ileride açıklanacağı üzere, ‘hiss-i haya’nın, insanî ve fitri bir duygu olduğunu desteklemekte ve ilk insan Âdem’den günümüze dek insanların bir biçimde örtündüklerini doğrulamaktadır...

Ayrıca sosyal hayatta çıplaklık hissi, özellikle de insan bedeninde cinsel /genital organların bulunduğu yer ile mak’adın /oturak, ki, Kur’an’da

---

8 A’raf, 7/20-22.

9 Taha, 20/121.

bu ikisine birlikte genelde “ferc”, “sev’at” ve “avret” tabirleri kullanılmıştır.¹⁰

Bu yerlerin bir biçimde örtülmemesi - fitri bir güzelliğe /ziyete sahip olan insan bedeninin orta yerinde bir leke gibi görünmesi - sadece insana âit aşığılayıcı bir durumdur. Yalnızken veya insanların içerisinde çıplak dolaşmak ya da kendini üryan hissetmek gerçek insanda sıkıntı yaratan, yüz kızartıcı bir eksiklik olarak bilinir. Şayet zarurî bir hâl yoksa bu durum, medeni insanlar tarafından da asla hoş karşılanmaz; yadsınır, kişi ilkelikle, gayr-ı

---

10 “Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini muhafaza altına alsınlar! Zira böyle yapmaları, onlar için temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır!” (Nur, 24/30)

“Mümin kadınlara da söyle! Onlar da gözlerini harama karşı yumsun, ferçlerini de korusun, muhafaza altına alsınlar!...” (Nur, 24/31)

“Ey âdemoğulları! Biz, size ayıp yerlerinizi örtecek bir giysi, bir de zinet elbisesi indirdik; ancak, en iyisilesas olan ‘takoâ elbisesi’dir. Bunlar, belki düşünür de öğüt alırlar diye indirilen Allah’ın ayetlerindedir.” (A’raf, 7/26)

“Ey âdemoğulları! Şeytan, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak anne ve babanızı cennetten çıkardığı gibi sizi de sakın ha yoldan çıkarmasın! Dikkat edin! Siz onları görmezken o ve yandaşları sizi görürler. Biz, şeytanları iman etmeyenlere dost yaptık.” (A’raf, 7/20)

“Mümin kadınlara da söyle! Onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar! Ferçlerini korusunlar! Ziyetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar! Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziyetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmayan yaşlılar ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar! Gizli ziyetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah’a tövbe edin ki başarabilesiniz!” (Nur, 24/31)

medenîlikle, hatta edepsizlik ve hayasızlıkla itham edilir.

2. Tarih Boyunca İnsanlar Bir Biçimde Örtünmüşlerdir

Örtünme, insanın ikinci benini oluşturduğu için tarihin başlangıcından beri kadın-erkek tüm bireyler bir biçimde örtünmüşlerdir. Hatta hürler ve köleler arasında kıyafet ayırımına gidildiği gibi evli ve bekar kadınlar arasında da örtünmede farklılıklar yasalarla belirlenmiştir. O sebeple belirtmeliyiz ki, örtünme; sadece kadınların meselesi değil aynı zamanda erkeklerin meselesidir; hatta yalnız İslam Dininin ve Müslümanların değil, tüm ademoğlunun fitri ve insani bir ihtiyacıdır. “Ayrıca örtünmenin, pür örtünmeyi aşarak estetik bir anlam kazanması bu bağlamının (modas) inşa edilmesi, yine sanıldığı gibi aksine modern zamanların marifeti değil, eski çağdan devralınmış bir kültür olarak karşımıza çıkmaktadır.”¹¹ Mesela, Sami hukuku geleneğinin elimizdeki en gelişmiş ve en eski örneklerinden olan ve M. Ö. 2. binin ikinci yarısına takaddüm eden Orta Assur kanunlarında şöyle söylenmiştir:

---

11 Eyüp Ay, Örtünmenin Tarihsel Görünümleri ve Sembolik Anlam(lar)ı, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 11.

Orta Assur Kodeksi

Madde 40: İster evli kadınlar, ister dul kadınlar veya Asurlu kadınlar olsun, sokağa çıkarken başlarını açmamış olacaklardır. Adamın kızları... ya bir şal, ya bir giysi veya gulinu ile örtülü olmalıdırlar. Başları açık olmayacaktır... (Evin içinde) örtünmeyecekler, yalnız olarak sokağa gittiklerinde örtüneceklerdir. Sahibi ile sokağa giden esirtular örtülüdürler. Kocaya varan gadistular (cariye), sokakta örtünmelidirler. Kocaya varmamış olanların sokakta başları açıktır, örtünmemelidir. Fahişe örtülü değildir, başı açıktır. Örtülü bir fahişeyi gören olursa, onu tutuklayacak, şahitler çıkaracak, saray mahkemesine onu götürecektir, ziynetlerini almayacaklar, onu yakalayan elbisesini alacaktır. Ona elli sopa vuracaklar, başına zift dökcekler...

Orta Asur Kodeksi

Madde 41: Eğer bir adam esirtusunu örtmek isterse, 5 veya 6 arkadaşını oturtup, onların önünde onu örtecek, "o benim karımdır" diyecek ve o, onun karısı olacaktır. Adamların önünde örtünmeyen ve kocası "Bu karımdır" demeyen esirtu, zevce değildir, esirtudur. Eğer adam ölürse, örtülü karısının (zevce) evlatları yoksa, esirtunun evlatları evlattırlar (varis) ve hislerini alacaklardır."¹²

---

12 Eyüp Ay, a.g.e., s. 14.

Alıntıladığımız bu pasajlardan anlaşılıyor ki, örtünme sosyalleşmenin bir gereğidir. Yine anlaşılıyor ki başörtüsü, hür kadınların önemli bir simgesidir ve zamanla toplum kesimleri arasında sınıfsal, mesleki veya hiyerarşik bir kisve olarak sembolik anlamlar yüklenmiştir.

Kitab-ı Mukaddeste de gerek normal zaman ve durumlarda ve gerekse dua anında başın örtülmesi hükmü yer almaktadır. Sözüün gelişi Tekvin 24: 63 - 65. bölümde şöyle denir: “Ve İshak akşama doğru düşünceye varmak için tarlaya çıktı. Ve gözlerini kaldırıp gördü. Ve işte develer geliyordu. Ve Rebeka gözlerini kaldırıp İshak'ı görünce deveden indi ve köleye dedi: Bizi karşılamak için tarlaya yürüyen bu adam kimdir? Ve köle: Efendimdir dedi ve Rebeka peçesini alıp örtündü.”¹³

Talmut'ta da şöyle bir kanun yer almıştır: “Bir kadın Yahudi kanunlarına karşı hareket ettiğinde; örneğin, başına bir şey örtmeden halk arasında yürüdüğünde... erkek mehir ödemedi kadını boşayabilir.”

Pavlus'un Korintiler'e gönderdiği birinci mektubun XI. babı başörtüsüne ayrılmıştır:

1- Ben Mesih'i örnek aldığım gibi siz de beni örnek alın.

---

13 Eyüp Ay, a.g.e., s. 15.

2- Her durumda beni hatırladığınız ve size ilettiğim öğretileri olduğu gibi koruduğunuz için sizi övüyorum.

3- Ama şunu da bilmenizi isterim. Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek ve Mesih'in başı Tanrı'dır.

4- Başı örtülü olarak dua eden ya da peygamberlik eden her erkek başını küçük düşürür. (Not: Başını küçük düşürmek otoriteye karşı gelmek anlamında kullanılmıştır.)

5- Başını örtmeden dua eden ya da peygamberlik eden her kadın başını küçük düşürür. Böylesinin başı tıraş edilmiş bir kadından farkı yoktur. (Not: Başı tıraş edilen kadın ifadesinin fahişe anlamına geldiği söylenmiştir.)

6- Eğer kadın örtünmüyorsa saçını kestirsin, ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa başını örtsün.

7- Erkek başını örtmemelidir. Çünkü erkek Tanrı'nın benzeyişinde olup, Tanrı'nın yüceliğini yansıtır. Kadın ise, erkeğin yüceliğini yansıtır.

8- Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı.

9- Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.

10- Bu nedenle ve melekler uğruna kadın bir yetki işareti olarak başını örtmelidir.(Not: Melekler düzeni işaret eder.)

11- Ne var ki, Rab'de ne kadın erkekten ne erkek kadından bağımsızdır.

12- Çünkü kadın erkekten yaratıldığı gibi erkek de kadından doğar.

13- Siz kendiniz karar verin; Kadının örtüsüz başla Tanrı'ya dua etmesi uygun mu?

14- Doğa bile erkeğin uzun saçlı olmasının kendisini küçük düşürdüğünü, ama kadının uzun saçlı olmasının kendisini yücelttiğini öğretmiyor mu?

15- Çünkü saç kadına örtü olarak verilmiştir.

16- Bu konuda çekişmek isteyen biri varsa şunu bilsin ki, bizim ya da Tanrı'nın topluluklarının başka bir geleneği yoktur.¹⁴

Dinli-dinsiz tüm toplumlarda olduğu gibi Kur'an'ın ilk muhatabı olan Araplarda da örtünme söz konusu idi; kadınlar bir biçimde başlarını örtmekteydiler. Hatta başörtüsü Arap toplumunda da hür kadınlarla başlarını örtmeyen cariyeler arasında özgürlük alametlerden sayılmaktaydı...

---

14 Bkz. İncil'in Kısa ve Öz El Kitabı, Müjde yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 162 (Mehmet Görmez, İlahi Dinlere Göre Başörtüsü, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 25'den naklen)

İslam dini, ileride açıklanacağı üzere, Müslüman kadınların örtünmelerine kişiliklerini tamamlayıcı bir boyut katmış oldu.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, örtünme insanlık tarihinin en erken dönemlerinden itibaren, nerede ve hangi formda olursa olsun, sosyal ilişkisinin bir eşiği/önkoşulu olarak belirlenmiştir. Örtünme olgusu, zamanla toplum kesimleri arasında sınıfsal mesleki ve/veya hiyerarşik bir kisve olarak sembolik bir takım anlamlar yüklenmiştir.¹⁵

3. Örtünme Allah'ın Emridir.

Yetişkinlik çağına girmiş olup yükümlülüğünün bilincinde olan tüm erkek ve kadınların, insan olmaları hasebiyle açılması ve bakılması ayıp sayılan yerlerini örtmeleri alemlerin Yaraticısı ve yöneticisi Cenab-ı Allah'ın emridir ve farzdır. Hicretin beşinci yılının son aylarında pasajlar halinde indirilmeye başlayan Nur suresinin ilk pasajında Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

“Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini muhafaza altına alsınlar! Zira böyle yapmaları, onlar için temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır!”¹⁶

“Mümin kadınlara da söyle! Onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar! Ferçlerini korusunlar! Ziyetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar! Başörtülerini

---

15 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Eyüp Ay, a.g.e., s. 11-18.

16 Nur, 24/30.

yakalarının üzerine vursunlar! Ziynetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmayan yaşlılar ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar! Gizli ziyinetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a tövbe edin ki başarabilesiniz!”¹⁷

Bu emrinden önce Yüce Allah, insandaki haya duygusunun muhafazası ve şahsa kazandıracağı estetik güzellik ve nezahet için hükmünü açıklarken bir de uyarıda bulunmuştur:

“Ey adem oğulları! Biz size çirkin yerlerinizi gizleyecek bir giysi bir de süs (elbisesi)¹⁸ indirdik.¹⁹ Takva elbisesi ise, en iyisi budur. Bunlar Allah'ın ayetlerindedir. Umulur ki öğüt alırlar.”²⁰

---

¹⁷ Nur, 24/31.

¹⁸ “Süs elbisesi” şeklinde çevirdiğimiz kelime ayette rıyş'tir. Rıyş, lügatte kuş tüyü, süslü elbise, zenginlik, geçim bolluğu, refah, mutluluk gibi anlamlara gelmektedir. İnsanların süslandıkları elbiselere de bu ad verilmektedir. Bunun, hayvanların tüylerinden, yünlerinden ve kullarından dokunacak zarif, süslü elbiseler olduğu da söylenmiştir. (Bkz. İzzet Derveze, et-Tefsiru'l-Hadîs, II/121)

¹⁹ Enzelna tabiri, “demir”(Hadîd, 57/25) ve “sekiz çift hayvan”(Bkz. Zümer, 39/6) hakkında da kullanılmıştır. Bu ayetlerde indirdik deyimini, genelde iki manada değerlendirilir: Birincisi, madenini /ana maddesini yoktan biz var ettik; ikincisi, bunları tabiattan keşfetme, önemini kavrama ve elde edip işleme eğilimini; çeşitli araç gereç icat etme bilgi ve becerisini insana biz bahsettik. Bu ayette her iki manada da kast edilmiş olabilir.

²⁰ A'raf, 7/26.

“Ey adem oğulları! Çirkin yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak anne ve babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın...”²¹

Örtünmenin Nur suresindeki hükmünü belirten ayetlerden sonra A’raf suresinden naklettiğimiz bu iki ayette, elbisenin insanî iki amacı açıklanmıştır; birincisi, insandaki “sev’at” tabir edilen çirkin, açıldığı takdirde utanç verici olan yerleri örtmek, ikincisi ise süslenmektir. Nahl suresinde ise, elbisenin sıcaktan, tabii olarak soğuktan ve savaşlarda koruyucu özelliğinden de söz edilmiştir.²² Anlaşıyor ki ayıp yerlerin örtülmesi ile soğuk veya sıcağa karşı korunma giyinmenin asıl amaçlarından. Süslenme ise, ikinci derecede gelir... Ayetteki “*Takva elbisesi ise, en iyisidir.*” sözü, elbisenin ve giyinmenin sosyal ve imanî boyutunu ifade etmektedir. Bu demektir ki insan örtünmek için, korunmak için, süslenmek için ve bedenini düşman karşısında savunmak için giyinmek durumundadır. O halde yetişkin her insan hangi maksatla giyinirse giyinsin, hepsi de giyinmenin amacına uygundur. Fakat mümin için asıl olan, takva elbisesidir; Cenab-ı Allah’ın giyim kuşam konusundaki emir ve yasaklarına itaat bilincini ön plânda tutarak giyinme ve örtünmedir.

---

21 A’raf, 7/27.

22 “...Allah, sizi sıcağa karşı koruyacak elbiseler; savaşta korunacağınız zırhlar yarattı...”(Nahl, 16/81)

Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki, örtünmenin bir dini bir de örfi/sosyal yönü vardır. Dini yönü, bedenden açılması ve bakılması din açısından haram olan yerleri ve sınırlarını belirler ki burada değişiklik söz konusu değildir. Örfi olan boyutu ise, tarihi, coğrafi, fiziki şart, durum ve yöresel geleneklere göre değişebilir.

Kur'an'da "örf" ya da "ma'ruf" kavramları, akl-ı selimin makul gördüğü, şer-i şerifin de onayladığı şeyleri kapsar. İslam toplumlarında yöresel örflerin tamamı, esas itibarıyla bu tarife uymak zorundadırlar. Bu demektir ki, yöresel de olsa örfler akl-ı selime ve dine aykırı olamaz. O sebeple "*Takva elbisesi ise, en iyisidir.*"²³

Müminler için giyinmede hedef takva olunca, onların giysileri, mutlaka mümine yakışır cinsten ve takva bilincine uygun olmalıdır. Giyindiği hâlde giyinmemiş gibi olmamalıdır. Zira Resulullah (s.a.v.) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Nice örtünmüş kimseler var ki, çıplaktırlar!" Zira onlarda giyilen elbise örtünmenin amacını gerçekleştirmemektedir. Ya muhafaza altına alınması gereken bölgeleri kapsamamakta, ya mahrem yerleri belli olacak kadar dar veya teni gösterecek kadar incedir. Hz. Aişe nakledildiğine göre, bir gün Hz. Peygamber eve geldiğinde baldızı Esmâ'yı, tenini gösterecek derecede ince bir elbise

---

23A'raf, 7/26.

içerisinde gördü. Allah'ın elçisi, ondan yüzünü yana çevirdi ve: "Esmâ, kadınlar bülûğ çağına girdikten sonra, şurası ve şurası hariç, diğer yerlerini örtmelidir; git, örtün de gel!" buyurdu. Ravi demiştir ki Allah'ın elçisi, "şurası ve şurası hariç" derken abdest alırken yüzün yıkanması gereken yerini ve bileklerden itibaren ellerini işaret etmişti."²⁴

Hız. Aişe, bizde tülbent gibi ince başörtülerinin de örtünmedeki maksada uygun olmadığı kanaatindeydi. O, bir gün kendi yanına gelen yeğeni Hafsa binti Abdirrahman'ın üzerinde ince bir başörtüsü görgünce, onu yırtmış ve yeğenine kalın bir başörtüsü takmıştır."²⁵

Bir Müslüman için giyinmede asıl hedef takva olmalıdır; yani giyinmenin insanî ve imani yönüyle ilgili olanı /edep yerlerinin maksada uygun bir biçimde örtülmesi ve Allah'ın bu husustaki emir ve yasaklarına itaat amacını ön planda tutulmasıdır. Bu konuda, hiçbir dini kaygı taşımayan moda değil, Cenab-ı Allah'ın hoş karşılayacağı şer'i ve Mahalli örfün de onaylayacağı tarz ve biçim esas olmalıdır... İslam'ın öngördüğü giyinme ya da örtünme tarzı, temel hatları ile Nur ve Ahzab surelerinde açıklanmıştır. Bu surelerde kadın ve

---

24 Ebû Dâvûd, Libas, 34: Taberî, Camiu'l-Beyan, XX/93; Kurtubî, el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an, XII/229.

25 Malik b. Enes, Muvatta, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981, Libas, 6, II/913.

erkeklerle yönelik emirlerin tavsif edildiği biçimde yerine getirilmesi, bu konudaki Resulullah'ın tavsiyeleri ve örfün gerekli kıldığı esaslar dini düşünceye uygun bir modayı da şekillendirmektedir. Haddizatında Din, giyim kuşamda örtünmenin hedefini ve sınırlarını belirler; şeklini ve biçimini ise örf tayin eder. İslami moda da bu iki belirleyiciye tabi olmak durumundadır.

Tarihi süreçte ve her toplumda olduğu gibi, elbette bu ayetler indirilmeden önceki Arap toplumu da bir biçimde giyinmekteydi. Kadınların, kadınlara özgü, erkeklerin de kendilerine âit kıyafet ve giysileri bulunmaktaydı. Onlarda örtünme ya da giyinip süslenme geleneği, Kur'an ile başlamış değildir. Kur'an ve sünnet Arap örfüne İslami bir sınır ve şekil kazandırmış oldu. Ancak bu şekil, o coğrafyada ve o iklim şartlarında yaşamakta olan insanlara özgü bir kıyafettir; renk, şekil ve biçim itibariyle evrensel olduğu söylenemez. Çünkü giyim-kuşam, amacına uygun olarak insanların yaşadıkları tarihî, coğrafi, yöresel, kültürel vs. şartlara ve imkânlarla göre formlar oluşturmaktadır. Farklı coğrafyalarda, farklı iklim şartlarında ve farklı kültürlerde yaşayan insanları tek bir şekil, tek bir biçim, tek bir renk ve tek bir kıyafette birleştirmek eşyanın tabiatına aykırıdır. Zira bir şairin de dediği gibi: "Yemek kendi bileceğiniz şeydir; istediğinizi yiyiniz, ama giyinmeye gelince,

insanların hoş göreceği şeyleri giymelisiniz.”²⁶ Sosyal realitenin şiirsel bir ifadesi olan bu söylem de giyinmenin sosyal bir olgu olduğunu ve mahalli örflere aykırılığa dikkat etmek gerektiğini açıklamaktadır.

Az önce de işaret edildiği üzere, Kur’an-ı Kerim’de giyim kuşam ile ilgili detaylı bilgi verilmez. Sâdece örtünmenin; özellikle takva hedefine uygun bir giyinmenin asgari sınırlarından ve niteliklerinden bahsedilir. Bu yüzden örtünme ile ilgili ayetlerin sayısı fazla değildir. Günümüzde örtünme ile ilgili ayetlerin tartışılıyor olması; bu ayetlerin muğlak, anlaşılması güç ve farklı yorumlara açık olmalarından değil; günümüzün değişken şartlarında ortaya atılan Kur’an uygulanır-uygulanamaz sorunsalından kaynaklandığı kanaatindeyiz. İzah edildiği zaman görüleceği üzere tesettürden bahseden ayetler hiç de müphem veya kapalı değildir; tam aksine mana ve maksatları apaçık ayetlerdir. Hatta bu ayetlerinde içerisinde yer aldığı pasaj hakkında Yüce Allah şu ifadeyi kullanmıştır: Bu, “İndirdiğimiz, içerisindeki hükümleri farz kıldığımız²⁷ bir sûredir. Biz,

---

26 el-Maverdî, Edebu’d-Dünya ve’d-Din, s. 340.

27 Farz, asıl itibariyle sağlam ve sert bir şeyi kopmaksızın kesmek, kesip parçalara ayırmak, etki etmek, takdir etmek, tayin etmek, bir şeyi belirleyip kesinleştirmek, yol açmak, gerekli kılmak gibi anlamlara gelmektedir. (Rağîb, Huseyn b. Muhammed el-İsfehânî, el-Müfredat fi Garaibi’l-Kur’an,(thk. Muhammed Ahmed Halefullah, Kahire, 1970.) ‘FRZ’ mad.) Fıkıh örfünde ise farz, sübuti kati ve manaya delaleti kati

düşünüp öğüt alasınız diye onda apaçık ayetler indirdik.”²⁸

Müfessirler arasında oluşan ortak kanaate göre, örtünme ile ilgili ayetler de muhkem ayetlerdendir. Bu pasajdaki ayetler - ilk 34 ayeti - mana ve maksatları bakımından açık, maksadını aşan yorumlara ve spekülasyonlara kesinlikle kapalıdırlar.

Ayetteki *beyyinat* kelimesi, mana ve maksatları açık, hükümleri anlaşılır ve uygulanabilir âyetler demektir. Mesela; Ebu Hayyan’a göre ayetteki *beyyinat*, te’vile ihtiyaç duyulmayan, lafız ve mana yönünden müşkilleri olmayan ahkâm, mev’ize ve meseller demektir.²⁹

Mevdudi şöyle demiştir: Âyetteki ikinci cümle, bu surede indirilen hükümlerin kabul etmek ve etmemekte serbest kılınan öğütler cinsinden olmadığını özellikle ifade etmektedir. Bunlar kesinlikle itaat edilmesi gereken farzlardır. “Eğer gerçekten mü’min ve Müslüman iseniz, bunları uygulamak zorundasınız” diyor. Üçüncü cümle, bu surede gelen talimatların herhangi bir kapalılıktan uzak olduğunu ve açık sözlerle ifade

---

olan bir nass ile emredilmiş hükümdür. Şöyle de tarif edilebilir: Şari tarafından yapılması kesinlikle emredilmiş olup, terkinde günah olan açık hükümdür.

28 Nur, 24/1.

29 Ebu Hayyan, Ebu Abdullah Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, el-Bahru’l-Muhît, Riyad, 526 h., IV/244.

edildiğini belirtmektedir. Bu yüzden “anlamadık...” diyerek onları uygulamazlık edemezsiniz, demektir.³⁰

Ferra demiştir ki, müfessirlerin çoğuna göre “Mana ve maksatları açık, taşıdığı hükümleri hem ilk muhataplarına hem de onlardan sonra gelenlere farzdır.³¹

Buna rağmen, örtünme ile ilgili ayetleri anlama noktasında bir anlayış birliği sağlanamamış; tartışmalar devam ediyorsa bunun iki sebebi olmalı: Birincisi, yukarıda belirttiğimiz gibi Kur’an’ı ya da onun bir kısım ayetlerini uygulama hususunda ortaya çıkan siyasî otoritenin negatif eğilimi; ikincisi ise Kur’an’ı anlamada ilkesizlik ve metotsuzluk sorunudur...

4. Örtünme Haya Duygusunun İcabıdır.

Hayâ, insanın hassalarındandır. İnsana özgü bir utanma ve sıkılma duygusudur. Nefsin, bir şeyden utanarak çekinmesi ve o konuda kınanmaktan sakınıp onu terk etmesi demektir.

---

30 Ebu'l-A'lâ el-Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, II/450.

31 Bkz. Ferra, Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad, Meani'l-Kur'an, Beyrut, tsz. II/244. Ayrıca bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan, ;Razi, Mefatihü'l-Çayb, XVI/480; Nisaburî, Nizamuddin el-Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî, (v. Hicri IX. Asrın sonları)Çaraibu'l-Kur'an ve Rağaibu'l-Furkan, (Taberi Tefsirinin kenarında), Mısır, 1323/1905, XVII/37; Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, Medariku't-Tenzil ve Hakakiku't-Te'vil, Kahire, 1967, III/130) ve bak, Duman, Prof. Dr. M. Zeki, Beş Surenin Tefsiri, Fecr Yayınları, Ankara, 1999, s.149.

Rağıb el-İsfehani demiştir ki, haya, insanın hoş olmayan davranışlardan rahatsız olup onları yapmaktan çekinmesi anlamındadır.³² Ar ise, genelde haya ile aynı anlamda olup onur kırıcı tutum ve davranışlar için kullanılır.³³ Türkçemizde daha çok hayasızlık, onursuzluk anlamında arsız tabiri kullanılır. İstihya ise, haya duymak, utanmak, yüzü kızarmak, mahcup olmak anlamındadır.

Seyyid Şerif Cürcani'ye göre, insanda haya duygusu iki kısımdır: Birincisi insanî, ikincisi imanla ilgilidir. İnsanlıkla ilgili olan haya, avret yerinin, diğer bir ifade ile, önden genital organların bulunduğu, arkadan da dübür/mak'at bölgelerinin açılmasından veya insanlar arasında, alenen cinsel ilişkide bulunmaktan utanmak gibi Allah'ın insanlık vasfını muhafaza eden her insanda var ettiği bir duygudur. İmanla ilgili olan ise, Allah korkusundan dolayı mümini Allah'ın hoşuna gitmeyecek şeyden men eden çekingenlik hissidir.³⁴ Bu kelime Kur'an'da üç ayette bu manalarda kullanılmıştır:

“Şüphesiz, Allah bir sivrisineği ya da onun üstündeki bir yaratığı misal vermekten haya duymaz/çekinmez. Zira iman edenler bunun Rab'lerinden bir hakikati ifade ettiğini bilirler; inkâr edenlerse: “Allah bununla neyi anlatmak istedi ki?” derler. Allah bununla pek çoğunu sapıklıkta bırakırken çoğuna da

---

32 Bkz. Rağıb, Müfredat, 'hyy' mad.

33 İbn Manzur, Lisanu'l-Arab, 'ayr' mad.

34 Bkz. Cürcanî, Tarifat, s. 94.

*doğru yolu gösterir. O bununla yoldan ıkmişlardan başkasını şaşırtmaz.”*³⁵

*“Ey iman edenler! Bundan sonra yemeğe davet edilmeksizin, vaktine de bakmaksizin Peygamber’in evlerine girmeyin! Eğer davet edilmişseniz, tam vaktinde gidin ve yemeği yiyince derhâl kalkın dağılın; sohbete dalıp kalmayın! Böyle yapmanız Peygamber’i zmettedir, ama o utandığı için size bir şey söylemiyor. Allah hakkı söylemekten ekinmez.”*³⁶

*“O esnada kızlardan biri çekinerek geri geldi ve “Babam, koyunlarımızı suvarmandan ötürü ücretini ödemek üzere seni çağırıyor.” dedi. Musa o adama geldi ve başından geçen hikyeyi olduğu gibi anlattı. Adam, “Korkma, artık zalim topluluktan kurtuldun.” dedi.”*³⁷

“rtnme, insanı hayvanlardan ayıran bir duygu olarak değerlendirilir. Klasik Fıkıh literatüründe örtünme anlamını ifade etmek için kullanılan deyim ‘setr-i avret’ tir setru’l-’avre. Bu deyimdeki setr sözcüğü örtmek, gizlemek anlamına gelmektedir...”³⁸ Belki de Resulllah (s.a.v.), ayıp düşüncesiyle örtünme duygusu hayvanlarda olmayacağı için: “Eğer utanmazsan, istediğin her şeyi yap!”³⁹ hadisi ile fıtratları icabı utanma duygusu olmayan hayvanlarla insanlar arasındaki farkı veciz bir ifade ile belirtmişir. “Haya imandandır.”⁴⁰ hadisi ise, iman haya ilişkisini

---

35 Bakara, 2/26.

36 Ahzab, 33/53.

37 Kasas, 28/25.

38 Yunus Apaydın, Klasik Fıkıh Literatüründe rtnme, İslamiyat, s. 91.

39 Buharî, Enbiy, 54; Edeb, 78.

40 Buharî, İman, 16; Edeb, 77.

ortaya koymasından önemlidir. Hiç kimsenin olmadığı bir yerde, insandaki rahatsız edici ve şahsı eksiklik duygusuna sevk eden çıplaklık hissi de haya duygusunun insandaki insanlık boyutunu ifade eder. Gazzalî, temyiz çağına doğru çocuklarda en erken gelişen duygunun haya duygusu olduğunu söylemiştir.⁴¹ Haya, Türkçemizde 'edeb' ve 'ar' kelimelerinin eşanlamlısı olarak da kullanılır.

Hayanın başı Allah'tan utanmaktır.

Bazı müslümanlar, utanma hissini harekete geçiren yüz kızartıcı işlerini, insanlardan uzakta ve hiç kimsenin göremeyeceği ve muttali olamayacağını sandığı yerlerde ve gizlice yaparlar(!). Oysa, Allah bilincine sahip olan ve O'na karşı gelmekten titizlikle sakınan gerçek müminler, Allah'ın olmyacağı, O'nun görmeyeceği ve bilmeyeceği hiç bir yerin ve işin bulunmadığını; aksine, daima kendileriyle birlikte olduğunu çok iyi bilirler. Onlara göre mülk Allah'ındır; hiç bir şey mülkünde hükümran olan Allah'tan gizli kalmaz:

---

41 Bkz. Gazzalî, İhya, III/72.

*"O, kullarının üstünde kahredici bir güce sahiptir. O (mülkünde) egemendir ve her şeyden haberdardır."*⁴²

*"O görülmeyeni de görüleni de bilir..."*⁴³

*"Kuşkusuz, Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır;"*⁴⁴

*"İster yerde olsun ister gökte; zerre /atom ağırlığımca da olsa hiç bir şey senin Rabb'inin gözünden kaçmaz;"*⁴⁵

*"Muhakkak ki senin Rabb'in, (insanları ve her şeyi) sürekli gözetlemektedir..."*⁴⁶

Lokman (as) oğluna nasihat ederken, ona bu konuda şu hikmetli sözü söylemişti:

*"Yavrucuğum! Yaptığım iş bir tek hardal tanesi ağırlığımca da olsa, bir kayanın koğuğunda veya göklerde ya da yerin derinliklerinde de bulunsa; hiç şüphelen olmasın ki, Allah onu getirip karşıma koyar. Çünkü Allah her şeyi nüfuzeder, her şeyden haberdardır!"*⁴⁷

İşte bu yüzden kulluk bilincine sahip gerçek mümin, her şeyden önce Allah'a karşı ar ve haya sahibidir; O'nun her yerde hâzır ve nâzır olduğunu bilir ve hiç bir yerde utanç verici ve yüz kızartıcı bir işe asla tevessül etmezler.

Haddizatında Allah'a karşı haya/utanma hissine sahip olan kimse, başkalarından da

---

42 En'am, 6/18.

43 En'am, 6/73.

44 Lokman, 31/34.

45 Yunus, 10/61.

46 Fecr, 89/14.

47 Lokman, 31/16.

utanacaktır. Nitekim haya'yı, insanların yanında utanıp açıktan yapamayacağı bir işi onların olmadığı yerde de yapamama alışkanlığı olarak tarif edenler, bu gerçeği dile getirmek istemişlerdir.⁴⁸ Allah'tan utanmadan kendilerince gizli bir yerde nâhoş bir iş yapanların insanlardan istihya etmeleri, az da olsa yüzlerinin kızarması, gerçekçi bir ar ve utanma duygusuyla değildir; onların yüzlerini kızartan şey, çoğunlukla kayb edeceklerinden korktukları menfaatleridir. Allah'tan utanmayanın başkalarına karşı utancı laf-ı güzaftan ibarettir. Çünkü "Allah, kendisinden hayâ duymaya daha layıktır!"⁴⁹ Resulüllah'ın (s.a.v.) "Haya imandandır."⁵⁰ Hadisi, imanın İslâm ahlâkına ne ölçüde etki ettiğini de ifade etmektedir.

Utanma duygusu, insanî bir duygudur. Eğitimcilerin tespitine göre, çocukta ilk gelişip ortaya çıkan bu duygudur. İmam Gazzali demiştir ki: "Çocukta temyiz melekesinin ilk alâmetlerinden biri haya duygusunun belirmesidir." Gerçekten de iki, üç yaşlarını geçtikten sonra çocuk, ayıp yerlerini başkalarına karşı saklamaya; "Aç ta bakayım" denilse, örtmeye çalışır...

Âdem ile Havva da yasak meyveden yediklerinde, o ana kadar kendilerinden gizlenen

---

48 Maverdi, Edebu'd-Dünya ve'd-Din, s. 315.

49 Bkz. Sabunî, Muhammed Ali, Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an, Şam, 1977, II/143. Hadisi Tabarani tahrîç etmiştir.

50 Buhârî, İman, 16; Edeb, 77.

ayıp yerlerinin farkına varmış ve hemen oraları kapatma çabası içerisine girmişlerdi. Bu konu Kur'an'dan şöyle hikaye edilmiştir:

“Allah: ‘Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin, orada dilediğinizden yiyin, fakat şu ağaca yaklaşmayın; aksi hâlde zalimlerden olursunuz!’ buyurdu.”

“Şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan ayıp yerlerini onlara göstermek için Adem'e ve eşine vesvese verdi; ‘Rabb’iniz, sırf birer melek ya da ölümsüz olmayasınız diye size bu ağacı yasakladı. Ben ikinize de öğüt veriyorum.’ deyip onlara yemin etti. Böylece İblis, ikisini de ayartıp yasak meyveye yönlendirdi.”

“Adem ile eşi ağaçtan tadar tatmaz, ayıp yerlerinin farkına vardılar! İkisi birden, derhâl cennet yapıklarıyla çirkinliklerini örtmeye koyuldular. Rabb'leri onlara öfkeyle seslendi: ‘Ben size, o ağaçtan yemeyi yasaklamamış mıydım! Şeytan size apaçık bir düşmandır,⁵¹ dememişmiydim?”

“Her ikisi birden: ‘Rabb’imiz, biz kendimize zulüm ettik; eğer Sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, kesinlikle tamamen zarar enlerden olacağız.’ diyerek yalvardılar...”⁵²

Yeryüzünün ilk iki insanını; henüz üçüncüleri bulunmayan Âdem ile Havva'yı ayıp yerlerini örtmeye sevk eden şey ne idi acaba? Birbirlerinin eşi olmalarına rağmen, utanmaları ve çarçabuk mahrem yerlerini kapatma çabası içerisine girmeleri nereden kaynaklanıyordu? Birbirlerinden utandıkları için mi öyle davranmışlardı? Bu soruların bizce tek cevabı var, o da; her ikisinin de

---

51 Krş. Tâhâ, 20/117; Yâsîn, 36/60.

52 A'raf, 7/19-23.

insan olmaları ve sadece insana özgü olan haya duygusuna sahip bulunmalarıdır... O nedenle gerçek insan için çıplaklık, anadan doğma üryan hâli, utanç/hayâ duygusunun ortaya çıktığı yüzkıartıcı bir hâldir; o, ihtiyaç hâli müstesna, tek başına da olsa, uzun süre çıplak olarak durmaktan rahatsızlık duyar. Mümin ise, tek başına olduğu zaman bile yalnız olmadığının; zaman ve mekândan münezzeh olup zamanı da mekânı da kuşatan; "Alimül ğayb veşşehadeh /O görülmeyeni de bilen görüleni de bilen..." Allah'la birlikte olduğunun farkındadır. Hatta örtünmesine rağmen, Rabb'inin kendisini her hâliyle bildiğinin de farkındadır... Ama o, yine de Rabb'inden istihya eder... Elbisenin insan için olduğunu; hatta insanın lazım-ı gayr-ı müfarıkı, yani kendisinin ayrılmaz bir parçası olduğunu bilir. O nedenle mümin, herkese açık yerde çırılçıplak olarak gezip dolaşmaz, öyle dolaşanlardan büyük rahatsızlık duyar, hatta nefret eder. O, tek başına ve kapalı bir yerde banyo yaparken bile avert yerlerini örtmeye ve örtünmeye özen gösterir...

Sözün özü şudur: insan, öncelikle Allah'tan istihya etmeli ve O'ndan çekinmelidir. Zira, ancak insanda alışkanlık ve huy hâline gelen böylesine nezih bir edep duygusu, gerektiği zaman başkalarından da utanıp çekinmeyi gerektirir...

İnsan için örtünme konusunda özet halinde de olsa bu genel bilgiyi verdikten sonra Kur'an-ı Kerim'de Örtünme konusuna geçebiliriz.

I. BÖLÜM
ÖRTÜNMEDE ASIL OLAN AYETLER

"Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar! Zira böyle yapmaları, onlar için temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır. Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar! Zira böyle yapmaları, onlar için temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır. Mümin kadınlara da söyle; onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar ve ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziyetlerini; kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar. Gizli ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a töbe edin ki başarabilesiniz!" (Nur, 24/30-31)

1. ÖRTÜNMEDE ASIL OLAN AYETLER

Kur'an-ı Kerim'de tesettür ile ilgili ayetlerden bir kısmı, cinsiyet ve ve hiçbir statü ayırımı olmaksızın yetişkinlik çağına girmiş (İmam-ı A'zam Ebu Hanife'ye göre 18 yaşını tamamlamış), olan tüm erkek ve kadınların örtünmelerini; özellikle mahrem, yani açılması ve bakılması haram olan yerlerini muhafaza altına almalarını müminlere emreden ayetlerdir. Biz bu ayetlere "Örtünmede Asıl Olan Ayetler" deyimini kullanmayı uygun bulduk. Bir kısım ayetlerde de Yüce Allah, ihtiyaç duyulduğu zaman ve zeminlerde farklı bir örtü ile örtünmeyi emretmektedir ki, bunlara da "İhtiyaç Anında Kullanılacak Örtüyü Emreden Ayetler /Cilbab Ayeti" deyimini kullandık.

Örtünmede/tesettür asıl olan ayetler Nur suresinin otuz, otuz bir ve altmışıncı ayetleridir.

Bunlardan otuz ve otuz birinci ayetler, namahrem ve mahrem; yani nikahı haram olmayanlar ve nikahı/kendileriyle evlenmeleri haram olan erkeklerin yanında bedenlerinden örtülmesi gereken yerlerden ve sınırlarından bahsetmektedirler. Altmışınıcı ayette ise yaşlı kadınlara özgü istisnaî bir ruhsattan söz edilmektedir. Buna göre örtünmede asıl olan ayetleri şu iki başlık altında incelememiz gerekmektedir: “Erkekler ve Kadınların Örtünmeleriyle İlgili Genel Düzenlemeler” ve “Yaşlı Kadınlara Özgü Bir Ruhsat /Hafifletme”.

1.1. Örtünmede Asıl Olan Ayetlere Toplu Bakış

1.1.1. Birinci Ayet: Nur, 24/30

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ "Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar! Zira böyle yapmaları, onlar için temiz bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır." (Nur, 24/30)

Metin ve mealden de anlaşılacağı üzere bu ayette Allah Teala, direkt olarak mümin erkeklere hitap etmekte ve gözlerini, erkeklerde ve kadınlarda bakmak yasak olan yerlerden çekmelerini ve kendi ferçlerini de muhafaza altına alıp kısmen de olsa, görülmesine mani olmalarını istemektedir.

1.1.2. İkinci Ayet: Nur, 24/31

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَعْضُضُنَّ مِنْ أَنْبَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِمُخْمَرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِزْمَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / "Mümin kadınlara da söyle; onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini muhafaza altına alsınlar ve ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar; Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziynetlerini, kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları /yeğenleri, kız kardeşlerinin oğulları /yeğenleri, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiçbir ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar. Gizli ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a tövbe edin ki başarabilesiniz!"

1.1.3. Üçüncü Ayet: Nur, 24/60

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ نِيبَاتَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
"Hayızdan, nifastan kesilmiş ve nikahtan bir beklentile-ri kalmamış yaşlı kadınların, ziynetlerini göstermemeleri şartıyla, elbiselerinden bir kısmını çıkarmış olmalarından ötürü onlar için bir sakınca yoktur. Ama iffetli

davranmaları kendileri için daha hayır olur. Allah her şeyi işitir ve her şeyi bilir.”⁵³

1.1.4. Ayetlerin İndirildiği Zaman ve Mekan

Örtünme ile ilgili ayetlerin tamamı 24. Nur ve 33. Ahzab surelerinde yer almaktadır. Bu iki sure de Medinede indirildikleri için tamamı Medeni surelerdir. Nüzul zamanları ise birbirine oldukça yakındır. Nur suresinin, 34 ayetten oluşan ilk pasajı Ahzab suresinden önce ve Hicretin beşinci yılında meydana gelen "Beni Müstalik", diğer adıyla "Müreyysi" gazvesinden yaklaşık bir ay sonra indirilmiştir. Ahzab suresi ise, adından da anlaşılacağı üzere Ahzab, diğer adıyla Hendek savaşının hemen ardından ve pasajlar halinde indirilmeye başlamıştır.

Kur'an kronolojisini araştıran ilim adamlarına göre Nur sûresi, Hicretin beşinci yılının son aylarında pasajlar halinde indirilmeye başlamış Medenî bir suredir ve 64 ayettir. Suredeki "Allah göklerin ve yerin nurudur..."^(24/35) ayeti sebebiyle bu ad verilmiştir. Bu sûre, Resmî Mushaf'taki tertibe göre 24; Hz. Osman ve Câfer es-Sadık'ın Mushaf'larında 102; İbn Abbas'ın Mushaf'ında ise 89. sırada yer almaktadır. R. Blachere ile Theodor Nöldeke'ye göre ise 105. sırada indirilmiş-tir.

---

53 18. Nur, 24/60

Ahzab suresi ise, **Hicret'in beş ve yedinci yılları** arasında pasajlar hâlinde inzal edilmiştir. İlk pasajı Hicretin beşinci yılı Şevval ayında başlayan Hendek gazvesinin hemen ardından indirilmiştir. Konumuzla ilgili 59. Ayet ise ***** indirildiği tahmin edilmektedir. Tamamı 73 ayettir. Adını, bir adı da "Ahzab" olan Hendek savaşımdan almıştır. Hz. Osman'ın Mushaf'ındaki kronolojik sıralamaya göre 90., Hz. Ebu Bekir'in cem ettirdiği elimizdeki Kur'an'a göre 33. suredir.

Nur surenin ilk otuz dört ayeti, Beni Mustalik Gazvesine iştirak eden Hz. Aişe ve onunla birlikte geriden gelen Safvan b. Muattal hakkında ortaya atılan ifk/iftira hâdisesi üzerine indirildiği herkesçe bilinmektedir.⁵⁴

Mehdi Bazargân'a göre, bu sure hicretin beşinci yılında söz konusu olay üzerine pasajlar hâlinde indirilmeye başlamıştır. İlk indirilen pasaj, 1-34 arası ayetlerden müteşekkildir. Diğer üç pasajın, hicretin onuncu yılında indirildiği söylenmektedir. Birinci pasaj, ifk hâdisesi münasebetiyle zina, zina suçunun cezası, hadd-i kazif, mülâ'ane ve toplumda zina ve fuhşun yayılmasını önlemek, dedikodusuna dahi imkân vermemek maksadıyla emredilen

---

54 Bu iki surenin nüzul zamanı hakkında bilgi için bkz. Ebu'l-A'la el-Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an, çev. Komusyon, İstanbul, ***** III/401-407; Muhammed İzzet Derzeve, et-Tefsiru'l-Hadis, , Şam, 1962 , ***** , 1 Geniş bilgi için bkz. Duman, M. Zeki, Beş Surenin Tefsiri, Fecir Yayın-nevi, Ankara, 1999, s.145 vd.

hükümler, verilen öğütler ve uygulanmak üzere getirilen âdâb-ı muâşeretle ilgili düzenlemeleri ihtivâ etmektedir.⁵⁵

2. AYETLERİN TAHLİL VE İZAHLARI

2.1. BİRİNCİ AYET, ANAHTAR KELİMELER VE ANALİTİK YORUM (NUR, 24/31)

...قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ...
"Mümin erkeklere söyle, gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar!.." Hitap doğrudan doğruya mümin erkekleredir. Emredilen ise malumdur.

...يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ... وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ...
"Ve ferçlerini muhafaza etsinler /örtsünler..."

Bu bölümde, kast olunan mananın anlaşılmasına yardımcı olacak iki anahtar kelime bulunmaktadır. Bunlar: "Ğaddu'l-besar" ve "Füruc" dur.

2.1.1. Ğaddu'l-Besar

"Ğaddu'l-besar", Bu ifade Arapçada gözü yummak, bakmamak; görünen şeyden gözü çevirmek; bakışları geri çekmek, indirmek, kırmak anlamındadır. Aşağıda izah edileceği üzere ayette yasak edilen, arzulu ve iradeli bakışlardır.

---

55 Bkz. Duman, M. Zeki, Beş Surenin Tefsiri, s.147 vd.

2.1.2. Ferçlerin Muhafazası

Füruc, *ferc*'in çoğuludur. *Ferç*, bir şeydeki yarık, çatlak; duvardaki ayırık; parmak aralarındaki açıklık; çatalı bir nesnede tarafların ayrılma noktası; delik; elbisedeki yırtık; insanda iki bacak arası/apış arası, yani avret mahalli anlamlarına gelmektedir.⁵⁶

Ferç'ten maksat, kadının ve erkeğin önden cinsel/genital organları ve arkadan mak'at/oturaklarıdır... Dolayısıyla bu bölgenin ön ve arka ile birlikte bütün halinde uygun bir örtü /giysi ile örtülmesi istenmektedir.

Bu noktada bilinmelidir ki, Kur'an-ı Kerim, aynı zamanda ahlak ve adab kitabıdır. Son derece nezih, latif ve hoş bir üsluba sahiptir. Açıkça söylenmesi insan tab'ına hoş gelmeyecek ve nezaket kurallarına uymayacak derecede pis, çirkin, edeb dışı veya cinselliği çağrıştırıp zihinlere bulantı verecek kelimeleri kullanmamak; bunların yerine nezakete uygun bir tabir kullanmak Kur'an'ın adabındandır; ilk defa onun getirdiği nezaket kurallarındandır.⁵⁷ Kaba, insana tiksinti verebilecek,

---

56 Bkz. Râğıb, Müfredat, "FRC" mad.

57 Aklı, zihni ve vicdanı temiz olan her insanı rahatsız eden **pis/şen'i**, şehvî duygularını tahrik edip, zihni bulandıran ve kötü hayallere sebep olabilen her çeşit müstehcen sözün açıkça söylenmesi, Allah'ı da rahatsız eder. Allah **açıktan söylenmesi çirkin olan** /müstehcen sözlerin söylenmesini sevmediği gibi, böylesi sözlerle ağzını ve lisanını kirletmesini de mümine yakıştırmaz. Eğer bazı müstehcen sözler, konunun açıklığa kavuşturulması ve daha iyi anlaşılması maksadıyla söylenecekse, böylesi sözler, mutlaka istiâre yoluyla, ödünç kelimelerle

kötü ve sevimsiz sözler onda yer almaz. Dilde olsa bile, insanlık vasfı sebebiyle nahoş sayılabilecek adlar ve çirkin tabirler orada geçmez. Sözelimi “sı.an” adı yerine *fare* demeyi veya istiare /ödünçleme yoluyla onu çağrıştıracak başka bir ad kullanmayı tercih eder. Bu yüzden Kur’an’da erkeklerin ve kadınların avret yerlerinden; özellikle genital organlardan söz edilirken, dildeki asıl isimleri kullanılmaz; bu ayette olduğu gibi, edeb gereği, bazen *ferc*, bazen *sev’e* kelimesinin çoğulu olan *sev’at*,⁵⁸ bazen de bunlardan istiare olarak⁵⁹ *avret* tabirleri kullanılmaktadır.⁶⁰ Çünkü “Allah, zulme uğrayandan başkasının kötü sözü (dolayısıyla nahoş isim ve tabirleri) açıktan söylenmesini sevmez. Allah her şeyi iştir, her şeyi bilir.”⁶¹

Biz de Kur’an-ı Kerim’in getirmiş olduğu bu

üstü kapatılarak söylenmelidir. Bilhassa öfkelenip birilerine sövmek, halk lisanıyla “sini kafa vurmak”, “ağzına ...ım” demek vb. çirkin ifadeler tiksinti verici kaba sözlerdir. Adâb-ı muaşeretle ilgili bu kural, Kur’an-ı Kerim’in de örnek üslûbundandır. Sözelimi cinsel ilişkiden söz ederken *mess*, *etâ*, *rafes*, *nikâh* gibi o manayı ifade edecek kavramları; kadınların kendi aralarında ve iki erkeğin kendi arasında yaptıkları sapık ilişki için aşırılık anlamına gelen *fahişe* terimini kullanmıştır. Nezâket ve nezâhet ölçülerine sığmayan müstehcen laflara Kur’an’da rastlanılmaz. Ancak zulme ve hakarete uğrayan kişi, merciine şikâyet edeceği zaman, ifadede açıklık ve cezada adaletin gerçekleşmesi maksadıyla bu kelimeleri ya da kötü sözleri tırnak içerisinde olmak şartıyla aynen telaffuz edebilir, o kadar!

58 A’râf, 7/20, 22, 26-27; Tâhâ, 20/121.

59 A’râf, 7/26.

60 Bkz. Nûr, 24/31 ve 58; Ahzâb, 33/13.

61 Nisa, 4/148.

edeb kuralına uyararak burada söz konusu olan yerleri dilimizdeki açık isimleriyle değil, ancak tarif yoluyla veya bize müstehcen gelmeyen başka bir dildeki adıyla ifade edeceğiz.

Kur'an'da örtülmesi emredilen yerlerden istiare yoluyla bahsedilirken kullanılan kelimelerden biri de avrettir.

2.1.3. Avret

Avret, *âvât* kökünden türetilmiş olup eksik, gedik, saldırıya açık yer; korkulacak ve zarar gelebilecek durum; eksiklik, kusur, ayıp ve çirkin şey; açılıp görünen şey anlamındadır. Görüldüğünde yüzü kızartan ve örtülmesi gereken her gizli şey ve, *رَوِ الطَّلُقِ الَّذِينَ لَمْ يَطْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ* ayetinde olduğu gibi, özellikle insanın mahrem yerleri için kullanılan bir kavramdır.

Aynı zamanda bir fıkıh terimi olan avret, insanın vücudunda görülmesi ve gösterilmesi günah sayılan; namazda ve başkalarının yanında örtülmesi vacip, bakılması haram olan yerlerdir.⁶² Bu kelime Kur'an'da bu manada bir yerde geçmektedir:

Hadislerde avret, hayâ duyulan veya görülmesinden veya işitilmesinden ötürü utarılan

---

62 Bkz. İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrrem, Lisanu'l-Arab, Beyrut, 1968, "AVR" mad.; Rağıb, Müfredat, 'AVR' mad. Asım Efendi, Ebu'l-Kemal es-Seyyid Ahmed, el-Okyanusu'l-Besiyt fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhîyt, İstanbul, 1305, 'AVR' mad.

ve bu sebeple örtülmesi gereken şey anlamında kullanılmıştır.⁶³

İbnü'l-Cevzi bu terimi, ortaya çıkması ve görünmesi adeten hoş olmayan ve şeran haram kılınmış olan şey olarak tanımlamıştır.⁶⁴

Rağıb'a göre avret, açıklığından dolayı utanmak anlamında olup, insanın avret mahallinden istiâre olarak kullanılmaktadır. Yani insanın utanma duygusu ve inancı gereği örtme ihtiyacı duyarak sakınıp muhafaza etmesi gereken yerleri anlamına gelir.

Rasulü Allah'in (s.a.v.) "Erkek erkeğin, kadın da kadının avretine bakmasın," hadisi de bu manayı doğrulamaktadır.⁶⁵

2.1.4. Ayetlerden Anlaşılan Mana

Ayetlerin lafzından da anlaşılacağı üzere burada füruç'tan asıl maksat, kadının ve erkeğin genital cinsel /organları ile mak'atıdır. Bütün halinde o bölgenin örtülmesi istenmektedir.

Bu ayetteki "Avret mahallerini muhafaza etsinler" ifadesi, bu güne dek hep iki şekilde anlaşılmıştır: Birincisi, başkalarının görmesine

---

63 Ebu Davud, Edeb, 37.

64 Bkz. Yunus Apaydın, Klasik Fıkıh Literatüründe Örtünme, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 91, 92.

65 Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Huşeyrî en-Nisaburî (v.261/874), es- Sahih, Tahkik: Muhammed Fuat Abdalbaki, Kahire,1955, Hayz, 18.

imkân vermeyecek şekilde örtmek, gizlemek; ikincisi zinadan korumak.

"Muhafaza etsinler!" den maksat, bize göre, muhafaza altına alsınlar, örtmek suretiyle korusunlar, sağlam örtsünler, bir kısmını örtüp de bir kısmı açık kalsın; başkaları tarafından görülmesine imkân vermesinler; örtmekte dikkatli ve titiz olsunlar; kendiliğinden açılmak veya yürüdükçe yahut oturup kalkarken görünmek gibi durumlara imkân vermesinler; giyimlerinin insanî niteliğe uygun olup-olmadığına dikkat etsinler, bilhassa takvaya uygun olmasına özen göstereyinler anlamındadır.

Aslında bu ayette, "ferçleri zinadan korusunlar" manası da düşünülebilir. Çünkü başka ayetlerde bu ifade, açıkça bu manada kullanılmıştır. Mesela Mü'minun suresinin beş ve altıncı ayetlerinde şöyle denilmiştir: "*Felah bulan mü'minler, ancak (...) ferçlerini eşlerinden ve cariyelerinden başkasına karşı koruyanlardır.*"

Buna rağmen biz, bu ayette "ferçlerini örtsünler" manasının, ayetin bağlamına daha uygun düştüğü kanaatindeyiz; bize göre ayette kast olunan mana da budur.

Ebu'l-Aliye de demiştir ki, Kur'an'da, bu ayetin dışında ferçlerin korunmasından bahseden ayetlerin hepsi, ferçleri zinadan korumak anlamındadır. Ama

sâdece bu ayet bir kimsenin görmesinden korumak manasında inmiştir.⁶⁶

Rasulullah (s.a.v.)'in şu sözünün de bu kanaati desteklediği kanaatindeyiz: "Avretini eşinden ve cariyenden başkasına karşı koru." demesi üzerine bir sahabi dedi ki: "Erkek erkekle birlikte bulunursa da mı?" Rasulü Allah: "Gücün yettiğince başkasının görmesine izin verme," buyurdu. Sahabî, "Yalnız başına olursam da mı?" deyince Rasulü Allah (s.a.v.): "Allah, kendisinden hayâ duymaya daha layıktır," cevabını verdi!⁶⁷ Bu hadiste de, ayetteki muhafazanın örtmek, açılması yasak olan yerlerin görülmesini engellemek manasında kullanıldığı açıktır. O halde söz konusu ayete "ferçlerini örtmek suretiyle korusunlar ve görülmesini engellesinler" manasını vermek daha uygun olur.

Nur suresinin bu birinci pasajındaki otuz ve otuz birinci ayetleri, bütün halinde, örtünme ve mahrem yerlere bakmama hakkında olduğu için, bu bağlamda "muhafaza etsinler..." emrine 'zinaya karşı korunsunlar', "zina etmesinler", anlamı pek uygun düşmemektedir!

---

66 İbn Kesir, a.g.e., VI/47.

67 Bkz. Sabunî, Muhammed Ali, Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an, Şam, 1977, II/143. Hadisi Tabarani tahriç etmiştir.

2.1.5. Mümine Yakışan Nezahettir, Temiz Davranıştır

أَزْكَىٰ ذَٰلِكَ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ /Zira böyle yapmaları, onlar için en temiz /nezih bir davranıştır. Allah onların işlediklerinden haberdardır." (Nur, 24/30)

Sosyal ilişkilerdeki ahlak ve âdaba riayette asıl amaç, kalp ve zihin temizliğidir, nezakettir. Dışı temiz olup içi pak olmayan veya görünüşte iyi davranışlar sergileyip kimsenin görmediği yerde(!) her türlü melaneti işleyen kimse temiz insan değildir. Zihinlerde, Allah sevgisi ve Allah korkusu /haşyetullah ile O'na saygının gerektirdiği Ahlak ve Adâb ilkelerini koruma ve gözetme duyarlılığı bulunmadığı sürece kanunlar ve cezalar suç işlemeye belki engel olabilir, fakat günah işlemeye asla mani olamazlar. Ancak haşyetullah sahibi olup imanı gereği kalbi ve zihni temiz müminler sözleriyle, işleriyle ve davranışlarıyla da temiz kalır ve temiz bir hayat yaşarlar. Kalbi temiz olmayan, fırsat ve imkân buldukça kötülüğe meyleden insanın görünüşte temiz olması ahlâk açısından pek bir şey ifade etmez... Zihni / kalbi arı, duru ve pâk olan müminlerin kemâl sahibi olabilmeleri için söz, iş ve davranışlarından başka hal ve durumlarının da temiz, nezîh olması şarttır. Zira insanlar senin yalnız dışını görürler, Yüce Mevla ise hem içini hem dışını görmektedir... "Dikkat et! Yaratan hiç bilmez mi!" (Mülk, 67/14) Gerçek mümin Allah'ın bu

durumunu bilerek zihnini ve kalbini de temiz tutabilmektedir. Ona karşı haya ve iffet duygusu taşıyandır. O sebeple iffet sahibi gerçek müminler her zaman ve her yerde Allah'ın kendileriyle birlikte olduğu bilinci ile zihinlerini ve kalplerini kirlilemezler... Görüleni ve görülmeyeni, diğere bir ifade ile açık olanı da gizliyi de bilen Allah için daima temiz yaşarlar. Allah'ın getirdiğı bu vb. edep kurallarına /âdab-ı muâşereteye asla aykırı davranmazlar; daima Salih amel işler ve temiz olmaya özen gösterirler. Çünkü "Allah, kendisinden hayâ duymaya daha layıktır!"⁶⁸ "...Allah, kendisinden haşyet etmeye daha layıktır." (Ahzab, 33/37) Bu haşyetullah sebebiyle Yüce Rableri de onlara temiz bir hayatı bahşeder ve buyurur ki: *"Erkek olsun kadın olsun, kim mümin olarak salih iş⁶⁹ yaparsa, muhakkak ki Biz ona hoş bir hayat yaşatır; mükâfatını da yaptıklarının en iyisine göre veririz."* (Nahl, 16/97)

Örtünme konusunda Nur suresinin 30. Ayeti böyle... Tekrar edecek olursak, hitab doğrudan doğruya erkekleredir. Başkalarının ferçlerine /avret mahalline bakmamaları ve kendilerinin avret

---

68 Bkz. Sabunî, Muhammed Ali, Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayat'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an, Şam, 1977, II/143. Hadisi Tabarani tahrîc etmiştir.

69 Salih, uygun demektir. Neye uygun? 1. Akl-ı selime uygun, 2. Realiteye uygun, 3. Allah'ın rızasına uygun olan söze salih söz; işe, salih iş; davranışa, salih amel vc denir. Bu kimse erkekse "salih adam", kadınsa "salih kadın" adını almayı hak eder.

gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini muhafaza altına alsınlar ve ziynetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar; Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziynetlerini, kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları /yeğenleri, kız kardeşlerinin oğulları /yeğenleri, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiçbir ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar. Gizli ziynetleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a töbe edin ki başarabilesiniz!"

Bu ayette Allah Teâla, direkt olarak mümin kadınlara hitap etmekte ve gözlerini, erkeklerde ve kadınlarda bakmak yasak olan yerlerden çekmelerini ve kendi ferçlerini de muhafaza altına alıp kısmen de olsa, görülmesine mani olmalarını istedikten sonra bir de kadınların ziynetlerinden söz etmektedir. Bu ayette ziynet kelimesi üç yerde ve birbirinden kısmen farklı anlamlarda kullanılmıştır. O sebeple biz bu ayeti üç kısma ayıracak ve üç ayrı başlık altında tanıtmaya çalışacağız. Şöyle ki:

2.2.1. Birinci Kısım: Ziynet ve Kadınların Ziynetleri

وَأَلَّا لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا

"Mümin kadınlara da söyle; onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini muhafaza altına

alsınlar ve ziyinetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar...” (Nur, 24/31)

Bu kısımda Allah Teala mümin erkeklere yönelttiği hitabın aynısını mümin kadınlara da yöneltmiş ve yukarıda söz edildiği üzere, onlardan da gözlerini başkalarının mahrem yerlerine karşı yummalarını ve ferçlerini muhafaza altına alıp görünmesine mani olmalarını istemektedir.

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَعْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا / “Mümin kadınlara da söyle; onlar da gözlerini harama karşı yumsunlar, ferçlerini korusunlar ve ziyinetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar...” (Nur, 24/31)

Bu ayetteki “ğaddu’l-besar” ve “füruc” deyimleri, dil, mana ve hüküm bakımından birinci ayettekinin aynısıdır. O sebeple onlardan tekrar söz edilmeyecektir. Bu bölümde asıl anahtar kelimemiz *ziyinet*’tir.

2. 2. 1. 1. Ziyinet

Arapçada *ziyinet*; süs, kendisiyle süslenilen şey için genel bir isimdir⁷⁰

Bulunduğu yeri süsleyen, güzelliğe güzellik katan veya çirkinliği gideren hal, durum; süs ve süs eşyası anlamına gelir. O sebeple elbise ve takılara

---

70 Zebidi, Seyyid Muhammed Murtaza (v.1205/1790), Tacu'l-Arus, Mısır, 1306/1888, 'ZYN' mad.

ziynet denir.⁷¹ Bu isim, süslemek, bezemek, donatmak, güzelleştirmek⁷² anlamına gelen *zâne /yezînu /zeyn* fiilinin süslenmek, güzelleşmek anlamındaki 'tezeyye-ne', 'izzeyyene' formlarından türetildiği söylenmiştir. Kur'an'da, "İzzeyyenetü'l-ardu" /...*Yeryüzü güzelliklerini takınıp bezendiği zaman...*"⁷³ ayeti ile "Yevmu'z-ziyne" / *bayram günü*"⁷⁴ ayetinde bu manalar vardır. Çünkü bahar geldiğinde yeşillikler, renga renk ve bimbir çeşit çiçekler ve kuş cıvıltılarıyla ortam şenlendiği zaman sanki tabiat tüm güzellikleriyle süslenmiş gibi bir görünüm arz eder. Bayram günleri de öyledir; insanlar, bayram günü süslenir, bezenir, neşe ve sevinçlerini o şekilde de açığa vururlar.⁷⁵

Süs ve güzellik anlamına gelen *zeyn, şeyn*'in zıddıdır. Şeyn, kusur, leke süsü bozan, çirkinlik anlamındadır. Ezherî demiştir ki, iki çocuğu konuşurken işittim. Biri diğere diyordu ki, 'Vechî zeynün ve vechüke şeynun' /"benim yüzüm güzel, senin yüzün ise çirkindir."

Anlaşıyor ki ziynet, bir şeyin zatında, tabiatında var olan güzellik, süslülük, lekesizlik, kusursuzluk; bunun zıttı olan şeyn ise, bir şeyin

---

71 İbn Manzur, Lisanü'l-Arab, 'ZYN' mad.; Asım Efendi, Kamusu'l-Muhîyt, 'ZYN' mad.

72 Asım Efendi, Kamusu'l-Muhîyt, 'ZYN' mad.

73 Yunus, 10/24.

74 Taha, 20/59.

75 İbn Manzûr, Lisanü'l-Arab, 'ZYN' mad.

zatındaki süsü veya süslülüğü, güzelliği bozan leke, kusur, çatlak ve çarpıklık demektir. Demek ki, kadının ve erkeğin ferçlerine *sev'e* denilmesi, bu organların çıplaklık halinde bedensel ziynete bir leke gibi görünmesinden-dir.

İbn Abbas ve Mücahid'den nakledildiğine göre, Cahiliyye dönemi Arapları, içerisinde günah işledikleri elbiseleriyle Kabe'yi tavaf etmenin doğru olmayacağı düşüncesiyle(!) kadınlar geceleri, erkekler de gündüzleri Kâbe'yi çıplak tavaf ediyorlardı.⁷⁶ Allah, onlara benzememeleri için müminlere: *"Ey Âdemoğulları! Mescide her gittiğinizde ziynetinizi üzerinize alın!"*⁷⁷ buyurmuştur. Anlaşıyor ki, çıplak dolaşma anında ferçler, zâtî bedensel güzelliğe hanel getirmekte ve onu bozan bir kusur, leke gibi gözükmeştir. Elbise ise, bu leke gibi görünen yerleri örttüğü, bedenî fitri güzelliğini koruduğu için harici bir ziynet sayılmıştır. Tıpkı beyaz bir elbisenin üzerindeki leke gibi...

Âlimler, insanla ilgili ziyneti genellikle üç kısma ayırırlar: Birincisi, nefîsî ziynettir; ilim, iman ve ahlak güzelliği gibi... İkincisi, zatî bedenî ziynettir; yüz, vücut ve suret güzelliği; yakışıklılık gibi... Üçüncüsü de haricî ziynet, kişisel saygınlık, itibar, mal ve makam v.s.

---

76 Vahidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmet en-Nisaburî, Esbabu'n-Nüzul, Kahire, 1968, s. 129; İbn Kesir, Ebu'l-Fadl İsmail b. Kesir, el-Kureşî, ed-Dimeşkî, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Kahire, tsz III/401, 593.

77 A'raf, 7/32.

Kurtubî'ye göre, insandaki ziynet iki kısımdır: Birincisi, yüz ve beden güzelliği gibi her insanın fitrî yapısında var olan bedensel güzelliği; ikincisi de sonradan elbise, altın, gümüş, mücevherat gibi takılar, kına, sürme vb. süs eşyasıyla edinilen süs ve güzelliştir.⁷⁸ Ziynet kelimesi, aşağı, yukarı bu manaların hepsiyle de Kur'an-ı Kerim'de geçmektedir.⁷⁹

Ziynet, isim olarak geçtiği ayetlerde Allah'ın yeryüzünde ve denizlerde yarattığı ziynet⁸⁰ dünya hayatı ve zenginliği,⁸¹ insanların günlük ihtiyaçlarını karşılaması ve mutluluklarına katkıda bulunması için yaratılmış olan at, eşek, katır, koyun, sığır, deve... gibi hayvanlar⁸²; bayram günü⁸³; altın,

---

78 Mesela, sekiz yerde Allah'ın işi, bir yerde yeryüzünün kendi işi, sekiz yerde de şeytanın işi olmak üzere on yedi yerde süslemek, güzel göstermek anlamında malum fiil; on yerde süslü gösterildi anlamında meçhul fiil; on dokuz yerde de isim olmak üzere toplam kırk altı ayette ve belirtilen formlarda kullanılmıştır. (Bkz. Muhammed Fuad Abdalbaki, el-Mu'cemül-Müfehres li Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim, İstanbul, 1984, 'ZYN' mad.

79 Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Ensari (v.671/1272), el-Cami' Li Ahkâmî'l-Kur'ani'l-Azim, Kahire, tsz., XII/229

80 قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ / De ki: "Allah'ın kulları için çıkardığı ziyneti ve temiz, hoş rızıkları kim haram etti?!" (A'raf, 7/32.)

81 Musa şöyle dedi: "Rabb'imiz! Firavun'a ve adamlarına dünya ziynetini ve onca serveti Sen verdin..." (Yunus, 10/88; hadid, 57/20.)

82 Biz, hangisinin daha iyi iş yaptığını sinayıp da görelim diye yeryüzündekileri oraya bir süs olarak koyduk." (Kehf, 18/7) وَلا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا / "sakın ha, dünya

gümüş, bilezik, mücevherat ve giysi gibi takı ve süs eşyası⁸⁴; semayı süsleyen yıldızlar⁸⁵ ve kadının sev'atının dışında, beininden tamamı⁸⁶ gibi manalarda kullanılmıştır.

---

hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan başkasına dikme...”
(Kehf, 18/28) الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا / “Mal ve oğullar, ancak dünya hayatının süsüdür ...” (Kehf, 18/46)

83Tâhâ, 20/59.

84 Tâhâ, 20/87; A'raf, 7/31; Kasas, 29/79.

85 Saffat, 37/6; Mülk, 67/5.

86 Nur, 24/31, 60. Nur, 24/31, 60.

"Mümin" وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ ... وَلَا يُدِينَنَّ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا kadınlara da söyle! (...) zinetlerinden görünen kısımdan başkasını açmasınlar..."

Aşağıda belirtileceği üzere müfessirlerin hemen hemen hepsi, bu ayette geçen zinet kavramını iki manada değerlendirmişlerdir: Birincisi kadının giyinip takındığı elbise, yüzük, bilezik, küpe ve gerdanlık gibi süs eşyası; ikincisi ise bu gibi zinet eşyasının takıldığı yerler. Yani kulaklar, boyun, gerdan ve kollar... Mesela Abdullah ibn Mes'ud'a göre bu ayette gizli ve açık; iki çeşit zinetten bahsedilmektedir: Biri ayak bileklerine takılan halhal, kollara takılan bilezikler, kulaklara takılan küpeler ve gerdanlık gibi gizlenebilir zinetler; diğeri ise elbise gibi gizlenmesi mümkün olmayan, açıkta olan, görünen zinetlerdir.⁸⁷

Said İbn Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbas'a dayandırılan rivayette "görünen zinetten" maksat yüz, eller ve yüzük; başka bir rivayette yüzük yerine gözlere çekilen sürmedir. Bu rivayetin benzeri İbn Ömer, Ata, İkrime, Said İbn Cübeyr, Ebu'ş-Şa'sâ, Dahhak, İbrahim en-Nahaî ve başkalarından da nakledilmiştir.⁸⁸

İbn Kesir bu kanaati naklettikten sonra şöyle demiştir: "Muhtemeldir ki, kadınların açmaktan

---

87 İbn Kesir, Tefsir, VI/47.

88 Bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan, XX/94-95; İbn Kesir, Tefsir, VI/47.

men'edildikleri ziynet budur. Cumhur nezdinde meşhur olan görüş de bu görüştür.⁸⁹

Nisaburî'ye göre bu ayette üç çeşit ziynetten söz edilmektedir. Birincisi gözlere çekilen sürme, ellere ve ayaklara sürülen boya /oje veya kına, yanaklardaki allıktır. İkincisi yüzük, bilezik, halhal, pazubent, gerdanlık, taç, kemer ve küpeler, üçüncüsü ise giysilerdir.⁹⁰

Bu ayetteki ziynet kavramına süs eşyası manasını veren müfessirler emrin gerekçesini de şöyle açıklamaktadırlar: "Görünen ziynetten" maksat, "Bir kadının takındığı veya kullandığı ziynet eşyasıdır." Çünkü bunlar korunmadığı zaman hırsızlara veya kıskançlıklara hedef olurlar. O nedenle altın, gümüş ve çeşitli değerli taşlardan yapılan ziynet eşyaları açılıp gösterilmemeli, mutlaka örtülmelidir.⁹¹

Bir kısım müfessirlere göre de "Ziynetlerini açmasınlar." ayetindeki ziynetten maksat, ziynet yeridir." Kuşkusuz, Allah Teala'nın ziyneti yasaklaması, ziynet yerlerinde bulunması sebebiyledir; ziynetleri söylemekle ziynet eşyasının takıldığı yerleri kastetmiştir. O halde ziynetlerin örtülmesi ve gösterilmemesi emredilmişse, ziynet yerlerinin örtülmesi evleviyetle emredilmiş

---

89 İbn Kesir, Tefsir, VI/47.

90 Nisaburi, Ğaraibu'l-Kur'an, XX/78.

91 Taberi, Camiu'l-Beyan, XX/94-95.

olmalıdır. Yani, "Zikr-i hal irade-i mahal"dir.⁹² Mesela Zemahşerî demiştir ki, ziynet yerlerinin değil de ziynetlerin zikredilmesi, korunmak ve örtünmekle ilgili emirde mübalağa içindir. Kuşkusuz ziynetin yasaklanması, ziynet yerlerinde bulunması sebebiyledir.⁹³

Acaba ayette söylenmek istenen gerçekten bunlar mıdır? Allah Teala kadınların ziynet eşyalarını örtmelerini ve başkalarına göstermemelerini mi murat etmiştir? Veya ziynetlerini söylemekle ziynet mahallerini örtmeyi mi kastetmiştir? Bu görüşler doğru mudur? Bu hususta yapılan açıklamalar tatmin edici olabilir mi?

Bu açıklamaların isabetli olmadığı, özellikle de tatmin edici bulunmadığı tartışmanın günümüze kadar devam ediyor olmasından anlaşılmaktadır. Bize göre bu ayet kesinlikle bunları söylemiyor. Çünkü her iki ayetin de konusu /anatema, mü'min erkek ve kadınların ferçlerini örtmeleri ve bakılması yasak olan yerlere bakmamaları; dolayısıyla erkek ve kadınlarda mahrem yerlerin sınırlarının tayin edilmesidir. O sebeple ziynet eşyasının hırsızlara

---

92 Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III/284; Elmalılı, M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, İstanbul, 1960, V/3504; Sabunî, a.g.e., II/152 vd.; Ateş, Süleyman, Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul, 1990, VI /178.

93 Bkz. Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Carullah Muhammed b. Ömer el-Harezmi, (v.538 / 1143) el-Keşşaf an Hakaik't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil, Beyrut, tsz. III/ 230.

veya hasetçilere karşı korunması, bu ayetlerin konusu; özellikle de öncelikle anlaşılması gereken mana, olamaz.

"Zikr-i hal irade-i mahal" görüşü de akla şu soruyu getirmektedir: Allah Teala, Nur suresinin birinci ayetinde, "Mana ve maksatları apaçık ayetler indirdik" demesine rağmen, otuz birinci ayette neden kendisini – Haşa! - nakzedercesine kapalı bir ifade kullanmış olsun? Yahut doğrudan doğruya ziynet eşyasının takıldığı yerleri söylemek yerine, dolambaçlı bir ifade ile ziynet yerlerini söylesin? "Emirde mübalağa için" açıklaması da bizce ikna edici bir izah değildir.

Bize göre bu ayetteki ziynetten maksat, zannedildiği gibi ne ziynet eşyası ne de dolambaçlı bir ifadeyle söylenmiş kabul edilen ziynet eşyasının takıldığı yerlerdir. Çünkü örtünme ile ilgili düzenlemeler yapılırken altın, gümüş gibi mücevheratın hırsızlara ya da hasetçilere karşı korunmasının emredilmiş olması, pek mantıklı gözükmemektedir! Zira bunlar ayrı ayrı konulardır.

Bilhassa kadınlar için fitrî ve tabî bir ihtiyaç durumundaki süslenmenin gereçlerinden olan takılarla birlikte ele yakılan kınanın, göze çekilen sürmenin örtülmesinin emredilmiş olmasının da bir mantığı olamaz. Çünkü süs ve süslenme, daha ziyade başkalarına karşı daha güzel görünmek içindir.

Eğer bir kadın, bilezik, yüzük, gerdanlık gibi ziynet eşyasını ve gözüne çektiği sürmeyi, eline yaktığı kınayı gizleyecekse, neden bunları yapsın ki!?... Hiç, üzeri örtülen ya da insanlardan gizlenen şey ziynet olur mu? Kaldı ki bu ayette, fitrî güzelliklerin; Hz. Peygamber'in ifadesiyle "Tüm güzelliklerin toplandığı yer olan yüz" ün örtülmesi değil, hayatın zorunlu şartları sebebiyle açılması istenmektedir. Bu yerlerin hem açılması istenecek, hem de elin içine yakılan kınanın, göze çekilen sürmenin ve takılan mücevheratın gizlenmesi emredilecek!? Doğrusu bu çelişkinin izahı hiç bir zaman mümkün değildir. Zira nice yüzler ve gözler vardır ki, sürme vs. olmadan da insanı büyüleyecek derecede güzeldir! Fakat buna rağmen ayette bunların açılması uygun görülmüştür...

"O halde söz konusu ettiğimiz bu ayetteki zinetten maksat nedir?" denilecek olursa. Nisaburî, zinet kelimesini açıklarken görüş sahibinin ismini belirtmeden şöyle bir ifade kullanmıştır: "Başkaları da şöyle dedi: zinet, Allah Teala'Nin yarattığı yaratılış güzellikleridir..."⁹⁴

Kurtubî'nin de işaret ettiği gibi bu ifade bize diğerlerinden daha ilginç gelmektedir. Kanaatimizce ayette tekrarlanan zinetten maksat, bu meçhul kişinin de söylediği gibi, kadının bedeni; fitrî bedensel güzelliği olmalıdır. Elbette, Kur'an-ı

---

94 Nisaburi, Ğaraibu'l-Kur'an, XX/78.

Kerim'de sev'at tabir edilen avret kısımları /ferçler hariç... Çünkü yukarıda da geçtiği üzere sev'at, görülmesi çirkin ve açılması ayıp yerler anlamındadır. Bu ifade Kur'an-ı Kerim'de, hem kadınların hem de erkeklerin avret-i galiza tabir edilen ön ve arkadan mahrem yerleri için kullanılmıştır. Mesela, A'raf suresinin yirmi altıncı ayetinde şöyle denmiştir:

*"Ey Ademoğulları! Biz, çirkin yerlerinizi örtünüz diye size elbise indirdik."*⁹⁵

*Başka bir ayette: "Şeytan, kendilerinden gizlenen çirkin yerlerini göstermek için onlara /Âdem ile Eşine vesvese verdi."*⁹⁶

*"Şeytan, onları aldatarak yasak meyveye uzanmalarını sağladı. O ikisi yasak ağaçtan tadar tatmaz çirkin yerleri onlara göründü!"*⁹⁷

Görülüyor ki, bu ayetlerde her insanın ön ve arkadan avret yerlerine çirkin yerler anlamında sev'e tabir edilmiştir. İşte bu yüzden biz diyoruz ki, sev'at hariç, kadının bedeninin tamamı ziynettir. Yaratılışı icabı Allah onların bedenlerini, kılsız, tüysüz ve pürüzsüz olarak erkeklerin

---

95 Ayetteki enzelna fiili, " Elbise edinme ve süslenme fikrini ve kabiliyetini verdik" anlamında yorumlanabilir.

96 A'raf, 7/20; Tâ-Hâ, 20/121. Ayetteki, "Kendilerinden gizlenen" den maksat şudur: Âdem ile eşi geçici olarak cennete yerleştirildikleri zaman tamamen çıplak idiler. Fakat onlar çıplaklıklarının farkında değillerdi. Bu, Allah'ın onlarda geçici olarak yarattığı "kendini fark etmeme hali " idi denilebilir. Allah bunu onlara şöyle söylemişti: "Sen burada ne acıkacaksın ne de çıplaklığını bileceksin; susamayacaksın ve güneşin hararetini his- setmeyeceksin." (Taha, 20/118-119.

97 A'raf, 7/22, 27.

bedenlerinden daha güzel, daha çekici olarak yaratmış; göze ve gönül'e hitap etme cazibesi vermiştir.

Ayrıca, dikkat edilirse, ayetin literal anlamı da ziynet kelimesine bu manayı vermemizi gerektirmektedir. Çünkü bu ayette ve ilk geçtiği yerde, "*ziynetlerinden görünenden başkasını açmasınlar*" ifadesiyle, bir bütün halindeki ziynetten, sadece görünen kısmı; diğerinde ise, "*ziynetlerini açmasınlar*" ifadesiyle ziynetin bütününden söz edilmiştir. Dolayısıyla ayette ilk iki yerde geçen ziynetten maksat, - malum yerler hariç - el ve yüz de dâhil kadının bedeninin tamamıdır.

Kuşkusuz bu ziynetlerden, neresinin ve kimin yanında açılacağı veya kapatılacağı, mü'min kadınların birlikte bulunduğu kişilerin mahremiyet durumlarına göre belirlenmiştir. Mesela ziynet kelimesinin ilk geçtiği yerde, ziynetlerinden sadece "görünen kısım", bir kadın için namahrem, yani evlenmeleri haram olmayan; dolayısıyla caiz olan kimselerin yanında açılır, denilmiş; ikinci geçtiği yerde ise, ziynetlerinin tümünün kadının mahremlerinin, yani evlenmek haram olan kimselerin yanında açılacağı söylenmiştir.

Ayette "görünen kısım" şeklinde istisna edilen yerden maksadın "yüz" ve "eller" olduğu nakli ve

akli delillerle sabittir.⁹⁸ Biz bu aşamada önce nakli, sonra da akli delilleri sıralayacağız.

2.2.1.2. Nakli Deliller

Fıkıh ilminde, kendileriyle evlenmek şer'an yasak olan kimselere *mahrem*; yasak olmayan kimselere de *namahrem* tabir edilir. Başka bir ifade ile: bir kadının ya da bir erkeğin evlenmesi ebediyen haram olan kimselere mahrem; birbirleriyle evlenmeleri caiz olan kimselere de namahrem /nikahı haram kılınmamış olan denir.

“...Ziynetlerinden görünen yerden başkasını açmasınlar!” ayetinin lafzındaki apaçık manaya göre, kadınların, namahrem kişilerin yanında, görünen veya hayat şartları sebebiyle görünmesi icap eden yerlerini açmalarında bir sakınca yoktur. Bu ayette istisna edilen yerin, kadının yüzü ve bileklerinden itibaren elleri olduğunu savunan müfessirlerin ileri sürdükleri nakli deliller şunlardır:

Allah Teala Ahzab suresinde Elçisi için şöyle buyurmuştur: “Güzellikleri seni meftun da etse, artık başka kadınları nikâhlaman sana helâl değildir...”⁹⁹

Denilir ki, yüzünü görmeden birinin güzelliğine hayran olmak imkânsızdır. Rasulüallah’a (s.a.v.) bu ayette böyle söylendiğine göre, demek ki Asr-ı Saadette kadınların yüzleri açık idi... Kurtubî

---

98 Bkz. Râzî, Mefatihü'l-Ğayb, X/90.

99 Ahzab, 33/51.

demıştır ki, bu ayet "Şahsın, evlenmek istediği kadına bakmasının caiz olduğuna delalet eder."¹⁰⁰ Bu hususta birinci delil budur. Diğer deliller ise şunlardır:

Aişe (r.a.) nakletmiştir. Hz. Peygamber: " **Allah'a ve Ahiret gününe inanan bir kadının, hayız/ay hali** görmeye başladığı günden itibaren yüzünün ve şuradan itibaren ellerinin dışındaki yerleri açması helal olmaz."¹⁰¹ dedi ve eli ile kolunun yarısını tuttu.

Bu konudaki önemli delillerden birisi de **Esmâ binti Ebî Bekir** hadisidir. Yine Aişe (r.a.)'nın naklettiğine göre bir gün Nebi (s.a.v.) eve geldiğinde baldızı Esmâ ile karşılaştı. Esmâ, o gün tenini gösterecek derecede ince bir elbise giyinmişti. Nebi (s.a.v.), onu bu durumda görünce yüzünü yana çevirdi ve: "Esmâ, kadınlar buluş çağına erdikten sonra şurası ve şurası hariç, diğer yerlerini örtmelidir. Git, örtün de gel!" buyurdu.

Ebu Davud'un naklettiği bu hadiste ravi demıştır ki, "Şurası ve şurası" derken Rasulüllah, abdest alırken yüzün yıkanması gereken yerini ve bileklerden itibaren de ellerini işaret etti.¹⁰²

---

100 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Duman, M. Zeki Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muâşeret Görgü Kuralları, 1999,s.81 vd.

101 Kurtubî, el-Cami' li-Ahkâmi'l-Kur'an, XII/229.

102 Ebu Davud, Süleyman b.el-Eş'as es-Sicistani, el-Ezdî, (v.275/888).es-Sünen, Tahkik: İzzet Ubeyd ed-De'as, Suriye, 1969, Libas, 34; Kurtubî, el-

Diğer bir delil ise, İbn Abbas'dan gelen şu rivayettir. Said İbn Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbas'a dayandırılan bu rivayete göre de "görünen ziynetten" maksat yüz ve ellerdir..." Bu rivayetin benzeri İbn Ömer, Ata, İkrime, Said İbn Cübeyr, Ebu Şa'sâ, Dahhak, İbrahim en-Nehâî ve başkalarından da nakledilmiştir.¹⁰³

İbn Kesir Hz. Aişe, İbn Abbas ve diğer bir kısım sahabe ve tabiinin üzerinde ittifak ettikleri bu kanaati naklettikten sonra şöyle demiştir: "Muhtemeldir ki, kadınların açmaktan men'edildikleri ziynet, yüz ve ellerin hâricindeki beden diğer kısımlarıdır. Cumhur nezdinde meşhur olan görüş de budur."⁷⁵¹⁰⁴

Şunu da, tekraren belirtmeliyiz ki, yüz de kadının ziynetindedir. Rasulüllah (s.a.v.) az önce de kısmen bahsettiğimiz hadisinde şöyle buyurmuştur: "Tüm güzelliklerin toplandığı yer olan yüze vurmayın!"¹⁰⁵

Nakledilen bu delillerden de anlaşılıyor ki, ayette ziynetin bütününden istisna edilen ve namahremlerin yanında açılmasında ve

---

Cami' Li Ahkâmi'l-Kur'an, XII/229. Farklı bir rivayet için bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan, XX/93.

103 Bkz. Taberi, Camiu'l-Beyan, 1945, XX/94-95; İbn Kesir, a.g.e., VI/47.

104 İbn Kesir, a.g.e., VI/47.

105 Rasulüllah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kadının tüm güzelliklerinin toplandığı yeri olan yüzüne vurmayın." (Bkz. Razi, Mefatihü'l-Ğayb, X/90.)

görülmesinde bir beis görülmeyen yerden maksat, kadının abdest alırken yıkamak zorunda olduğu yüzü ve bileklerinden itibaren elleridir ve Hanefîlere göre topuklardan itibaren ayaklarıdır.¹⁰⁶

Bu ayete ve bu ayetin anlamı üzerindeki ittifaka yakın anlayışa göre, sadece aşağıda belirtilecek özel durumlarda değil, normal şart ve durumlarda bile bir kadının, namahremlerinin yanında yüzünü açmasında hiç bir mahzur yoktur. Zira Hicap Ayeti, sadece Rasulü Allah'ın hanımlarıyla ilgilidir. Diğer mü'min kadınların evlerinden dışarı çıkmaları, alış veriş yapmaları; bu münasebetle erkeklerle örfe uygun olmak şartıyla¹⁰⁷ görüşüp konuşmaları yasak değildir. Hz. Peygamber, kadınlara hitapla şöyle demiştir: "Allah, sizin ihtiyaçlarınızı karşılamanız için dışarı çıkmanıza ve alış veriş yapmanıza izin verdi."¹⁰⁸

Hicap ayeti ashabın hanımlarıyla ilgili olmadığı için onlar Rasulü Allah'a (s.a.v.) geliyor, her türlü sorunlarını anlatıyor ve ondan bilgi alıyorlardı.

---

106 Geniş bilgi için bkz. İbnu'l-Esir, Ebu Saadet el-Mübarek b. Muhammedb. el-Cezerî (v.606/1209), en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis, ve'l-Eser, Beyrut,1963, III/4038.

107 Akl-ı selimin makul gördüğü, Din'in onayladığı her şeye örf, Kur'an'daki ifadesiyle ma'ruf, denir. Mesela; Kadınlar, erkeklerle konuşurken "Seslerini kasıtlı olarak inceltip, sözlerini cazip hale getirmesinler. Zira kalplerinde zaafiyet bulunan kimseler beklenti içine girerler." (Ahzab, 33/32.)

108 Buharî, Ebu Abdillâh Muhammad b. İsmail (v.256/870). es-Sahih, İstanbul, 1315 /1897,Nikâh, 15.

Mesela bu hususta Mücadile suresinin indirilmesine sebep olan Havle Binti Sa'lebe bu konuda önemli bir örnek sayılabilir.¹⁰⁹ Ayrıca Rasulü Allah mescitte kadınlara özel olarak hitap ediyor ve onların sorularını dinliyordu. Bu ilişkilerinde mü'min kadınlar yüzlerini örtmedik-leri gibi, diğer mü'minlerle görüşürken de yüzlerini örtmüyorlardı. Sahabî kadınların savaşa katıldıkları, burada savaşçılara su dağıttıkları, yaraları sardıkları da bilinmektedir...

Fitne söz konusu olduğu zaman ki, bu sadece kadınlara has bir durum değil, erkekler ve çocuklar için de fitne söz konusudur... Elbette böylesi kimselerden çekinmek icap eder.¹¹⁰ Ama yine de bunlar arızî hallerdir. "Böylesi fitnelere imkân verilmemelidir" diyerek Allah'ın serbest bıraktığı bir şeye sürekli yasak getirmek doğru olamaz.

Kur'an'da ve Sünnette değil de tefsirlerde sözü edilen, hatta zaman zaman çeşitli boyutlarıyla tartışılan peçe ve benzeri eşya ile yüzü kapatmak, Kur'an'ın ve **Sünnetin başlattığı bir örf ya da gelenek değildir**. Bu yüzden peçe, İslam'ın değil, mahalli örflerin bir geleneğidir. Çeşitli toplumlarda örfen gelişmiş ve yerleşmiş olan peçe, çarşaf vb. kıyafetleri, İslam'ın bir emri ve evrensel bir

---

109 Bkz. Mücadele, 58/1-5. İbn Kesir, a.g.e., VIII/61 vd.; M. Zeki Duman, Beyanü'l-Hak Kur'an'ın Nüzul Sırasına Göre Tefsiri, *****

110 Bkz. Razi, Mefatihü'l-Çayb, XXIII/210.

ilkesiymiş gibi algılamak, herkesi bu kıyafetleri giymeye zorlamak büyük bir hata olsa gerektir...

2. 2. 1. 3. Akli Deliller

Akıl da sosyal ilişkilerin sağlıklı bir biçimde yürütülmesi ve karışıklıklara, özellikle de sü-i zanlara imkân verilmemesi için kadının toplum içerisinde yüzünü açmasını gerekli kılmaktadır. Eğer hal ve durumların mecbur ettiği zorunlu bir durum yoksa kadınlar toplum içerisinde ve alışveriş esnasında yüzlerini ve ellerini kapatmamalıdır. Bu sebeple Fıkıh âlimleri, ayette istisna edilen yerin yüz ve eller olduğuna dair, Kur'an'da kaynağını bulabileceğimiz bir takım akli deliller getirmişlerdir. Görüleceği gibi bu deliller de ayette istisna edilen yerin kadınların yüzleri ve elleri olduğu görüşünü desteklemektedir.

Ayette istisna edilen ve namahrem (kendileriyle evlenmek haram olmayan) kişilerin yanında açılması caiz olan yerin yüz ve eller olduğu hakkında, çoğunluğunu İslam hukukçularının teşkil ettiği aklî delilleri şöyle sıralayabiliriz:

Mecelle maddesidir: "Zaruretler memnu' olan şeyleri mübah kılarlar."¹¹¹ Yani zaruri hal ve durumlar yasakları normal karşılarlar.

Bir erkek, kiminle evleneceğini bilmesi ve onunla evlenmeye karar verebilmesi için evleneceği kadının, en azından yüzünü görmesi ve ona

---

111 Bkz. Öztürk, Osman, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İstanbul, 1973, s.125.

bakması, konuşması evliliğin sıhhati bakımından çok önemlidir.¹¹²

Bir alış-verişin, ticaret akdinin geçerli sayılabilmesi için satan kimsenin kime mal sattığını, satın alanın da kimden mal satın aldığını bilmesi, alış-verişin sıhhati ve sonradan ortaya çıkacak hukuki durumların halli için şarttır.

Davalı veya davacının, mahkemeyi yürüten hâkimin kim olduğunu bilmeleri gerektiği gibi hâkimin de davasını yürüttüğü kadını ya da erkeği tanınması, verilecek hükmün sıhhati bakımından şarttır.

Şahitlik anında hâkim ve davalının, kimin şahit olarak bulunduğunu bilmeleri şahitlik müessesesinin güvenilirliği açısından elzemdir.

Eğitim-öğretim esnasında öğreticinin, kime ders verdiğini, kimi imtihan ettiğini bilmesi gerekir. Öğreticinin de bilinmesi gereklidir...¹¹³

Doktor, muayene ettiği ya da tedavi etmekte olduğu hastasını tanımalıdır...¹¹⁴

Günümüz şartlarında işçi-işveren, amir-memur vb. ilişkilerini de burada zikredebiliriz... İşte bunun gibi hayat şartlarının mecbur ettiği bazı önemli durumlar, bir kadının, kendisini en iyi tanıtıcı organı olan yüzünü açmasını zorunlu kılmaktadır. Aksi halde ne evlilik, ne adalet, en alış-veriş ne de

---

112 Bkz. Tirmizî, Ebu İsa Muhammed b. İsa es-Sevre (v.279/892), es-Sünen, Kahire, 1937, Nikâh, 1087.)

113 Razi, Mefatihü'l-Ğayb, XXIII/203,204.

114 Razi, Mefatihü'l-Ğayb, , XXIII/204.

eğitim-öğretim... işleri sıhhatli bir biçimde yürütülebilir. Bu yüzden toplum içerisinde yüzün örtülmesi; özellikle peçe kullanmak dinin buyruğuna aykırıdır, emri değildir!

Tehlikeli hal ve durumlarda ise, mahrem-namahrem durumuna bakılmaksızın acilen müdahale maksadıyla bakılması ya da dokunulması caizdir. Zira "...Allah nazarında, bir insana hayat vermek, bütün insanlara hayat vermek gibidir."¹¹⁵

Yüce Allah'ın kadınlara örtünme ile ilgili, gözlerini bakmak haram olan şeye karşı yummaları ve ferçlerini muhafaza altına almaları ile ziyinetlerinden görünen yerden başkasını açmamaları hususundaki ilk iki emrini açıkladıktan sonra şimdi de üçüncü emir, başörtüsü konusunu geçebiliriz.

2. 2. İkinci Kısım: Özel Kavramlar

وَلْيَضْرِبْنَ خُمْرَهُنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ
بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ أَخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ
أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِزْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ
السَّائِءِ.../عَوْرَاتِ النِّسَاءِ...Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziyinetlerini; kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin

---

115 Adem'in iki oğlundan Kabil'in Habil'i öldürmesinden söz eden ayetten sonra yüce Allah şöyle buyurmuştur: "İşte bu sebeple biz İsrail oğulları içi şöyle yazdık: Kim bir nefse veya yeryüzünde fesat çıkarmasına karşılık olmaksızın bir cana kıyarsa, sanki o tüm insanları öldürmüş gibidir; kim de bir insana hayat verirse o da tüm insanlara hayat vermiş gibi olur..." (Maide, 5/32)

oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar...” (Nur, 24/31)

Ayetin bu ikinci kısmında Allah Teala, mümin kadınlara vurunmalarını emrettiği baş örtüleri ile birlikte mahrem, yani evlenmeleri haram olan erkeklerle birlikte bazı özel şahısların yanında kısmen örtünmelerini istemektedir. Bu ayeti de incelerken Başörtüsü ve Özel Kişiler... şeklinde iki anabashlık altında inceleyip değerlendireceğiz.

Başörtülerini Ceybleri Üzerine Vurunsunlar

وَأَلْيَضُرُّنَّ بِخُمْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ / “Başörtülerini Ceybleri Üzerine Vurunsunlar.”

Üzerinde bir hayli tartışılan ayetlerden birisidir, bu ayet. Oysa “ziynet” kavramında olduğu gibi, ayetteki anahtar kelimeler, onların bilhassa lügavi ve örfi manaları tam olarak anlaşıldığı taktirde tartışmaya mahal kalmayacaktır. Kanaatimizce Kur’an üzerindeki anlaşmazlıkların çoğu kelimelerin kullanıldıkları manaların tam olarak keşf edilmemesinden, kavramların içerikerinin tam ve doğru doldurulmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Tefsir geleneğine göre, metinde murat edilen mana, lafzın vaz’î manasıyla bir biçimde ilgili olmak şartıyla ya lügavî ya şer’î veya örfî olabilir; lügavî

mana ise, ya hakikî ya mecazî ya temsilî veya semboliktir...¹¹⁶ Bu ayetteki anahtar kelimelerin örfî manada kullanılmış olanları tam olarak anlaşıldığı zaman, bizce tartışmaya mahal kalmayacaktır...

2. 2. 1. Hımar /Başörtüsü

Ayetteki Humur, hımar kelimesinin çoğuludur. Hımar, örtmek manasına gelen hamera /yahmiru fiilinden isimdir. Bu kelimenin aslı bir şeyi örtmek; şâhitliği gizlemek; 'min' ile kullanıldığında utanmak, hayâ duymak; 'an' ile kullanıldığında ise, birinden dolayı örtünmek, yüzünü örtmek, evinden dışarıya çıkmamak gibi manalara gelir.

Rağıb demiştir ki, genel anlamda örtülen her şeye hımar denir. Fakat bu kelime örfte bir kadının başını örttüğü örtüye isim olmuştur. Tıpkı kültürümüzde başörtüsü tabiri gibi...

Zihni /mekarra'l-aklı örttüğü ve işlevsiz bıraktığı için bütün sarhoş edici (uyuşturucular da dâhil olmalı) şeylere de Kur'an'da, örfî manada 'hamr' sözcüğü kullanılmıştır.¹¹⁷ Demek ki, aynen bizde sarhoşluk verici ve akli işlevsiz kılan içecekler 'içki' denildiği gibi... Oysa su, süt, ayran, şurup... cinsinden ve sarhoş edici özelliği olmayan tüm içecekler de içilen şey anlamında ve isim olarak içkidir, fakat bunlar için örfümüzde içki sözcüğü asla kullanılmaz. Türkiye'de 'falan içki almuş'

---

¹¹⁶ Bkz. Kâfiyecî, *Kitabu't-Teysir fi Kavâ'idi İlmi't-Tefsir*, s. 4, 5.
¹¹⁷ Rağıb, Müfredat, 'HMR' mad. Bakara, 2/229; Maide, 5/90,91; Yusuf, 12/36,41.

denildiği zaman, su, süt ve benzeri şeyler içtiği, hiçbir zaman akla gelmez. Bizde, ben içki kullanmıyorum, sözü sarhoş edici içecekleri kapsar. Arapça ve Kur'an'da hamr da akli ve şuuru örten, işlevsiz kılan anlamında tüm içki ve uyuşturucuları kapsayan bir kavramdır..

Hımar kelimesi de, genel anlamda örtü manasına gelse de, Rağıb'ın da Müfredat'ında söylediği gibi örfi manada başörtüsü anlamında kullanılmaktadır. Ayetteki "ceyblerinin üzerine vursunlar" ifadesinden de, başörtüsü anlamının kast edildiği, yani kelimenin örfî manada kullanıldığı izaha gerek duyulmayacak kadar açıktır.

2. 2. 2. Cüyub

Ayetteki cüyub, ceyb kelimesinin çoğuludur. Ceyb, gömlek, entârî gibi elbiseler giyilirken başın girmesi ya da baştan geçirilmesi için elbisenin ön ve arkasına sarkacak şekilde açılan yarı; elbisenin boyuna isabet eden kısmı ve açıklığın devamı; yakanın eklendiği yer anlamındadır Türkçe'de de kullandığımız bilinen cep ve cepler de aynı kökten alınmıştır ve bulunduğu yere göre, enine veya boyuna bir yırtıktır.¹¹⁸

Ayette geçen ceyb kelimesini, elbisenin ister boyuna temas eden yaka ve aşağıya doğru uzanan açıklık, ister cepleri anlamında alalım, fark etmez;

---

118 Bkz İbrahim Mustafa ve arkadaşları, Mu'cemu'l-Vasît 'CYB' mad. I/150.

merhum M. Hamdi Yazır'ın da dediği gibi, bütün örflerde elbiselerin en üstteki cebi, göğüs hizasında olup omuzdan daha yukarıda cep olmaz. Buna göre, elbisenin omuz hizasındaki cebini de esas kabul etsek; her iki halde de ayette, elbisenin üst kısmının, yani yaka kısmının kastedilmiş olduğu ortaya çıkmış olur.¹¹⁹ Kaldı ki gömlek, entari vb. giysilerin giyilebilmesi için üst kısmından açılmış olan kısma ceyb denilmiş olması, başörtüsünün de baştan itibaren yaka yırtmacının uzandığı kısma kadar örtülmesi gerektiğini ifade eder.

2. 2. 3. Vurmuk /Vurunmak

Ayetteki darb kelimesinin asıl anlamı vurmak, dövmek olsa da bu fiilin Arapçada kırkın üzerinde manada kullanıldığını görmekteyiz.¹²⁰ Buradaki manası ise, Türkçemizdeki, yöresel bir deyim de olsa, 'başörtüsü vurunmak' gibi... Allah'ın emrine /takvaya uygun bir biçimde örtünmek anlamındadır.

Bu ayette vurunmak anlamında tercüme ettiğimiz bu fiilin Arapçada olduğu gibi çeşitli dillerde de farklı manalarda kullanıldığı görülmektedir. Söz gelişi Türkçemizde de 'vurmak' fiili, asıl manasında değil, "merkebe ya da arabaya yükü vurmak" anlamında da kullanılır. Fransızcada vurmak anlamına gelen couper fiili, yerine göre saç taramak' anlamında kullanılmıştır: "Un coup de

---

119 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, V/3505,6.

120 Bkz. İbn Manzur, Lisānu'l-Arab, 'DRB' mad.

peigne" /"Bir tarak darbesiyle saçları düzeltmek" gibi...

Taberî demiştir ki, "Zikri yüce olan Allah bu ayetinde, kadınlar başörtülerini yakalarının üstüne sarkıtırlar ve bununla saçlarını, boyunlarını ve küpelerini örtsünler, buyuruyor."121

Taberî'den önce Buharî de şu ifadesiyle bu anlayışı ortaya koymuştur: "Bu ayetler inmeden önce Arap kadınları başlarını örtüyorlardı, ama boyun ve göğüslerinin bir kısmı açık kalıyordu."122 Bu ayetlerin indirilmesiyle baş ile boyun ve göğüslerin de örtülmesi emredilmiş oldu.

Benzeri tespiti Nisaburî, Kurtubî gibi pek çok müfessir de tefsirlerinde nakletmişlerdir. Söz gelişi Nisaburî demiştir ki: Cahiliye dönemi kadınları başörtülerini örttükleri zaman, örtünün uçlarını sırtlarına doğru sarkıtıyorlar; yakalarının öndeki yırtmacı geniş olduğu için boyunları ve gerdanları açık kalıyordu. O nedenle Allah, bu ayetinde kadınlara başörtüleriyile başlarını, boyunlarını, kulak ve gerdanlarını da kapatacak tarzda yakalarının üzerinden sıkıca örtmelerini emretmiştir.123

Buharî'nin naklettiği başka bir hadiste Hz. Aişe şöyle demiştir: Allah ilk muhacir kadınlara rahmet eyesin! "Baş örtülerini ceybleri üzerine

---

121 Taberî, Camiu'l-Beyan, XVIII/94.

122 Buharî, İstizan, 2; Nur Suresinin Tefsiri, 12.

123 Nisaburî, Garaibu'l-Kur'an, XVIII/78; Kurtubî, el-Cami' Li Ahkâmi'l-Kur'an, XII/230

vurunsunları...” ayeti indiği zaman izarlarının124 kenarından keserek, onunla örtünürlerdi.125

Mümin kadınlar için yasaklanan ‘teberrüç’ kavramını açıklarken Mukatil b. Süleyman başörtüsünün mahiyeti hakkında bize şu bilgiyi vermektedir. O demiştir ki, “Bir kadın başörtüsünü başına örter, fakat sağlam örtmezdi; boynunu, gerdanını açar, gerdanlık ve küpelerini de göstererek erkeklerin arasında dolaşırdı. İşte bu tavra teberrüç denilmekteydi.126

Rasulüllah'ın (s.a.v.) şu hadisi, bu konuda bizim için en açık ve yeterli bir delildir: Haris el-Ğamidi anlatıyor: Bir topluluğa doğru yaklaştık ve de gördük ki, Allah'ın elçisi insanları Allah'a inanmaya ve kulluğa çağırıyor, onlar da ona eziyet ediyorlardı. Nihayet güneş yükseldi. Halk onun başından dağıldı. Elinde su kabı ve bir mendil bulunan bir kadın geldi. Telaş içerisinde ağladığı için yakası bağrı açılmıştı. Allah'ın elçisi kadının elindeki kabı aldı, ondaki sudan içti, sonra abdest aldı ve başını kaldırıp kadına: Kızım, başörtünle göğsünü/gerdanını kapat. "Babam onlara mağlup olup ezilecek" diye endişe etme... dedi.

- Bu kadın kimdir? dedim.

---

124 İzar (Çoğ. üzüş), kadının, belden aşağısını örten bir giysisidir.

125 Kurtubı, el-Cami' Li Ahkami'l-Kur'an, XII/230.

126 Bkz. İbn Kesri, Tefsir, VI/406.

- Bu, O'nun kızı Zeynep'tir, dediler.12797

Müşriklerin, Hz. Peygamber'e zulmünün hicretten önce Mekke döneminde olduğunu biliyoruz. Bu demektir ki, Rasulüllah (s.a.v.), henüz örtünme ile ilgili ayetler gelmeden çok önce bile, kadınların boyun, gerdan ve göğüslerinin kapalı olması hususunda hassas davranıyordu.

Bu kavramsal açıklamalardan anlıyoruz ki, ayetteki “Başörtülerini Ceybleri Üzerine Vurunsunlar.” cümlesi, kadınların, başörtülerini başlarından itibaren boyunlarını ve önden ve arkadan yaka açıklığını kapatıncaya kadar örtmelerini ifade etmektedir.

Kadınlar Ve Ziyetleri

...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ
أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ
...Başörtülerini yakalarının üzerine vursunlar! Ziyetlerini; kocaları, babaları, kayınbabaları, öz oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, sağ ellerinin malik olduğu kimseler; güdülmeye muhtaç olup cinsellik yönünden de kadınlara hiç ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocuklardan başkasının yanında açmasınlar...” (Nur, 24/31)

---

127 İbnu'l-Esir, Ebu Saadet el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe, 1/321. Ateş, Süleyman, Kur'an Mesajı, Ağuş-tos, Eylül, Ekim, 1999, s. 21'den naklen

2. 2. 4. Ziyinetlerini, Aşağıda Adı Geçenler Hariç, Herkesin Yanında Açmasınlar!

...وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ...

“Kadınlar ziyinetlerini kocaları, babaları, kayınbabaları...’ dan başkasının yanında açmasınlar...”

Bu ayette ‘ziynet’ ikinci defa geçmektedir. Hatırlayalım. Birinci geçtiği yerde وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ...

...fadesiyle, ziyinetin bir cüzünün, yani kadınların sosyal hayatta ve iş esnasında görülmesi zaruri olan veya ister istemez görülebilecek durumda olan yüz ve ellerini açabilecekleri kast edilmişti. Buna göre yetişkin kadınlar, yüz ve ellerinden başka bedenlerinin tamamını namahremlerinin yanında kapatmalıdırlar.

Ayetin bu bölümünde ise, sev’at hariç, istisnasız olarak ziyinetin bütününün adı geçen kimselerin yanında açılabileceği veya açılmış yahut görülmüş olmasında bir sakıncanın olmadığı ifade edilmiştir.

Buna göre, akıl ve bülüğ çağına ermiş olan kadınlar, kocalarının, babalarının, kayınbabalarının, öz oğullarının, üvey oğullarının, erkek kardeşlerinin, erkek kardeşlerinin oğullarının, kız kardeşlerinin oğullarının, kendi kadınlarının ki, mümin kadınlardır; sağ ellerinin malik olduğu kimselerin, cinsellik yönünden kadınlara hiçbir ihtiyacı kalmamış olan yaşlı erkekler ile kadınların mahrem yerlerine henüz vâkıf olmamış çocukların yanında ziyinetlerinin bütününü açabilirler.

2. 2. 4. 1. Kocalar

Ayetteki ba'l herhangi bir dişinin erkeği demektir. Kadınlara için ba'l, koca anlamındadır; çoğulu 'bu'ul'dür. Bu ayette "bu'uletühünne" ile kast edilen de kadının kocasıdır.

Kocalar, bu bağlamda adı geçen diğer mahremlerinden farklıdırlar. Çünkü kadın ile kocası arasında, edeb duygusunun haricinde mahremiyet için bir sınır yoktur. Haya duygusunun müsaade ettiği ölçüde karı ve koca birbirlerinin her tarafını görebilirler veya bakabilirler. Müminun suresindeki: "Felah bulan müminler (...) Ferçlerini, eşleri ve sağ ellerinin mâlik olduklarından başkasına karşı muhafaza ederler; bundan dolayı onlar ayıplanmazlar."¹²⁸ Ayetlerinde bu mana da mevcuttur. O halde karı koca arasında mahremiyet ilişkisi söz konusu değildir. Ferçleri de dahil birbirlerinden saklayacakları hiçbir uzuvları söz konusu değildir. Edeb gereği bakmama arzuları müstesna...

2. 3. 4. 2. Babalar

Babalar; öz yahut üvey babalarla anne ve baba tarafından dedeler, hatta amcalar ve dayılar da ayetin hükmüne dahildir. Dolayısıyla babaların yanında *sevhat*; diğer bir ifade ile *ferçleri* hariç

---

128 Mü'minun, 23/5,6.

bedenlerinin tümünün açılıp görülmüş olmasında bir beis yoktur.

2. 2. 4. 3. Kayınbabalar;

Kocalarının babaları ve onların babaları... Gelinin kayınbabası ile evlenmesi ebediyen haramdır. Dolayısıyla kayınbabalarının yanında belirtilen yerlerin haricinde tesettür zorunluluğu yoktur.

2. 2. 4. 4. Öz ve Üvey Oğullar

Oğulları; bir kadının kendi öz oğulları... Ayette yok ama Kur'an'da olduğu için süt emzirdiği oğulları¹²⁹, oğullarının oğulları, yani torunları... Kocalarının oğulları; kocasının başka hanımından olan üvey oğulları ve onların oğulları da öz oğul mesabesinde. Dolayısıyla bunların yanında belirtilen yerlerin haricinde tesettür zorunluluğu yoktur.

2. 2. 4. 5. Kardeşleri

Kadının öz ve üvey kardeşleri. Ayette olmamasına rağmen süt kardeşleri de bu hükme

---

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمْ
الَّذِينَ أَرْضَعْتُمْ / "Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren süt anneleriniz (...) ile evlenmek size haram kılınmıştır." (Nisa, 4/23) Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Nesep yönünden haram olanlar, süt yönünden de haramdırlar." (Bkz. Buharî, Nikâh, 20, 27; Müslim, Müslim, Rada, 1) Bu konuda formül şudur: "Emenin nefsi, emzirenin nesline haramdır..."

dahil olmalıdır. Çünkü, az önce de söylenmişti: Emenin nefsi emzirenin nesline haramdır...¹³⁰

2. 2. 4. 6. Yeğenleri

Kadının erkek kardeşlerinin oğulları, yani yeğenleri ve onların oğulları... Kız kardeşlerinin oğulları, yani kız kardeşinden dolayı yeğenleri ve onların oğulları...

Buraya kadar sayılan erkekler, kadının birinci dereceden yakınları ve onların yakınları olduğu ve onlarla evlenmeleri din açısından caiz olmadığı için mahremiyet sınırları geniş tutulmuştur... Ayette kan bağı ile irtibatlı olmadıkları halde nikâh düşmeyen erkekler de zikredilmiştir. Şimdi de onları tanıyalım:

2. 2. 4. 7. Kendi Kadınları

Kendi kadınları'ndan maksadın, anne ve kız kardeşler gibi ailedeki birinci derecede yakın kadınlar olabileceği gibi toplumdaki birbirini tanıyan dost kadınlar olduğu da söylenebilir. Bir kısım müfessirler göre de, "kendi kadınları"ndan maksat "Mümin Müslüman kadınlar"dır. Ayette istisna edilen gayr-ı Müslim kadınlardır. Çünkü gayr-ı müslim kadınlar; bilhassa dost olmayanlar mümin kadınlar için fitneye sebep olabilirler...¹³¹

---

130 Razi, Mefatihü'l-Çayb, XXIII/206; Kurtubî, el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an, XII/223.

131 Kurtubî, el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, XII/229; İbn Kesir, Tefsir,VI/406.

2.2.4.8. Sağ Ellerinin Malik Oldukları

“Sağ Ellerinin Malik Oldukları” ifadesi Kur’an’da köle ve cariyeler için ortak kullanılan bir tabirdir. Bu ayette hiçbir istisna söz konusu olmadığı için burada da maksat, köle ve cariyeler olmalıdır. Bir kısım müfessirlere göre bu ayette sadece cariyeler kastedilmiştir. Köleler ise, örfün düzenlemesiyle yabancı erkek konumuna çıkartılmıştır.¹³²

2.2.4.9. Yaşlılıktan Ötörü Cinselliği Bitmiş Erkekler

“Evittabi’yne ğayr-ı üli’l-İrbeti mine’r-ricali” İrbe kelimesi eribe /ye’rabü fiilinden isimdir. İhtiyaç anlamındadır. ‘Ulî’l-irbe’, ihtiyaç sahibi; ‘ğayru ulî’l-irbe’ ise, ihtiyaç sahibi olmayan demektir.

“Ğayru ulî’l-irbeti mine’r-ricali” /Erkeklikten dolayı ihtiyaç sahibi olmayan, kadına ilgisi kalmamış yaşlı adam demektir. Bundan anlaşılması gereken, aşırı yaşlılığı sebebiyle cinsel duyguları körelmiş ihtiyarlar, pîri fânî dediğimiz çok yaşlı erkeklerdir.¹³³

---

132 Sabunî, Revaiu’l-Beyan, II/164.

133 Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınlarından Prof. Dr. Hayrettin Karamanve arkadaşlarının hazırladığı Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Mea-li’nde bu ayete “Erkeklerden ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçivb. tabi kimseler,” manası verilmiş ki, bu mana, ayette niteliği belirtilen kişilerden çok farklıdır!...

Ayetteki “tabiin” kelimesi, yaşlılıktan dolayı akli hayra, şerre ermeyen veya âdab-ı muâşerete uyum sağlayamayan; kim ne derse ona uyan, birinin peşine takılma durumunda olan veya çocuklar gibi takip edilmesi gereken ihtiyarlar anlamındadır. Kurtubî bu ayetin kapsamına budalalık, delilik, ininlik, tenasül organları yok edilmişlik gibi muhtelif sebeplerden ötürü erkeklğini kaybetmiş olanları da katmaktadır.¹³⁴

2.2.4.10. Küçük Çocuklar / Tıfillar

Bundan maksat, âyette de belirtildiği üzere kadınların cinsel durumları hakkında henüz hiçbir bilgi sahibi olmamış, bu konuya akli ermeyecek yaş ve durumdaki küçük çocuklardır. Ayette mutlak manada “erkek çocuklar” denmediği gibi, yaş da belirtilmemiştir!

Mü'min kadınların, bu on madde halinde sıraladığımız kimselerin yanında **sev'atları hariç**, ziynetlerini/ bedenlerini; başka bir ifade ile başlarını, boyunlarını, gerdanlarını, göğüslerini, kollarını ve – ihtiyaten dizden aşağı - bacaklarını açmalarında, veya bu sayılan kimseler tarafından bu yerlerin görülmesinde hiç bir günah yoktur. Açılması veya görülmesi haram değildir...

Bu durum haramlık veya helallik açısından... Fakat örf, kadınların mahremi sayılan bu kimselerin

---

134 Kurtubî, , XII/234.

yanında, hem takva sebebiyle hem de yakışık almadığı için uygun bir kıyafet içerisinde olmalarını ister. İslam'ın edeb kuralları /adab-ı muâşeret de bunu gerektirir. **Çünkü her haremın bir harimi vardır. Peygamber efendimiz, "Koyunlarınızı sınırda otlatmayınız..."** hadisinde böylesi konulara işaret etmiştir.

Ayetin metninden ve mealinden de anlaşıldığı üzere, burada yaşlı erkeklerin ve çocukların yaşlarından söz edilmemiştir. Pir-i fani dediğimiz yaşlı erkeklerden söz ederken cinsel niteliklerinin bitmiş olması kriter olarak kabul edilmiş, çocuklardan bahsederken de çocukluk durumları, yani henüz kadınların cinsel organları ve durumları hakkında bil-gi sahibi olmamaları kast edilmiştir. Çünkü zamana göre çocuklar farklıdır, özellikle "Bu zamanın çocukları!!..." erken yaşta her şeyden bilgi sahibi olabilmektedirler...

Bu ayette kimlik ve niteliksel kişilikleri belirtilen insanların yanında kadınların, ferçlerini, ihtiyatlı bir ifade ile, göbek ile dizleri arasını açmaları haramdır. Ne sebeple açılmış olursa olsun, bir kadının dizi ile göbeği arasından başka yerlerinin açılmasında ve bu sayılan kimseler tarafından görülmesinde hiç bir sakınca yoktur. Bu hususta haram hükmü tahakkuk etmez.

2.3. Üçüncü Kısım: Gizli Zinetler

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / "...Gizli zinetleri bilinsin diye ayaklarını
yere vurmasınlar! Ey iman edenler! Hep birlikte Allah'a
tövbe edin ki başarabilesiniz!"

Ayetin bu son kısmında ise yüce Allah, mümin kadınlara seslenerek sokakta yürürken edebleri gereği yürüyüşlerine dikkat etmelerini ve başkalarının bir mesaj olarak anlamalarına sebep teşkil edecek derecede dikkatleri üzerine çekecek bir yürüyüşten sakınmalarını emretmektedir. Aşağıda bu üç kısmın ayrı ayrı izahları yapılacaktır. Şimdilik biz bu açıklamayı bir tarafa bırakıp, bu iki ayet hakkında tarihi bir bilgi vermek istiyoruz.

2.3.1. Gizli Zinetlerine Dikkat Çekmesinler

وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ / "...Gizli zinetleri bilinsin diye
ayaklarını yere vurmasınlar!..."

Ayette üçüncü defa zinetten; özellikle kadınların "Gizledikleri ziynef'ten söz edilmektedir. Bundan maksadın Arap kadınlarının süs ve zinet amacıyla ayak bileklerine taktıkları halhaller olduğu söylenebilir. Nitekim İbn Abbas'tan nakledildiğine göre demiştir ki, cahiliyye devrinde Arap kadınlar erkeklerin arasından geçerken halhallerinin sesi işitilsin diye ökçelerini yere sert sert vurarak yürürlerdi. Böylece şehvet hissi galip olanları uyan,

fitneye sebep olurlardı. Allah indirdiği bu ayet ile uyuyan fitneyi uyandıracak olan bu tarz yürüyüşü yasaklamıştır. Çünkü ziynetin sesini işittirmek açmaktan daha caziptir...¹³⁵

İbn Abbas'ın da bahsettiği bu cazibeyi şairin şu beyitinden anlamak da mümkündür. Mealen: "Rüzgâr yapraklar arasından geçtiğinde İşrik ağacının hışırtısı gibi, sevgili de yürüyüp geçtiği zaman ziynetinin baştan çıkartan sesini işitirsin."¹³⁶ Bundan da anlaşılıyor ki, halhal gibi ziynetlerin çıkardığı ses erkeklerin arzusunu tahrik edebilmektedir.¹³⁷

Pek çok müfessir de bu ayeti bu anlamda tefsir etmiş ve yürürken ayakta halhalların çıkardıkları seslerin ne denli tahrik edici olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak, ayet önemli ve evrensel bir mesaj içermektedir. İffetli mümin kadınlara hayati bir yasağı ilan etmektedir. O nedenle bu mesajı sadece yöresel bir aksesuara tahsis etmek Kur'an'ın hedefleri ve evrenselliği açısından pek uygun gözükmemektedir.

Kanaatimizce ayette kast edilen gizli ziynetten maksat, Arap kadınlarının ayak bileklerine taktıkları halhallar olabileceği gibi, bakıldığında

---

135 Kurtubî, el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, XII/237.

136 Dr. Toshihiko İzutsu, Kur'an'da Allah ve İnsan, trc. Doç. Dr. Süleyman Ateş, Ankara, 1975, s.155.

137 Beydavî, Nasruddin Ebu'l-Hayr Abdullah b. Ömer (v.685/1286), Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, Mısır, 1968, II/78.

hemen gözükmeyen, ancak dikkat edildiği veya bazı davranışlarla dikkat çekildiği zaman fark edilebilecek olan gizli süsler, bedensel güzellikler v.s. de olabilir. Mesela edalı ve çapkınca bir yürüyüş biçimi, ökçeleri yere sert sert vurarak yürüme, dikkat çekecek şekilde sağına soluna bakınarak yürüme... gizli ziynetleri ifşa için mesaj sayılabilir...

Bilinmelidir ki, her konuda olduğu gibi, İslam'da, kadın ve erkeklerin yolda yürümelerinin de bir adabı vardır. Orada da görgü ve nezaket kurallarına riayet esastır. Özellikle de insanı tahrik edecek, içine kurt düşürüp zihnini karıştıracak aşırılıklar sergilenmemelidir. Bu hususta erkek ve kadın ayırımı da söz konusu değildir. Mesela Allah Teala, Lokman'ın (a.s.) oğluna nasihatleri bağlamında şöyle buyurmuştur:

“Yavrucuğum!... İnsanlara avurdunu şişirme, tepeden bakma, yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Zira Allah kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez. Yürüyüşünde mütedil ol, sesini de kıs! Kuşkusuz, seslerin en çirkini eşeğin sesidir!”¹³⁸

Cenab-ı Hakk'ın İsrâ suresindeki tavsiyesi ise şöyledir:

---

138 Lokman, 31/18, 19.

“Yeryüzünde çalım satarak yürüme! Muhakkak ki sen, adımlarınla ne yeri delebilsin ne de boyun uzunlukça dağ-ları aşar...”¹³⁹

Bu ayetlerde olduğu gibi Allah Teala, sadedinde olduğumuz ayette de kadına özel olarak hitap etmiş ve buyurmuştur ki, yolda birilerine mesajlar salarak yürüme! Kendini bile bile teşhir etme! “Gezen pabuç...” gibi arkandan birilerini sürükleyip taşıma! Yolda yürürken edebi ve insanlık vasfını koru! Zira insanlıktaki kemalin; sözde, işte ve hareketlerindeki nezaketin; ölçü, temkin ve teenninin sana ka-zandıracakları senin aşırılıkla elde edeceğin şeylerden çok daha üstün ve anlamlıdır...

Şu da bir gerçektir ki, bir kadın, yolda yürürken kasıtlı olarak ökçelerini yere sert sert vurarak yürüyorsa, bununla bazı erkeklere mesaj gönderiyor sayılabilir! Öyle olmasa bile, olabilir ki, Ahzab suresinin otuz ikinci ayetinde geçtiği üzere, “kalbinde maraz bulunanlar” bu yürüyüş biçiminden ötürü kendilerince bir mesaj çıkarabilir; dolayısıyla ister is-temez bir beklenti içerisine girebilirler. Bu yüzden Allah Teala o ayette Hz. Peygamber’in hanımlarına, dolayısıyla iffetli mümin kadınlara şöyle bir uyarıda bulunmuştur:

“Ey Peygamber hanımları! Siz, diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz! Eğer

---

139 İsra, 17/37.

Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, yabancı erkeklerle çekici bir eda ile konuşmayın /hudu¹⁴⁰ ki kalbinde hastalık bulunanlar size tama edip herhangi bir beklenti içerisine girmesinler; sözünüzü normal söyleyin" demiştir. Tıpkı yabancı erkeklerle konuşma hususunda olduğu gibi Yüce Mevla, yolda yürüme hususunda da mümin kadınları uyarmıştır. Zira ökçelerini yere sert sert vura-rak yürüyen bir kadının öyle aşırı bir düşüncesi olmasa bile, başkalanın, özellikle de Allah'tan korkmayan, kuldan utanmayan facir şahısların kendileri için bir mesaj çıkarma ihtimali vardır. O sebeple kadınlar yolda yürümelerine de dikkat etmelidirler. Mümkünse ses çıkarmadan, ağırbaşlı ve vakur bir tarzda yürümeliler. Bilhassa iffetli mümin kadınlar, giyininip kuşanırken, yabancı erkeklerle konuşurken, yolda yürürken dikkatli olmalı, asla ölçüyü kaçırmamalı; sözünde, sohbetinde olduğu gibi

---

140 "Sözde hûdu", sesi yumuşatmak, inceltmek, kasıtlı olarak kibar, alımlı ve nazik konuşmak demektir. Bunun aşırısı ise, bir erkeğin karşısında kırmak; cilve ile işveli hareketlerle yılışarak konuşmaktır. Peygamber hanımları yabancı erkeklerle özellikle kibar, nazik ve çekici bir eda ile konuşmamalıydılar. Bunun anlamı, elbette kaba konuşunlar, demek de değildir... Fakat, eğer özellikle kibar ve çekici bir eda ile konuşurlarsa, kalbinde fitne ve fücra meyil olan; iffetsizlik, namussuzluk ve hayâsızlık illeti bulunan bazı kimselerin onlara tamah etmeleri mümkündür. "Bu kadın bana neden böyle konuştu ki?" "Acaba!..." diyebilirler. "Sözde sihir var-dır." (Bkz. Buhârî, Tıb, 51.) hadisi de bu hususta hatırlanabilir. İmanı zayıf olup şehevî eğilimlere aşırı istekli olan kimseler harama meyil konusunda da pek dikkatli davranmazlar. Bu yüzden işveli bir konuşma, edalı ve dikkat çekici bir yürüyüş böylesi kimselerin isteklerini kamçılabilir...

giyinmesinde ve yürüyüşünde de dikkat çekici olmamalı, edebe aykırı davranmamalıdır. Başkalının mesaj olarak değerlendirebileceği hiçbir aşırılığı üzerinde ta-şımamalıdır.

2.3.2. Sosyal Hayatta Başarı Ancak Birlikte Kazanılır

...Hepiniz "وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ birlikte Allah'a yönelin Ey inananlar, ki felaha eresiniz!..."

Nezih, kibar davranışlar ancak medeni insanların çoğunlukta olduğu temiz bir hayat ortamında yaşanır ve anlam kazanır. Kaba, medeniyetten uzak, eğitim ve öğretim seviyesi düşük, bilgisiz, görgüsüz insanların baskın olduğu ortamlarda ise, bazılarının ölçülü, kibar davranışlarının yadığı bile söz konusudur! O sebeple toplumun bütün halinde eğitim ve öğretim düzeyi yükseltilmeli, küçük yaştan itibaren temiz bir hayat yaşamaya yönlendirilmeli, bireysel ve sosyal hayatta ahlaki ilkelere mutlaka önem verilmelidir. Bilinmelidir ki, bir toplum bütün halinde ahlaki ilkelere riayet eder ve iyi işler yaparsa Allah onlara hem bireysel olarak hem de toplum halinde temiz bir hayat yaşatacağını vaat etmiştir:

Erkek olsun kadın olsun, "Kim mümin olarak salih iş yaparsa, muhakkak ki Biz ona hoş ve temiz bir hayat

yaşatır; mükâfa-tını da yaptıklarının en iyisine göre veririz.”¹¹⁰

Salih iş, Allah'ın rızasına, akl-ı selime ve realiteye uygun yapılan işlerdir. Sosyal hayatın kirleri tek başına bireyin çabasıyla değil; ancak toplum yekvücut olup birlikte temizlenmeye gayret ettikleri zaman temizlenir. Manevî kirler de ancak müminlerin tamamı en azından büyük çoğunluğu Allah'ın emirlerine birlikte itaat ettikleri, yasaklarına arka döndükleri zaman paklanır. Bunun için sadece söz ile Allah'a tövbe ve yöneliş ye-terli olmaz; fiilî tövbe de gereklidir... Eğer bir toplumda müminlerin tamamı veya kahir çoğunluğu hep birlikte Allah'ın emir ve yasaklarına saygı duyar, sorumluluklarını bilir ve başkalarına karşı görevlerini yaparlarsa; özellikle de fuhşun, aşırılıkların yalnız kendisine değil, toplum içerisinde konuşulmasına bile izin vermezlerse o zaman sosyal hayatta bir düzen, intizam, huzur ve güven olur: temiz bir hayat yaşama ortamı doğar. Çünkü zinaya teşvik edecek veya onu çağrıştıracak söz, iş ve davranışlar, büyüklerimizin deyimiyle “şuyuu vukuundan beter” olan rezilliklerdir. Bunların toplumun bünyesinde açacağı tahribat fiiliyatının açacağı yaralardan hiç de hafif değildir. O sebeple bu tip hadiselerle imkân verilmeme-lidir... Aksi halde toplumun meylî Allah'a değil de yasakladıklarına doğru akarsa müminlerden bir kısmının temiz

yaşama çabaları da büyük bir risk altına girer. Zira bireyin üzerinde çevrenin etkisi büyüktür...

O sebeple müminler hep birlikte Allah'ın ipine sınımsız sarılmalı ve birlikte; hatta yardımlaşarak ahkam, ahlak ve adabı yaşamalılar ki ninai başarıya ersinler.

2.3.3. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihai Yorum

Allah Teala otuzuncu ayette Elçisi Hz. Muhammed'e şöyle buyurmaktadır: Ey Resulüm! Mümin erkeklere söyle, başkalarının bakmak yasak olan yerlerine bakmasınlar; tesadüfen de olsa, karşı karşıya gelecek olursarsa, derhal gözlerini ondan çeksinler ya da bakışlarını başka tarafa çevirsinler. **Ferçlerini /edep yerlerini /avret mahallerini de muhafaza altına alsınlar;** kendiliğinden açılmayacak ve hatları belli olmayacak biçimde örtüp, korusunlar. Böyle yapmaları, onlar için nezih bir davranış olur. Ne başkası sebebiyle günaha düşün ne de başkasını günaha düşürün! Çünkü insanlık, özellikle de insandaki mümin vasfı açık ve gizli her durumda nezaheti ve nezaketi gerektirir. Temiz bir hayat yaşamayı ister. Bu da ancak haşyetullah ve takva bilinci ile gerçekleşir. Zira Allah insanın açıkladıklarını da bilir kalbinde gizlediklerini de bilir... Bu bilinçle içi ve dışı temiz olan; gönlünde Allah sevgisini, yüreğinde Allah korkusunu sürekli olarak barındıran kimseler yasalara meyletmez,

kimsenin bakılmasını ya da görülmesini istemediği mahremiyetlerine bakmazlar. Kimsenin harim-i ismetine göz dikmezler; özellikle de Allah'ın yasak ettiği şeylerle asla ilgilenmezler. Onlar bilirler ki, yasakları dikizleyen gözün, işitilmesi istenmeyeni dinleyen kulağın, düşünülmesi hoş olmayanla meşgul olan kalbin ve zihnin ardına düştükleri sebebiyle mesuliyetleri vardır... Kendileri de, başkaları tarafından görülmesi hoş karşılanmayacak, cinsel duyguları harekete geçirecek, zihni ve duyguları allak bullak edecek nahos hal ve durumlarını teşhir edercesine açmazlar; hatta nezahet ve nezaketleri sebebiyle mahrem yerlerinin izini elbise içerisinden görüntüsünü bile belli etmezler... Nitekim Hz. Peygamber, giysilerin şeffaf, hatları belli edecek kadar dar olmasını ya da örtünmede kifayetsizliğini kast ederek: "Nice giyinmişler vardır ki, üzerlerindeki elbiselerine rağmen çıplaktırlar"¹⁴¹ hadisiyle örtünmenin ve elbisenin niteliğine ve takva'ya dikkat çekmiştir.

Yüce Allah otuz birinci ayette de kadınlara yönelik aynı hitap tarzı ile şu altı hususu emretmiştir. Önemine binaen bunları maddeler halinde şöyle sıralamak istiyoruz:

- Mümin kadınlara da söyle. Onlar da mümin erkekler gibi, bakmak yasak olan şeye gözlerini yumsunlar; ansızın karşılaştıklarında gözlerini

---

141 Buhari, Libas, 61.

derhal ondan çeksinler ya da başka tarafa çevirsinler. Buradaki “gözlerini yumsunlar”dan maksat ister mahrem olsun ister namahrem, erkekler birbirlerinin ferçlerine (Ebu Hanife ihtiyat payı koyarak, diz kapağı ile göbekleri arasına demiştir, İmam Malik sadece ferçlerin /avret-i ğaliza kapatılmasını söylemiştir.) bakamazlar, kadınlarda birbirlerinin, aynı şekilde diz kapağı ile göbekleri arasına bakmamalıdır. Bu iki kesim için haram hükmü, ihtiyat payı hariç, sadece belirtilen yerlerle ilgilidir...

Şunu da belirtmeliyiz ki, bakmakla görmek elbette bir değildir. Bakmak iradeli bir harekettir ve ayette haram kılınan da budur. Çünkü kadın olsun erkek olsun, insan gayr-ı ihtiyari olarak bir şeyi görmüş veya rastlantı sonucu bakmak yasak olan bir hal ve durumla karşı karşıya gelmiş olabilir. Böyle bir durumda mümine yakışan derhal gözünü indirmek, mümkünse başını yana çevirmek ve tesadüfen gördüğü şeye ikinci defa bakmamaktır. Böyle yaptığı takdirde gördüğünden dolayı ona bir günah yoktur. Çünkü irade dışı bakışlar ve zarurî hallerden dolayı kontrollü bakmalar yasak değildir. Doktorların muayene ve tedavi amacıyla bakmaları buna örnek sayılabilir...

Hatta denilmiştir ki, bakılması yasak olan şey ile karşılaşır karşılaşmaz, gözü hemen başka tarafa çevirmek veya **ikinci defa bakmamak birincisi için kefâret sayılır."**

Cerir b. Abdillâh şöyle demiştir: Ben, Rasullüllah'a (s.a.v.) ansızın karşılaşma durumundaki bakmayı sordum. O bana, "Derhal gözünü başka tarafa çevir."¹⁴² buyurdu.

Nakledildiğine göre, bir defasında Rasullüllah (s.a.v.) Hz. Ali'ye şöyle demiştir:, "Ali! ikinci defa dönüp bakma! Birincisinde senin için bir vebal yok, ama ikincisi aleyhinedir,"¹⁴³

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki yasak olan, fuhşiyatın postacısı kabul edilen kasıtlı, iradeli ve rahatsız edici bakıştır, tecessüstür, çapkınca bakışlardır. Bu bakış, ister istemez her insana negatif bir etki eder. Hiç kimse de buna izin vermez...

Denilmiştir ki, "Yasak olan şeye kasıtlı olarak bakmak, iblisin oklarından bir oktur. Kim bu esnada gözünü ondan çekerse, kalbinde imanının halâvetini duyar."¹⁴⁴

- Ferçlerini, yani avret mahallerini, kocalarının haricinde hiç kimsenin yanında açmasınlar; kendiliğinden açılmayacak ve de bedensel güzelliklerine hâlel getirmeyecek tarzda örtüp korusunlar.

---

142 Kurtubî, el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, XII/223.

143 Bkz. Ebu Davud, Sünen, 44, 2149.

144 Kurtubî, el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an, XII/227.

- “Ziyinetlerinden yalnız görüneni” veya sosyal hayatın zorunlu kıldığı şartlar ve durumlar sebebiyle görünmesi gereken yerlerini yüz ve ellerini namahrem, yani evlenmeleri caiz olan /haram olmayan yabancı erkeklerin yanında açabilirler; hatta zorunlu sosyal ilişkilerin sağlıklı yürümesi için açarlar. Fakat bu iki yerden başkasını yabancıların yanında açmasınlar.

- Başörtülerini, başlarından itibaren aşağı doğru yaka açıklığı boyunca; kulak, boyun, gerdan ve göğüslerini de kapatacak şekilde vurunsunlar.

- “Ziyinetlerinin bütünü” yani el ve yüzlerinin haricindeki yerlerini herkesin yanında açmasınlar! Sadece kocaları, babaları, dedeleri, amcaları, dayıları, kayınbabaları, öz ve üvey kardeşleri, öz ve üvey oğulları, yeğenleri, mümin kadınlar, kendilerine ait köle ve cariyeleri ve pîr-i fâni denilen yaşlı erkekler, bir de aklı ermeyen küçük çocukların yanında açabilirler veya bunlar tarafından görülmesinde bir günah yoktur. Tabii ki bu konuda örfün ve haya duygusunun da sözünün olduğunu yukarıda söylemiştik... Tedavi ve zarardan kurtarma gibi zaruri haller hariç. Zira İslam’da zarurî haller mahzurları ortadan kaldırırlar...

- Gizli ziyinetleri bilinsin diye takınıp takıştırıp dikkat çekici ve tahrik edici bir tarzda sokağa çıkıp dolaşmasınlar. Yürüyüşlerinde tabî olsunlar, edebe

riayet etsinler. Ağırbaşlılıklarını, iffetlerini ve vakarlarını korusunlar. Özellikle yürüyüşlerinde kalbi bozuk kimselerin mesaj kabul edeceği bir tavır sergilemesinler...

Yukarıda kısmen açıklığa kavuşturulduğu üzere, otuz birinci ayette üç defa geçen zinet kelimesinden ilk ikisi ile kast edilen mananın ne olduğu konusu asırlardan beri farklı görüşlerle tartışılmış, özellikle günümüz Türkiye'sinde de acâyip bir biçimde tartışılmaya devam edilmektedir. O sebeple burada, bu konu üzerinde durmak ve tamamen açıklığa kavuşturmak istiyoruz. Çünkü bilerek veya bilmeyerek /tefsir nosyonuna/bilincine sahip olarak ya da olmayarak tartışan kimseler, aşağıda nakledeceğimiz müfessirlerin de görüşlerine istinâden farklı görüşler iler sürmektedirler...

Kısaca değinildiği üzere, müfessirlerin büyük çoğunluk, bu ayette geçen zinet kavramını iki manada anlamışlardır: Birincisi elbise, yüzük, bilezik, küpe ve gerdanlık gibi süs eşyası; ikincisi ise bu gibi zinet eşyasının takıldığı yerler. Yani kulaklar, boyun, gerdan ve kollar...

Mesela Abdullah ibn Mes'ud'dan nakledilen rivayete göre bu ayette gizli ve açık; iki çeşit zinetten bahsedilmektedir: Biri ayak bileklerine takılan halhal, kollara takılan bilezikler, kulaklara takılan küpeler ve gerdanlık gibi gizli (gizlenebilir) zinetler, diğeri ise elbise gibi gizlenmesi mümkün olmayan, açıkta olan, görünen zinetlerdir.¹⁴⁵

Nisaburî'ye göre bu ayette üç çeşit zinetten söz edilmektedir. Birincisi gözlere çekilen sürme, ellere

---

145 İbn Kesir, Tefsir.,VI/47.

ve ayaklara sürülen boya veya kına, yanaklardaki allıktır. İkincisi yüzük, bilezik, halhal, pazubent, gerdanlık, taç, kemer ve küpeler, üçüncüsü giysilerdir.¹⁴⁶

Bu ayetteki ziynet kavramına süs eşyası manasını veren müfessirlere göre, "görünen ziyetten" maksat, "Bir kadının takındığı veya kullandığı ziynet eşyasıdır." Çünkü bunlar üzeri örtülüp korunmadığı zaman hırsızlara veya kıskançlıklara hedef olurlar. O nedenle altın, gümüş ve çeşitli değerli taşlardan yapılmış olan ziynet eşyaları açılıp gösterilmemeli, mutlaka örtülmelidir(!).¹⁴⁷

Bir kısım müfessirlere göre ise "Ziynetlerini açmasınlar..." ayetindeki ziyetten maksat, ziynet eşyası değil ziynetlerin bulunduğu yerdir." Kuşkusuz, Allah Teala'nın ziyneti yasaklaması, denilir ki, ziynet yerlerinde bulunması sebebiyledir; ziynetleri söylemekle ziynet eşyasının takıldığı yerleri kastetmiştir. O halde ziynetlerin örtülmesi ve gösterilmemesi emredilmişse, ziynet yerlerinin örtülmesi evleviyetle emredilmiş olmalıdır. Yani, "Zikr-i hal irade-i mahal" dir.¹⁴⁸¹¹⁸

Mesela Zemahşerî demiştir ki, ziynet yerlerinin değil de ziynetin zikredilmesi, korunmak ve

---

146 Nisaburi, Ğaraibu'l-Kur'an, XX/78.

147 Taberi, Camiu'l-Beyan, XX/94-95.

148 Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III/284; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, V/3504;Sabunî, Revaiu'l-Beyan, II/152 vd.; Ateş,Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri,VI /178.

örtünmekle ilgili emirde mübalağa içindir. Kuşkusuz ziynetin yasaklanması, ziynet yerlerinde bulunması sebebiyledir...¹⁴⁹

Görülüyor ki, âyetin lafzına, literal anlamına dikkat etmediğinden dolayı pek çok müfessir, âyetteki ziynetten maksat kadınların süslenmek maksadıyla kullandıkları altın, yüzük, küpe, bilezik, süslü elbise, kına vs. gibi ziynet eşyası olduğunu iddia etmiştir. Gerekçe olarak da bunların açığa çıkartılmasının kin, haset, hırsızlık gibi kötülükleri cezbedeceğini söylemişlerdir. Bazı müfessirler de eayette kast edilen, "zıkr-i hal irade-i mahal"dir, demiş ziynetler değil, ziynet eşyasının takıldığı yerlerin örtülmesinin emredildiğini söylemiştir. Bize göre bu iki görüşten birincisi âyetin siyak ve sibakına; ikincisi de metnine, literal anlamına uygun olmayan yorumlardır. Allah, bu surenin birinci âyetinde, "mana ve maksatları apaçık âyetler indirdik" demesine rağmen neden otuz birinci âyette kendisini nakzedercesine kapalı bir ifade kullanmış olsun? Ya da doğrudan doğruya ziynet eşyasının takıldığı yerleri söylemek dururken, niçin dolambaçlı bir ifade ile ziynet yerlerini söylesin? Zemahşerî buna, "Emirde mübalağa içindir" gerekçesini eklemiştir. Bizce bu, ikna edici bir izah şekli değildir.

Ayetin metninden de anlaşıldığına göre âyetteki ziynetten maksat, yukarıda da açıklanmaya

---

149 Bkz. Zemahşeri, Keşşaf, III/230

çalışıldığı üzere, örtülmesi açıkça emredilen ferçler, yani sev'at hariç, kadının bedeninin tamamıdır. Çünkü ziynet tabirinin geçtiği ilk yerde "ziynetlerinde görünen kısım hariç..." tabiriyle bütünden bir bölümü; ikinci geçtiği yerde ise "ziynetlerini..." ifadesiyle de ziynetlerinin bütünü kastedilmiştir. Birincisinde evlenmeleri caiz olan erkekler, ikincisinde evlenmeleri söz konusu olmayan kimselerin yanındaki örtünmenin sınırları belirtilmiştir. Dolayısıyla ayetteki ziynetten maksat müfessirlerimizin iddia ettiklmeri gibi takılar, giysiler veya onların yeri değil, ziynet, sev'at hariç, kadının bednidir.

O halde deriz ki, temiz, beyaz ve kaliteli bir kumaş üzerindeki iki leke gibi, kadının ve erkeğin bedeninde ön ve arkadan ferçleri /sev'ât ve mak'atları örtülünce, kadının bedeninin bütünü zâtı itibariyle ziynet vasfını korumuş olur... İstisna edilen bu iki yer ise sev'e, diğer bir tabir ile avret'tir; açılıp görünmesi mahzurludur. İşte bu yüzden biz bu iki ayette üç defa geçmekte olan ziynet kelimelerinden ilk ikisi ile kadının bedeninin, üçüncüsüyle de tahrik sonucu ortaya çıkabilecek gizlili ziynetlerinin kast edildiğini düşünüyoruz. Kanaatimizce ayetin literal anlamı / mantuku da bunu ifade etmektedir.

Şunu da belirtmeliyiz ki, Nur suresinin otuz ve otuz birinci ayetlerindeki "Gözlerini yumsunlar", "Ferçlerini muhafaza etsinler"; "Açmasınlar

/bakmasınlar” ve “Açmalarında bir mahzur yoktur” denilen yerler, Cenab-ı Allah’ın mümin erkekler ve kadınlar için belirlemiş olduğu mahremiyet sınırlarıdır. Elbette dindeki konu ile ilgili hükümler ve uygulamalar yalnız bunlardan ibaret değildir. Ayetlerde yalnız sınırların belirtilmesi bakmanın veya açmanın harama ya da helale taalluku açısından değildir. Neresi, nereye kadar açılırsa veya bakılırsa haramdır? Kadın olsun erkek olsun, insanın bedeninden neresi ise haram değildir? Bakılmasında veya görülmesinde mahzur yoktur? Yani haram ve helal açısından müminlere yükümlülük ve sorumluluk yükleyen hususun belirtilmesi yönündendir. Bunun ötesindeki uygulamalar ise Sünnete, mahalli örf ve geleneklere göre düzenlenir. Söz gelişi hiç bir Müslüman, haya duygusu ve fikhî örf sebebiyle kızının, yeğeninin, gelininin... korunması mutlaka gereken fercinin dışındaki yerlerine; sözgelimi göğüslerine, gerdanına, bacaklarına vs. dahi bakmayı düşünmez; onlardan açmasını istemez... Yine hiç bir mümin kadının da aynı sebeple dedeleri, babaları, kayınbabaları ya da ağabeylerinin yanında vücudunu teşhir edercesine açık saçık durmaz. Hatta iffetli mümin kadınlar, ev içerisinde de olsa babaları, kayınbabaları, amcaları... gibi yakınlarının yanında bile başlarını açmazlar. Zira her iki kesim de bu konuda iffet ve haya sahibidir. Örf de bunun aksini nahoş karşılamasa bile, hoş da

karşıla-maz; adâb-ı muaşerete uygun görmez. Ama ev halidir; birlikte yaşamının sonucu olarak kendiliğinden açılmış, görülmüş olması da onlara fazla bir rahatsızlık vermez...

Örften ve âdab-ı muaşeretten bahsedince, şu hususa da yer vermeden geçemeyeceğiz. Kur'an'da mahrem, açılması ve bakılması haram olan yerlerin ferçler olarak belirtilmesine rağmen Ebu Hanife, konu ile ilgili hadisleri¹⁵⁰ delil göste rerek bu sınırları göbük ile diz kapağı arası olarak belirlemiştir.¹⁵¹ Biz de yukarıda bu görüşü, duyarlılığı ve ihtiyatı göz önünde bulundurarak Ebu Hanife'nin belirlediği hatlara göre "Diz kapağı ile göbük arası" şeklinde tavsif ettik. Hiç şüphesiz Ebu Hanife'nin bu beyanı, ayete karşı bir tavır değildir. Sırf ihtiyatlı davranmanın ve örfün gereği olarak değerlendirilmelidir. Çünkü sınırda otlatılan sürünün sınırı tecavüz etme ihtimali her zaman için vardır. Ama sınırdan uzakta otlatılırsa yasağa düşme endişesi pek fazla olmaz... İmam Malik ise, mahrem yerlerin sınırını Ayette olduğu gibi, avret-i ğaliza tabir edilen ferçler; genital organlar ve mak'at olarak belirlemiştir. İhtiyatı bir tarafa bırakacak olursak, ayetin metnine uygun olan anlayış İmam Malik'in anlayışdır ve haram olan da budur...

---

150 Bkz. Tirmizî, Edeb, 40, 2795.

151 Müslim, Hayız, 18.

2.4.Yaşlı Kadınlara Özgü Bir Ruhsat

Yüce Allah emirler ve yasaklar korken mutlaka insanların hayrını düşünmektedir. Zararına olacak şeyleri müminlere yasaklar, faydalı olanı da emreder. İçki ayetinde olduğu gibi, eğer bir şeyde hem fayda hem zarar ikisi birlikte var ise, zararı faydasından çok olanı da yasaklar çerçevesini alır. Aynı şekilde Allah Azze ve Celle müminler için hayatı kolaylaştırmayı arzu eder, yasaklarla insanları boğmak istemez. Ev içerisindeki adab-ı muâşeretle aşırılıklara imkan verilmemek şartıyla suhulet ön plana çıkar. Bu cümleden olarak oldukça yaşlı, davranışlarını kontrol edemeyen, zaman zaman da olsa adaba aykırı davranışlar sergileyen nineler ve dedeleri de hoşgörü ile karşılamayı tavsiye eder...

Nur suresinin 60. ayetini de Örtünmede “Asıl Olan Ayetler” bağlamında ele alıp incelememiz gerekmektedir.

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ
يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
“Hayızdan, nifastan kesilmiş ve nikahtan bir beklentile-ri kalmamış yaşlı kadınların, ziynetlerini göstermemeleri şartıyla, elbiselerinden bir kısmını çıkarmış olmalarından ötürü onlar için bir sakınca yoktur. Ama iffetli

davranmaları kendileri için daha hayırı olur. Allah her şeyi işitir ve her şeyi bilir.”¹⁵²

2.4.1. ÜÇÜNCÜ AYET ANAHTAR KELİMELER VE ANALİTİK YORUM

2.4.1.2. el-Kavaid

وَالْفَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ “Hayızdan, nifastan kesilmiş yaşlı, oturmuş kadınların...”

Bu kelime *kaade* / *yek'udu* fiilinden ismu fail, cemi mükesser, müennestir. Oturan ya da oturmuş kadınlar anlamındadır. Kavaid kelimesi; hayızdan, nifastan kesilmiş ve çocuk yapma imkân ve ihtimali de kalmadığı için loğusa olamayacak kadınlar anlamında da kullanılır.

2.4.1.3. Nikâh

...ve nikâhtan hiç bir beklentileri kalmamış...” Nikâh'ın Arapçadaki asıl manası *vat'*, yani karşı cinsten iki kişinin fiilî olarak yaptıkları cinsel ilişkidir. Fıkhî örfte ve Kur'an'da bu kelime daha çok terim anlamında '*nikâh akdi'*'*Evlenme sözleşmesi'* manasında kullanılmaktadır.¹⁵³ Bu ayette nikâh ise birinci manada kullanılmıştır; ayetin siyak ve sibakı da buna delalet etmektedir. Yani yaşlılıkları sebebiyle cinsel hayatları tamamen sona ermiş, bu alanda bir umutları kalmamış kadınlar...

---

152 18. Nur, 24/60

153 Bkz.Bakara, 2/221, 235; Nisa, 4/25, 127; Nur, 24/3; Ahzab, 33/49.

فَلَيْسَ عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
...Ziynetlerini göstermemeleri şartıyla elbiselerinin bir kısmını çı karmış olmalarında onlar için bir sakınca yoktur...”

2.4.1.4. Cünah

“...onlar için bir sakınca yoktur...”
Cünah, sapma; günah; sakınılacak şey, sakınca anlam-lanna gelmektedir.

2.4.1.4. Teberrüc

“...Ziynetlerini göstermemeleri ...”
Arapçada ‘BRC’ kökünden olup ortaya çıkmak, görünmek, yükselmek, parlamak gibi manalara gelmektedir. Kalenin burcu ve güneş sisteminde yer alan on iki takımyıldızından her birisi de bu köktendir. Sosyal hayatta *teberrüc*, *burçlaşmak*, yıldızlaşmak, çekici ve gösterişli olmak demektir. Tıpkı gökteki burçların, parlaklığı ile diğer yıldız kümeleri arasında hemen göze çarpıp seçildikleri gibi, kadınlar da göz alıcı parlak ziynetleri ve dikkat çekici hareketleriyle kendilerini teşhir etmesinler, anlamındadır.

Bu kelime Kur’an’da, bürûc şeklinde çoğul olarak iki defa geçmektedir.¹⁵⁴ Ayetteki *teberrüc*

---

154 Bkz. “Nerede bulunursanız bulunun... İsterseniz sağlam yapılmış kalenin burçlarında da olsanız ölüm size gelir yetişir.” (Nisa, 4/78); “Burçlar sahibi semaya yemin ederim ki...” (Büruc, 85/1); “Muhakkak ki biz, semada burçlar yarattık; onlarla bakanlara semayı süsledik.”(Hicr, 15/16)

sözcüğü ise, ikinci manadan alınmıştır; süslenip, bezenip semadaki burçlar misali dikkat çekecek biçimde toplum içerisine çıkmak; bu günün deyimiyle yıldızlaşmak, starlaşmak anlamındadır.¹⁵⁵ Günümüzdeki aktrist ve sanatçıların *yıldız ya da star* diye isimlendirilmelerinin *teberrüc* kavramıyla benzerliği ilginçtir!

Mukatil b. Süleyman demiştir ki cahiliye devrinde bir kadın, başörtüsünü başına alır; boynunu, gerdanını açar, gerdanlık ve küpelerini teşhir ederek erkeklerin arasında dolaşırsa, buna *teberrüc* denilmekteydi.¹⁵⁶¹²⁶

Müteberricât kelimesi de aynı kökten olup ismu fail, cemi mükesser, müennestir. Literal anlamı: *Burçlaşan*, kendilerini teşhir eden kadınlar anlamındadır.

Ayette, tavsif edilen yaşlı kadınlar, ev halkı içerisinde bedensel ziynetlerini, yani çıplak bedenlerini özellikle teşhir etmesinler, anlamı kast edilmiştir. Ayetten, süslenip ziynetleriyle göze batacak şekilde toplumun içine çıkmasınlar anlamı da muhtemeldir.

O halde denilebilir ki, çok yaşlı, yaşlılıkları sebebiyle kendilerine, davranışlarına, giyim ve kuşamlarına gereken itinayı gösteremeyecek

---

155 Bkz. Duman, M. Zeki, Beş Surenin Tefsiri, s.98.

156 İbn Kesir, Tefsir, VI/406.

durumda olan kadınların giyim ve kuşamlarına dikkat etmedikleri için kusurlarına bakılmamalıdır. Onların ayete ve adab-ı muaşerete uygun giyinmemeleri sebebiyle bir günah yoktur. Ama ellerinden geliyorsa kendilerine ve davranışlarına dikkat etmeleri daha iyi olur. Fakat her hal u kârda örtülmesi gereken mahrem yerlerini açmamalıdır...

2.4.1.5. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihâî Yorum

Genel bir ifade ile söylemek gerekirse bu ayette Allah'ın, yaşlı kadınlardan söz ettiği açıktır. Halkımız arasında böylesi kadınlar için *'hayızdan nifastan kesilmiş'* veya *'ununu elemiş eleğini duvara asmış'* deyimleri kullanılmaktadır. Fakat bu ayeti dilimize çevirirken *'hayızdan ve nifasten kesilmiş kadınlar'* deyimi, ayetin söylemek istediği manayı tam olarak yansıtmamak-tadır. Çünkü kadınlar fizyonomik olarak genelde 45-55 yaşları arasında hayızdan /ay halinden kesilir Tıbbın deyimiyle menapoz devresine girerler. Fakat bu devrede kadınların cinsel nitelikleri sona ermez, devam eder. Bu yüzden ayette, kast edilenin sâdece menapoz olmadığını belirtmek maksadıyla *"ve'l-kavaidu minennisai"* cümlesinden sonra bir de *"la yercûne nikahan"* sıfat cümlesi ilâve olarak getirilmiştir.

Bu ayette nikah kelimesi, örfi manadaki *'akit'* ya da *'evlenme sözleşmesi'* anlamında değil, kesinlikle

aslî /vaz'î lügat manasındaki '*cinsel ilişki*' anlamında kullanılmıştır. Tıpkı yukarıda açıkladığımız, "Ğayru üli'l-irbeti mine'r-ricali" ayetiyle, cinsel açıdan kadına ihtiyacı olmayan yaşlı erkekler sözü ile "cinselliği sona ermiş" kimselerin kast edildiği gibi...

O halde denilebilir ki bu ayette kadınların yaşlılığından ve yaşlarının sınırından söz edilmemek-tedir. Sâdece hayızdan kesilme durumundan da söz edilmemiştir. Burada kadınların hem hayızdan kesilmiş olmalarından hem de cinselliklerinin sona ermişliğinden bahsedilmektedir. O halde belirtmeliyiz ki, her yaşlı kadın bu ayetin kapsamına girmediği gibi her hayızdan kesilmiş kadın da ayetin mana alanına girmemektedir. Burada kast edilenler yaşlılıkları sebebiyle hem hayızdan kesilmiş hem de cinsellikleri sona ermiş kadınlardır. Dolayısıyla bunlar doğum yapamayacakları için loğusalıktan da kesilmişlerdir... Ayette getirilen hüküm sadece bu niteliğe sahip kadınlara aittir.

İkinci bir husus, yaşlılıkları sebebiyle bu kadınlar, zinetlerini /çıplak bedenlerini herkesin yanında açmamak; özellikle süslenip bezenip kendilerini teşhir etmemek şartıyla, normalde giyinmeleri gereken elbiselerinin bir kısmını çıkarabilirler. Bu, onlar için tanınmış bir ruhsattır. Ama bu ruhsat, aşırı yaşlılıkları sebebiyle bu hususta titiz davranma yeteneklerini kaybetmiş

olabilecekleri için bir hoşgörüdür; 'yaşlıdır... kusuruna bakılmaz...' anlamındadır. Fakat bu kadınlar, yaşlılıklarına rağmen ruhî ve bedenî zindelikleri yerinde olup kendilerine dikkat edebilecek durumda iseler, bunların da iffetli davranıp örtünmeye tam olarak riayet etmeleri kendileri için daha hayırlı olur. Bu da ayrıca vurgulanmıştır...

II. BÖLÜM
CİLBAB AYETİ VE HÜKMÜ

“Ey Peygamber! hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dışarı çıkarlarken cilbablarını üzerlerine alsınlar. Böyle yapmaları, onların tanınmaları ve eziyet görmemeleri için en uygun bir tedbirdir. Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.” (Ahzab, 33/59)

1. İHTİYAÇ ANINDA KULLANILACAK ÖRTÜ/ CİLBAB

Yukanda örtünme ile ilgili ayetleri tanıtırken örtünme-de asıl olan ayetler ve ihtiyaç anında kullanılacak örtü /cilbab ayeti şeklinde iki kısma ayırdığımızı söylemiştik. Birinci bölümde Örtünmede Asıl Olan Ayetleri etraflıca inceledik. Bu bölümde ise Cilbab Ayeti ve onunla ilgili hükmü aynı şekilde analitik bir yöntemle açıklamaya çalışacağız.

1.1. Ayetin Metni ve Meali

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا /” Ey Peygamber! hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, (dışarı çıkarlarken) cilbablarını üzerlerine alsınlar. Böyle yapmaları, onların tanınmaları ve eziyet görmemeleri için en uygun bir tedbirdir. Allah çok bağışlayıcıdır çok merhametlidir.”¹⁵⁷

---

157 Ahzab, 33/59.

Geçtikleri sureler ayrı olmasına rağmen Allah Teala, Nur suresinin örtünme ile ilgili otuz ve otuz birinci ayetlerinde olduğu gibi bu surede de aynı hitap tarzını kullanmış ve “Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle!” diyerek emrini elçisi vasıtasıyla duyurmuştur. Bu hitap mümin kadınların asli örtünmeleriyle değil, evlerinden dışarı çıktıkları zamanki özel örtüleriyle ilgilidir. Bu örtü tamamen mümin kadınlara has olup özellikle gayr-ı müslim kadınlardan ayırt edilmeleri içindir. Yanlış anlaşıldığı gibi hür kadınlarla cariyeleri ayırt etmek için de indirilmemiştir! Şimdi ayeti daha yakından tanımaya çalışalım.

1.1.2. Anahtar Kelimeler ve Analitik Yorumları

1.1.2.1. Yüdnin

يُذْنِنُ / Bu ifade *denâ* / *yednû* fiilinin ifâl formundan muzaridir. Kök anlamı, yaklaşmak, bir şeyi bir şeye yaklaştırmak; örtüyü baştan aşağıya sarkıtmak, salıvermek, uzatmak; örtmek anlamındadır. Bu fiil, elbise ile birlikte kullanılınca *ارخاه* yani, bollaştırdı; üstten aşağıya salıverdi; saldı, sarkıttı, örttü, anlamına gelir.

1.1.2.2. Cilbab

جَلَابِيبٌ / “*Celâbîb*”, ‘cilbab’ın çoğuludur. ‘Celbebe’ ve ‘tecelbebe’ fiillerinden isimdir. Bir şey

ile bürünmek, kaplanmak anlamındadır. Cilbab, örtü, bedenın bütününe kaplayan geniş örtü, gömlek;¹⁵⁸ Örtü; kadınlara özgü bir çeşit giysi; yatak çarşafı gibi geniş, büyük örtü anlamındadır.

İbn Mes'ud, Hasan el-Basri, Said b. Cübeyr ve daha pek çok sahabe ve tabiine göre cilbab, başörtüsünün üzerinden alınan ridâ; kadınlara özgü bol, geniş bir dış elbisesidir. ¹⁵⁹Arapların bugünkü tabiriyle abaye'dir. İbn Abbas ve İbn Mes'ud (r)'dan nakledilen bir rivayete göre de cilbab, abâye ve cübbe gibi elbisenin üstünden giyilen veya sırtı alınan geniş örtü demektir

Kurtubî'ye göre cilbabın örfi anlamı, bedenın tamamını ya da büyük bir kısmını örten ve başörtüsünden daha büyük bir örtüdür.¹⁶⁰ Ve Mutlaka evden dışarı çıktığında alınması gerekir. Çünkü evin içinde "tanınmama ve eziyet görme" sorunu söz konusu değildir.

Neseî'ye göre "Cilbab", yatak çarşafı gibi bedenın tamamını örten büyük bir örtü¹⁶¹ Elmalılı'ya göre ise, "Cilbab, baştan aşağı bedenın

---

158 İbn Faris, Ebu'l-Huseyn, Ahmedb., Megayisü'l-Lüğa, Kahire, s. 171.

159 Bkz. Nisâbüri, Tefsir, XXI. 32; İbn Kesir, Tefsir, VI. 471; Neseî, Medârik, III. 312; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, VI. 3929.

160 Bkz. Nisaburî, Ğaraibu'l-Kur'an, XXI/32; Kurtubî, el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'an; İbn Kesir, Tefsir, VI/471; Neseî, Medârik, III/312; Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, VI/3929.

161 Neseî, a. g. e, III/312.

tamamını örten çarşaf, ferâce, car gibi dış kisvesinin adıdır."¹⁶²

Müslim'in es-Sahih'inde nakledildiğine göre: "Ya Rasulallah! Şâyet herhangi birimizin cilbabı yoksa ne yapalım? diye sorulduğunda Rasulü Allah, "Kardeşi, ona kendi cilbabını giydirdin, sokağa öyle çıksın", buyurdu."¹⁶³

1.2. Ayetin Nüzul Sebebi

İbn Kesir ve daha pek çok müfessirin naklettiği rivayete göre, Medine'de Arap evleri dar idi. İçinde tuvalet bulunmuyordu. Genellikle kadınlar tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için geceleri açık araziye; özellikle de Menas adı verilen mevkiye doğru giderlerdi... Gayr-ı müslimler, münafıklar, belki de iman zaafiyeti olan kimseler gecenin karanlığından yararlanarak kadınların geçecekleri güzergâhda gizlenir ve kadınlara laf atar, hatta cariyelere cinsel tâcizde bulunurlardı. Mümin kadınlarla diğerlerini birbirlerinden ayırt edici bir kıyafetleri olmadığı için aynı rahatsız edici durum mümin kadınlara da vaki olabiliyordu. Sonra da kişi, tanımadım bahanesine sığınıyordu. İşte bu nahoş durum üzerine cilbab ayeti indirilmiştir.¹⁶⁴

---

162 Elmalılı, Hak Dini Kur'an Dili, VI/3929.

163 Bkz. Nisaburî, Çaraibu'l-Kur'an (Taberi Tefsirinin Kenarında), XIV/243.

164 Bkz. İbn Kesir, Tefsir, VI/471.

Ayetin lafzının ve nüzul sebebeinin ifade ettikleri manaya göre kast edilen anlam şu olmalıdır: Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, evden dışarı çıkarlarken dış elbiselerini üzerlerine alsınlar...

Ayette, "...Böyle yapmaları, onların tanınmaları ve eziyet görmemeleri için en uygun bir tedbirdir..." denilmesinden anlaşılıyor ki, mümin kadınlar evlerinden dışarı çıktıklarında mümin vasıfları, diğer bir ifade ile kimlikleri belli olmadığı ve geriden bakıldığında diğer kadınlardan ayırt edilemedikleri için sataşma ve eziyete maruz kalabiliyorlardı. Bu ayet de ahlaksızları böyle bir tacizine imkan vermemek; en azından mümin kadınları korumak için bir tedbir olarak indirilmiştir.

ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ / "...Böyle yapmaları, tanınup eziyet görmemeleri için en uygun bir tedbirdir..."

Bu cümle, kadınların dışarı çıktıklarında üzerlerine almaları tavsiye edilen cilbab'ın, fıkhî tabir ile, illetini; tefsir ilminin deyimi ile, sebebin, hikmetini açıklamaktadır. Mümin kadınlar dışarı çıktıklarında cilbab ve benzeri bir alamet-i farikayı üzerlerine almadıkları için mümin vasıflarıyla tanınamamaktadırlar ve bu yüzden diğer kadınlardan biri sanılarak eziyet görmektedirler. Böyle bir tacize maruz kalmamaları için bundan

böyle mümin kadınların tamamı üzerlerine cilbab almalıdırlar.

1.3. Ayetlerin Anlam Dokusu ve Nihâî Anlamı

Ayetteki hitap, renk, ırk ve statü farklılığı gözetmeksizin istisnasız mümin kadınların hepsine yönelik olduğu için hüküm de mümin kadınların tamamını kapsamaktadır. Az önce de söylendiği gibi, tanınmamak ve eziyet görmek dışarıda olacağına göre, ayette, evin dışı ile ilgili ve tedbir amacını taşıyan sembolik bir örtüden /dış elbisesinden söz edildiği muhakkaktır.

O halde, ayetin indirildiği ortam, nüzul sebebi, metnin mantuku ve amacı da göz önünde bulundurularak denilebilir ki cilbab, mümin kadınlarla mümin olmayan kadınların birlikte yaşamakta oldukları /karma bir toplumda, şayet mümin kadınlar, kimlik ve iffetli kişiliklerini diğerlerinden ayırt edici bir âlameti üzerlerinde taşıyorlarsa, başka kadınlarla karıştırılabilirler... Öyleyse iffetli mümin kadınları tanıtmaları ve sırf tanınmamaktan ötürü eziyet görmelerinin önlenmesi için mümin kadınlar bir âlamet-i farika olabilecek cilbablarını üzerlerine almalıdırlar.

1.4. "Cilbab" bir çeşit örtü müdür Yoksa Sembol mü?

Aayette tavsiye edilen cilbab, taşıdığı anlam; kullanan kadın açısından maksat ve kendisine

atfedilen misyon göz önünde bulundurulduğunda, denilebilir ki bir semboldür; birkaç defa tekrarlandığı üzere alamet-i farikadır. O günün ve yörenin örfüne uygun olarak cilbab, sembolik görevini tam olarak yerine getiren makul bir örtü biçimidir. Bu mümin kadınları diğer kadınlardan ayıran bir alamettir. Fakat, farklı coğrafyalarda ve farklı yörelerde yaşamakta olan mümin kadınlar, yörelerine uygun başka bir şeyle de bu amacı gerçekleştirebilirler. İlla ki Araplardaki cilbab adı verilen bir giysi türü zorunlu değildir.

Hatta mümin bir kadın, şayet gerekiyorsa dışarı çıkacağı zaman cilbabın görevini tam olarak yerine getirebilecek başka bir giysi; sözün gelişi Anadolu'da farklı yörelerde kullanılmakta olan çar, atkı, bürük vb. herhangi bir geniş örtü de kullanabilir. Hatta bugün ülkemizde daha ziyâde öğrencilerin kullandıkları "türban" denilen başörtüsü ve pardessü, cilbabın görevini görüyor ve dışardan bakan kişi/kişiler açısından o kadının mümin kimlik ve iffetli kişiliğini yansıtıyorsa, gayet tabîi olarak buna da "cilbab" demek mümkündür.

1.5. Her Hal ü Karda Cilbab Şart mıdır?

O halde, ayetin indirildiği ortam, nüzul sebebi, metnin mantuku ve amacı da göz önünde bulundurularak bu ayetten şu anlamlar çıkarılabilir:

1. Farz edelim ki, iffetli olmayan veya toplum tarafından kötü yolda olduğu kabul edilen bir kısım

kadınlar, kendilerini bu kıyafet içerisinde arz etmeye başladılar ve bu durum da yaygın hale geldiyse, o zaman cilbabın kendisi de onu temsilen kullanılan çar, türban ve pardessü de “cilbab” olmaktan çıkmıştır; mutlaka değiştirilmelidir...

2. Bir toplumdaki kadınların tamamı mümin ve iffetliyse, gayr-ı Müslim veya iffetsiz kadınlar bu toplumda hiç bulunmuyorsa, orada cilbaba gerek kalmamıştır; aslı tesettür yeterlidir. Çünkü toplumda ‘diğer kadınlar’ ve tanınmamaktan kaynaklan hadiseler burada yaşanmamaktadır; dolayısıyla ‘mümin kadınların tanınmamaktan ötürü eziyet görme sorunu söz konusu değildir...

3. Şayet son derece medenî bir toplumda mümin kadınlarla gayr-ı müslim kadınlar bir arada yaşıyor olmalarına rağmen mümin kadınları diğerlerinden ayırt etmeyi gerektirecek menfî bir durum yaşanması asla söz konusu değilse, böylesi bir toplumda yaşamakta olan mümin kadınlar için de “cilbab” a ihtiyaç kalmaz. Zira ayetin hükmü cilbaba değil, illetine bağlıdır; şayet illet devam ediyorsa hüküm de devam edecektir; çünkü maslahat onu gerektirmektedir. İlet ortadan kalkınca tedbire lüzum kalmaz.

4. Bu açıklamalara ve serd ettiğimiz argümanlara dayanarak diyebiliriz ki, cilbab, asli bir örtü değil, ihtiyaç anında mümin /iffetli kadınların

kullanılmaları gereken bir semboldür. Bu sembolü mümin cariyeler de kullanabilirler...

Kanaatimizce, tefsirlerde ayetin nüzul sebebi olarak nakledilen rivayetlerdeki bir yanlış veya yanlış anlayış yahut değerlendirme hatası, İslam toplumunda kadınların giyim ve kuşamları hususunda statü farklılığını gündeme getirmiş ve bu da Fıkıhta yanlış hükümlere mesnet teşkil etmiştir. Şöyle ki, aşağıda da genişçe yer verileceği üzere, Cilbab ayetinin lafzında olmadığı halde nüzul sebebi olarak anlatılan rivayetlerde iki husus önplana çıkartılmaktadır: Biri, bu rivayetlerde cilbab ayetinin, *hür kadınlarla cariyeleri birbirinden ayırt* etmek için indirildiği, anlayışı; diğeri ise, mümin olsun olmasın, cariyelerle mümin kadınları ayırt etme amacı!!

Cilbab ayeti, bilindiği üzere mümin kadınların mümin vasıflarıyla tanınmaları ve eziyet görmemeleri amacıyla indirilmiştir. Ayette olmadığı halde "Hür kadınlar" denildiğinde bunların arasına mümin olmayan diğer özgür kadınlar da girecektir. Oysa gayr-ı müslim hür kadınlar ayetin hedeflerinden birisi değildir!

Bu ayette, Resulüllah'ın (s.a.v.) hanımları, kızları ve "Müminlerin kadınları" özellikle zikredilmiştir. Müminlerin kadınları arasında, kendilerine nikhladıkları cariyeleri, olduğu gibi mümin cariyeleri de bulunmaktadır. Peki, bilhassa

mümin cariyeleri bu ayetin kapsamından çıkartan sebep veya kural nedir?

Ayrıca ayette "...Müminlerin kadınlarına söyle" kapsamında mümin cariyelerin de zikredilmiş olma ihtimali çok yüksek olmasına rağmen, mümin cariyeleri ayetin muhatapları arasından çıkartmak, mümin cariyelere de ahlak dışı tecavüzün normal /caiz olduğu gibi bir çarpık hükmü gündeme getirmez mi?

Bizce bu anlayışların ikisi de hatalıdır. Çünkü mümin kadınları korumak isteyen Allah, mümin cariyeleri niçin kötülüklerden esirgemesin? Veya mümin kadınlar taciz edilmesin de, mümin olsun olmasın tüm cariyelere saldırı serbest bırakılsın! Hiç olacak şey mi?

Aynı soru ve yâdsıma, değerli meslektaşım M. Öztürk'ün - son kısmına katılmadığım - şu cümleleriyle de dile getirilmiştir:

"Hiç şüphesiz, her fırsatta eşitliği, sosyal adaleti vurgulayan ve üstünlüğün sadece ve sadece Allah katında takvayla ölçüldüğünü beyan eden ilahi bir mesajın, eziyet ve tacize uğratılmama konusunda sadece "hür kadınlar" (ayette bu ifade bulunmmaktadır) için çözüm sunarken, cariyelerin durumunu iyileştirmeye yönelik herhangi bir düzenleme getirmemesi veya erken dönem Müslümanları başta olmak üzere, müfessirler ve fıkıh âlimlerinin ayetteki emri bu şekilde

yorumlamaları ilk bakışta düşündürücüdür. Ancak meseleye nüzul dönemindeki sosyal yapıyı hesaba katarak bakıldığında, Kur'an'ın bu düzenlemesinde yadsınacak bir durum olmadığı anlaşılacaktır..."(Mustfa Öztürk, *Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine*, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 76)

Ayete yanlış mana veren müfessirler ve fakihlerdir. Ayetin lafzında olmayan kimseleri o lafza katan; en azından, lafzın kapsamında olma ihtimali bulunan kimseleri kapsam dışına çıkartan da müfessirler ve fakihlerdir. Zira mümin cariyelerin "müminlerin kadınları" kapsamında bulunma ihtimali oldukça yüksek olduğu halde "gayr-ı müslim hür kadınlar" ayetin lafzında asla söz konusu değildir...

III. BÖLÜM
CARİYELERDE ÖRTÜNME

“Ey İnsanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini ve o ikisinden de birçok erkekler ve kadımlar üretilip yayan Rabbinizden sakının...” (Nisa, 4/1)¹⁶⁵

1. HER İNSAN ANASINDAN HÜR DOĞAR...

Esasını, kendi zevkini tatmin için başkalarının bedensel güçlerinden yararlanmanın teşkil ettiği kölelik-efendilik düzeni, beşerin tarihi kadar eski bir düzendir. Bu düzen, medenî kabul edilen toplumlar da dâhil her devirde ve her toplumda bir biçimde varlığını korumuştur...¹⁶⁶

Köle, kökeni itibariyle özgür olmayan bir toplum sınıfından gelen, satılıp alınabilen, iktisadi bir araç olarak görülen ve bir efendiye bağımlı olan kişidir. Başka bir ifade ile köle keyfi, totaliter, müstebit bir güce ya da şahsa boyun eğen erkek demektir. Eğer boyun eğmek zorunda kalan bu kişi kadın ise, ona da ‘cariye’ adı verilir.¹⁶⁷ Her iki cins için ortak bir isim olarak köle tabirini kullanmak adettir

Köle, insanın, mülkiyet nesnesi kabul edilerek aynen mülkiyet nesnesi kabul edilen diğer mal veya varlıklar gibi başka insanlar tarafından

---

165 Bkz. Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1983, II/300.

166 Bkz. İbn Manzur, Lisânu'l-Arab, ‘ABD’ mad. III/270.

167 Bkz. Demir, Ömer ve Acar, Mustafa, Sosyal Bilimler Sözlüğü, İstanbul, 1993, s.220.

sahiplenilebilir, alınıp satılabilir, yasa ve töreler çerçevesinde vücut ve emeğinden kendisine bir bedel ödenmeksizin yararlanılabilir. Böyle bir düzende mülkiyete konu olan bir insandır; mülkiyet iddiasında bulunan diğer insana da efendi tabir edilir.¹⁶⁸

Sözlükler insanı böyle tariff ediyorlar! Hür /efendi ve köle şeklinde insanları önce sınıflara bölüyor, sonar da güç kullanılarak hürriyeti elinden alınmış olanları bir eşya mesabesine indiriyorlar!!

Oysa, sınıf, cinsiyet, ırk ve renk ayırımı olmaksızın; her insane annesinden hür doğar ve fıtratı icabı mükemmel bir varlıktır. “Ahsen-i takvîm üzere yaratılmıştır.” Hz. Peygamber’in ifadesiyle “Eşeref-i mahlukattır.” Evrenin merkezindeki en üstün değerdir. Yüce Yaratıcısı ona ruhundan ruh, en güzel isimlerinden ve sıfatlarından nitelik bahşetmiş, akıl, tefekkür, beyan... gibi seçkin kabiliyet ve meziyetlerle donatmıştır... Evrendeki her şey insan için, o ise sırf Rabbi için yaratılmıştır...

İstisnasız her insan, yalnız Allah’ın kuludur; her insan Allah’ın halifesidir; her insan ilâhî emanetin muhatabıdır... O sebeple Allah’tan başkasına kul veya köle olmak insana yakışmaz...

---

168 Aynı eser, aynı yer.

Tüm insanlar hür olarak doğmaktadırlar... Başta hayat hakkı olmak üzere tüm insani haklar insana Allah vergisidir. Mülk edinme, seyahat etme, düşünme, fikrini açıklama, inanma ve inandığı biçimde yaşama, evlenip neslini devam ettirme gibi temel hak ve özgürlüklerin tamamı insan olmaktan kaynaklanan hak ve özgürlüklerdir. O halde Allah'a ve Âhiret gününe inanan, inanmayan herkes bilmelidir ki, yaratılıştta insanların hepsi birdir; her insan Âdem'den, Âdem ise, topraktan yaratılmıştır... Bu yüzden insanlar arasında cins, renk, ırk ve sınıf farkı olmaz. Üstünlük, iman ile birlikte insani niteliklerde yücelmede, sadece takva'dadır... Bu da yetişkinlik çağından itibaren başlar ve artabilir....

İnsanlar, temyiz çağına girip yükümlülük ve sorumluluk devresi başladığı andan itibaren, kendi tercih, irade ve eylemleriyle inananlar ve inkâr edenler olmak üzere iki kısma ayrılırlar. İnkâr edenler arasına münafıklar ve müşrikler de dâhildirler. Hz. Peygamber bu ayrımı şöyle ifade etmiştir: "İnsan ya mümindir, muttakidir ve Allah katında kerim/değerlidir veya münkirdir, facirdir ve Allah nazarında bir hiçtir." Dolayısıyla iman edip salih amel işleyen gerçek müminler Allah nazrında gerçek manada diridir ve insani kimliğini muhafaza etmektedir. Allah'a ortak koşanlar, münafıklar ve kâfirler ise, insanlık vasfından düşmüş, kendilerini "esfel-i safiline" atmış ölümler mesabesinde dirler...

Müminler de birbirlerinin kardeşleridir. Aralarında hiçbir ayırım ve ayrıştırıcı bir farklılık söz konusu değildir. Hepsi de bir tarağın dişleri gibi birbirilerine müsavidirler. Aralarındaki üstünlük sadece takvadadır... Hür ve köle ayırımı veya cins, ırk ve sınıf üstünlüğü İslam'da yoktur. Çünkü böyle güce dayalı ve aşağılayıcı bir ayırım insan fitratına ve yaratılış amacına terstir. Yüce yaratıcıya isyandır. O'ndan uzaklaşmak ve başkalaşmaktır...

Cenab-ı Allah'ın hitapları, cinsiyeti, ırkı, rengi ve mensubiyeti ne olursa olsun, insanadır. İnsan olmak her şeyden önde gelir. Değer yargısı açısından da hür köle ayırımı İslam'da asla söz konusu değildir. Biz "Köle ve Cariye Sorununa İslam'ın Yaklaşımı" adlı makalemizde konuyu her yönüyle ele alıp inceledik.¹⁶⁹ Burada sadece cariyelerin örtünme meselesine yer vereceğiz.

2. MÜMİN CARIYELERİN ÖRTÜNMELEİ İSLAM'DA NİÇİN SORUN OLSUN?

Aslında, İslam'da, inanç ve ibadetlerde hür ve köle ayırımı veya statü farklılığı söz konusu değildir. Her insan kuldur ve sadece Rabbine kulluk etmekle yükümlüdür... Bu yüzden burada 'mümin cariyelerin örtünmesi meselesi' diye bir bölüm ayırmaya hiç gerek yoktu. Zira, dikkat edilirse, yukarıda açıklamaya çalıştığımız örtünme ile ilgili

---

169 M. Zeki Duman, Köle ve Cariye Sorununa İslam'ın Yaklaşımı, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, *Yıl*, 2011, s.

ayetlerin tamamı insanlar; özellikle müminler için geneldir. Ancak herkes şahsi durumu, statüsü ve takati ölçüsünce yükümlülüğünü yerine getirmekle sorumludur. Çünkü hür olmayan insanlar ehliyeti kısıtlanmış kimselerdir ve yükümlülükleri güçleri nispetindedir. Zaten İslam'da, *"Hiçbir nefis takatinden fazlasıyla mükellef tutulmaz!"*¹⁷⁰ Elbette Yüce *"Allah da her kişiyi ancak gücünün yettiği kadarıyla mükellef kılar."*¹⁷¹ Nitekim O En'am ve A'raf surelerinde, hiçbir kimseyi gücünün yetmeyeceği bir şeyle yükümlü ve sorumlu tutmayacağını açıkça belirtmiştir.¹⁷² Bu şartlar çerçevesinde tesettür ile ilgili ayetlerin hükmü de tüm müminleri kapsamaktadır. Ayrıca o ayetlerde ne bir istisna ne de bir tahsis vardır. Ayette istisna olmayıp hitaplar tüm mümin erkek ve kadınlara yönelik olduğu için Müslümanlara hitap mümin vasfına sahip olup uygulama imkânı bulan herkesi takati nispetince kapsayacaktır. Zira Müslümanlar durum ve imkânlarına göre tüm ayetlerin muhatabıdırlar. Aralarında bilhassa iman, iffet ve takva yarışında herhangi bir ayırım asla olmamalı ve olamaz da... Zaten Nur suresinin otuz ve otuz birinci ayetlerindeki *"Ey Peygamber" Mümin erkeklere söyle!..."* ve *"Ey Peygamber! Mümin kadınlara söyle!..."* ifadeleriyle başlayan ayetlerin lafzı ve ma-

---

170 Bakara, 2/233.

171 Bakara, 2/286.

172 En'am, 6/152; A'raf, 7042.

nası, hiçbir ayırım gözetmeksizin iman etmiş olan erkek ve kadınların hepsini içine almaktadır. Yukarıda da işaret edildiği gibi, mümin köle ve cariyeler eğer gayr-ı müslimlerin ellerinde ise, onların hürriyetleri olmadığı için onlar, Firavunun yanında inanç ve ibadetler bakımından hür olmayan Asiye Hanım¹⁷³ gibi, ancak gizliden gizliye iman ederler. Çünkü inanan bir cariyenin mümin olmayan sahibi tarafından tevhid akidesine sahip olması, iffetli yaşaması, örtünme vb. hususlarda İslamî kurallara uyması yasaklanmışsa, o cariyenin, imanını dili ile ikrar etmesi bile gerekmiyor, İslam'ı sosyal yönüyle yaşamakla da yükümlü değildir; hatta inkâra zorlandığı takdirde, "...kalbi iman ile dopdolu olarak..."¹⁷⁴ inkâr sözünü söylemesiyle dinden de çıkmayacağı muhakkaktır. Bunlar ibadetlerden ve örtünme vb. hususlarda yükümlü ve sorumlu değildirler; hatta sahibi zinaya zorlamış olsa, onlar da istemeye istemeye bunu yapmaya mecbur kalsalar, asla yaptıklarından sorumlu tutulmalacaklardır. Allah Teala onlara, bu yaptıklarından sonra kendilerini bağışlayacağını vaat etmiştir.¹⁷⁵ Zira hürriyeti olmayanın

---

173 "Allah, iman edenlere de Firavun'un karısını örnek gösterdi. O: "Rabb'im! Senin katında, cennette bana bir yuva kur, Firavun'dan da onun pis işlerinden de beni koru ve zalimler topluluğundan beni kurtar!" diye dua ederdi. " (Tahrim, 66/11)

174 Nahl, 16/106.

175 Nur, 24/33. Geniş bilgi için bkz. Duman, M. Zeki, Beş Surenin Tefsiri, Ankara, 1999, s.

sorumluluğu da olmaz... Hani denilir ya, 'ne verdin ki, ne istiyorsun?' Allah Teala da aynısını söylüyor: *"Allah bir nefsi, ancak verdiği ile yükümlü tutar."*¹⁷⁶ Bu yüzden imkân bulan her mümin Allah'ın ve Resulünün emir ve yasaklarına ancak imkânı ölçüsünce uymakla yükümlüdür. Tüm bu düşünceler ve hükümler gayr-ı Müslimlerin yanındaki mümin köle ve cariyeler içindir. Müminlerin yanındaki köle ve cariyeler ise farklıdır ve iman, ibadet ve iffet konusunda farklı muameleye tabi olmalıydılar. Çünkü "Müminler ancak kardeşirler..."¹⁷⁷ Hiçbir mümin kendisi için istemediği bir şeyi kardeşi için asla isteyemez. Bunun tersi de geçerlidir...

İslam'da anlayış bu olması gerekirken ne hikmetse(!) Müminlerin elindeki köle ve cariyeye konusu İslami kaynaklarda hala sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Fıkıhta köle, "mülk edinilen fakat mülkü olmayan"(!) şeklinde tarif edilmektedir... Oysa Rasulüllah'ın (s.a.v.) asr-ı saadetlerinde Kur'an ve Sünnet'tin getirdiği yeni uygulamalarla, en azından Müslümanların ellerindeki köle ve cariyeler önemli haklara, yetkilere ve sosyal yükümlülöklere sahip idiler. Denilebilir ki, o dönemde ve Müslümanlar arasında kölelik meselesi büyük oranda sorun olmaktan

---

176 Talak, 66/7.

177 Hucurat, 49/13.

çıkartılmış idi. "Müminler ancak kardeşlerler..."¹⁷⁸ ayeti ile Müslümanların arasındaki ilişki kan bağından daha güçlü olan din bağı ile sağlamlaştırılmıştı. İsteyen kölelere Allah'ın bahşettiği "mükatebe"¹⁷⁹ imkânı, azat etme ilkesi ve bu konudaki teşvikler ve özendirmelerle hürriyetleri kazandırılmakta idi. Zaruriyyat-ı diniyyeden olup sadece hür insanların sahip oldukları haklara onlar da zamanla kavuşturulmuşlardı. Mesela 1. Hayat hakkı, 2. Aklını koruma, düşünme ve fikir edinme hakkı, 3. Din edinme ve inandığı biçimde yaşama hakkı, 4. Mülkiyet hakkı, 5. Evlenip neslini koruma hakkı mümin köle ve cariyelere de kazandırılmış temel haklardandır.¹⁸⁰

Bütün bu gerçeklere rağmen gerek ilgili kaynaklarda ve gerekse, hiç de yeri ve zamanı olmadığı halde medyada "İslam'da cariyelerin örtünmesi" konusu, - sanki Türkiye'de köle ve cariye varmış gibi - tartışma konusu edilmektedir... Biz, hiç de ilmi ve gerçekleri yansıtmayan bu tartışmalara bir cevap olmak üzere Kur'an ve Sünnet gerçeğine uygun şekliyle köle ve cariyelerin örtünmesi konusuna da burada yer vermeyi uygun bulduk... Tabii ki, medyadaki tartışmalardaki amaç

---

178 Hucurat, 49/10.

179 Bkz. Nur, 24/32.

180 Geniş bilgi için bkz. M. Zeki Duman, Köle ve Cariye Sorununa İslam'ın Yaklaşımı, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,****

İslam'da bir gerçeği asıl kaynağından anlamak ve açıklamak olmadığı için, burada yapacağımız açıklamaların da bu tartışmayı sona erdireceğini düşünmüyoruz. İnancımız odur ki bu bölüm, insaf sahibi olup bu konuda gerçekten bilgi edinmek isteyen kimseler için faydadan hali olmayacaktır...

3. CARIYELER DE İSLAM'A UYGUN GİYİNEMEZLER Mİ?

Deniliyor ki, "Toplumda cariyelerin hür kadınlardan ayırt edilebilmeleri için farklı kıyafet giymelerinin, bir gelenek olmasının yanı sıra, bir zaruret olduğu bazı haberlerden anlaşılmaktadır. Örneğin Hz. Ömer, kızı Hafsa'nın evinden hürlerin kıyafetine bürünmüş bir cariyenin çıktığını görünce, onun kim olduğunu sormuş, Hafsa'nın (kardeşi) Abdurrahmanın cariyesi olduğunu söylemesi üzerine, 'kardeşinin cariyesine hürlerin elbisesini giydirmeye seni sevk eden nedir?' diyerek, o cariyeyi cezalandırmak istediğini söylemiştir.¹⁸¹

Bir başka rivayette Hz. Ömer, hür mümin kadınlar gibi örtünen cariyeleri, "Siz hürlere mi benzemek istiyorsunuz?" diyerek dövmüştür...¹⁸²

Enes b. Malik'in naklettiği bir habere göre, üzerinde cilbab bulunan bir cariyeye Hz. Ömer'in

---

181 Abdurrezzak, III/136. (İsmail Hakkı Ünal, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 61-62)'den naklen.

182 Bkz. İbn Ebi Şeybe, II/131; İbn Kesir, Tefsir, VI/471; Ateş, Süleyman Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, VII/201.

yanına girmiş. Hz. Ömer'in ona: Azad mı oldun? Sorusuna, hayır... deyince; başını örttüğün o cilbab da ne oluyor? Cilbab hür mümin kadınlar içindir, diyerek kamçıyla cilbabı başından düşünceye kadar başına vurmıştır!!¹⁸³

Hafazanallah!...

Hz. Ömer, hilafeti döneminde, başörtüsünün eziyet görmemeleri için hür kadınlara mahsus olduğunu söyleyerek cariyelerin başlarını örtmelerine izin vermediği¹⁸⁴; ayrıca onları hürlere benzeyecekler düşüncesiyle cilbab giymekten de menettiği nakledilmiştir.¹⁸⁵

Bu konuda Hz. Ömer'e isnat edilen pek çok rivayet bulunmaktadır. Gerekçe olarak da şu fikir ileri sürülmektedir:

“Rivayetlerden, cariyeleri giyim olarak hür kadınlardan ayıran temel farklılığın, onların başörtüsü ve cilbab kullanmaları olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁶”

Hz. Ömer'den nakledilen bu rivayetler fıkhıta cariyelerin başörtüsü konusunda hükme mesnet

---

183 İbn Ebi Şeybe, II/131. (İ. Hakkı Ünal, aynı makale ve aynı yer)'den naklen.

184 Said b. Mensur, Sünen (2. Cilt), Beyrut, 1985, II/71. (İ. Hakkı Ünal, aynı makale ve aynı yer)'den naklen.

185 Abdurrezzak, III/135. (İ. Hakkı Ünal, aynı makale ve aynı yer)'den naklen.

186 İsmail Hakkı Ünal, *Hadislere Göre Kadının Örtünmesi*, İslamiyat, s. 62

teşkil etmiş ve öylece hüküm yaygınlaşmıştır. Mesela, Yunus ibn Yezid demiştir ki biz: "Evli ya da bekâr; bir cariyenin üzerine başörtüsü /hımar alması gerekir mi?" diye Zührî'ye sorduk. Zührî: "Evli ise, başörtüsü alır. Ama çarşaf /cilbab giymesi yasaklanır. Çünkü onların hür kadınlara benzemeleri mekruhtur." dedi ve arkasından, Allah: "Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin hanımlarına söyle üzerlerine cilbablarını alsınlar." ayetini okudu.¹³⁸

Bu anlayış ve zihin yapısına sahip kimselere göre, "Cariyenin avret yeri erkeğin ki gibidir; buna karnı, sırtı ve yan tarafları da dâhildir."¹⁸⁷

"Cilbab konusunu özetleyecek olursak, (...) cariyelerin cilbab giymelerinin değil, giymemelerinin bir emir olduğu sonucuna varmışlardır. Diğer taraftan, cariyeler hür kadınlarla aynı statüde olmadıkları için avret mahalleri konusunda erkeklerle aynı katagoride değerlendirilmiş ve dört büyük fıkıh mezhebinin ortak görüşüne göre, cariyelerin avret yerleri, diz kapağı ile göbük hizası arasındaki mahal olarak belirlenmiştir." (Bkz. Vehbe Zuhayli, el-Fıkhu'l-İslami ve Edilletüh, Beyrut. 1989, I/584-593 (Mustfa Öztürk, *Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine*, s. 76'dan naklen)

---

187 Bkz. Şener, Mehmet, Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi, 'Avret' mad.

Süfyan es-Sevrî, "Ev Nisaihinne" ayetini delil göstererek şöyle dedi: Zimmet ehlinin, yani gayr-ı müslim kadınların ziynetlerine bakmakta bir beis yoktur. Çünkü onlar, fitne sebebiyle bundan nehyedildiler; hürmetlerinden dolayı değil.¹⁸⁸

Ayrıca islamî ilimlerde yeterince vukufiyeti ve ciddiyeti olmadığı halde sık sık TV ekranlarına çıkıp din hakkında konuşanlardan birisi de kaynaklardaki bu ifadeleri esas alıp, "İslam'a göre cariyelerin örtünmesi böyledir. Onlar böyle gezmek zorundadır ve namazı da böyle kırlarlar(!)" diyerek, kitabına çizdirdiği diz ile göbek arası kapalı, diğer yerleri çıplak resimlerle konuya bilimsel(!) açıklık getirdiğini iddia etmektedir!

Daha bunun gibi tefsir ve fıkıh kitaplarında yer alan pek çok ifadeye ve bunlara dayalı anlayışa göre iffetli, mümin cariyeler, sahipleri kendilerine anlayış gösterebilirler bile, giyim kuşamda mümin kadınlar gibi tesettüre tam riayet edemezler! Çünkü Zühri'ye göre, ayette "Peygamber'in hanımları, kızları ve müminlerin hanımları" zikredilmiş, fakat cariyeler denilmemiştir(!). Bazılarına göre onlar erkek; Süfyan es-Sevrî'nin ifadesinden anlaşılan manaya göre ise, gayr-ı müslim kadın hükmündedirler(!) Mümin de olsa, cariyenin diğer mümin kadınlara benzemesi mekruhtur. Bu nedenle cariyenin

---

188 İbn Kesir, Tefsir, VI/471.

müminlere karşı mahrem ve namahrem sayılabilecek bir durumu yoktur!! Bu anlayışa göre, bir zamanlar köle olan Bilal-i Habeşi, Zeyid b. Harise, Selman el-Farisi, Suheyb-i Rumi gibi sahabilerin hanımları, ayetteki "...müminlerin hanımlarına söyle..." kapsamı giremeyeceği(!) için, onların hanımları da...

Fe sübhanallah!...

Oysa biliniyor ki, Kur'an'da ve Sünnette, hür ve köle ayırımı, sadece cezalardadır; hitaplarda ve takva yarışında hiçbir ayırım söz konusu değildir. Sınıf /statü farklılığı ise, asla...

Denilebilir ki, hür bir mümin ile hürriyeti tamamen kısıtlanmış olan mümin bir cariye takva yarışına girebilirler mi? Bu, tavşanla kaplumbağanın yarışına benzemez mi?

Cevap olarak deriz ki, Yol yarışında değil, ama takva yarışında benzemez... Zira zengin müminlerle fakir müminler nasıl bu yarışta varsalar, cariyeler de bu yarışta öyle vardılar... Sonuçta değerlendirecek olan, müminleri takvada üstünlük yarışına sokan Allah Azze ve Celle'nin kendisidir!
...

Soralım: Firavun'un hanımı (Asiye), İslam'ı yaşama ve takva imkânı bakımından Hz. Aişe ile kıyaslanabilir mi? Fakat Kur'an'da örnek gösterilen

iki kadından biri Hz. Meryem, diğeri ise, Asiye validemizdir; Hz. Aişe değil!

Öyleyse nasıl olur da "Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin hanımlarına söyle üzerlerine cilbablarını alsınlar." ayetinde cariyeler zikredilmemiştir denilebilir? Kölelik ve cariyelik asli ve insani bir vasıf mıdır? Ayette hitap mümin kadınlara ise, mümin cariyeler de onlardan değil midir? Onları kim İslamın iman, iffet ve ahlaki güzelliklerinden mahrum edebilir ki?

Cariyeler iffetli mümin olamazlar mı? Onlar azatlı mümin kölelerin azatlı hanımları değil mi? İman, eğer mümkünse; ahlak ve edeb onların da hakkı olamaz mı?

Yukarıda örtünmenin insanın hassalarından olduğundan söz edilmedi mi? Erkek olsun kadın olsun, çocuklar hariç, bir kişinin mahrem yerlerine bakmanın veya oraları açmanın çirkinliğinden, haramlığından bahsedilmedi mi? Bu konuda haya duygusu ve iffetin insana kazandıracığı nezahetten /temizlikten söz edilmedi mi?

O halde nasıl olur da mümin cariyeler, mahremiyet bakımından gayr-ı müslim kadınlara benzetilebilir? Hangi akıl ve vicdan mümin cariyeler için "onlar gayr-ı müslim kadın hükmündedirler" diyebilir?

"...Cariyenin avret yeri erkeğin ki gibidir; buna karnı, sırtı ve yan tarafları da dâhildir."¹⁸⁹ "...gayr-ı müslim kadınların ziynetlerine bakmakta bir beis yoktur. Çünkü onlar, fitne sebebiyle bundan nehyedildiler; hürmetlerinden dolayı değil."¹⁹⁰

O halde Nur suresinin 30. ayetindeki, "Mümin Erkeklerle söyle, gözlerini bakmak haram olan şeye karşı yumsunlar, ferçlerini de muhafaza etsinler ..." hüküm cariyeler için geçerli değildir! Mümin erkekler cariyelerin her yerine bakabilir ve onlara ferçlerini gösterebilirler!!

Hâşâ lillah!...

Kurân ve sahih Sünnette "Mümin de olsa, cariyenin diğer mümin kadınlara benzemesi mekruhtur." hükmüne mesnet teşkil edebilecek bir ima, bir işaret veya en ufak bir bilgi kııntısı bulmak mümkün değildir?

Bir müminin gayr-ı müslim kadınların veya erkeklerin mahrem yerlerine/ferçlerine bakabileceğini kim ve neye göre söyleyebilir ki, mümin cariyeleri de o statüde değerlendirebilsin? Bunlar, Kur'an ve sahih Sünnet açısından doğrulanabilir mi?!

---

189 Bkz. Şener, Mehmet, Diyanet İşleri Başkanlığı İslam Ansiklopedisi, 'Avret' mad.

190 İbn Kesir, Tefsir, VI/471.

Şunu belirtmeliyiz ki, cariyelerin örtünmeleriyle ilgili tartışılan hususlarda gösterilen kaynaklar ne Kur'an'dır, ne de Rasulü Allah'ın fem-i muhsininden çıkmış sahih bir hadis...

Hız. Ömer'den nakledilen rivayetler gelince, ancak ona iftira olarak değerlendirilebilir! Çünkü O, Kur'an'a ve Sünnete muhalif bir iş yapmaz ve hüküm de koymaz. En azından Hız. Ömer'in, "Siz hürlere mi benzemek istiyorsunuz?" diyerek bir cariyeyi dövdüğü v.b. rivayetlerin yeniden araştırılıp incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Eğer böyle bir şey vaki olmuşsa, bu cariyeye kimdir? Mümin midir, değil mi? Nasıl bir durumdadır? Ve bu cariyeye o zaman ne halde bulunuyordu? Bunlar, kaynağından araştırılıp açıklığa kavuşturulmadan bu hususta delil olamaz. Çünkü konu ile ilgili ayetlere ve sahih sünnete baktığımızda böyle bir ayırımı onlarda göremiyoruz.

Söz konusu ettiğimiz Nur suresinin otuz ve otuz birinci ayetlerinde "*Mümin erkeklere söyle...*" ve "*Mümin kadınlara söyle...*" diye başlayan ve umum ifade eden hükümlerde tahsis bulunmadığı gibi, hür ve hür olmayan ayırımı, imâen de olsa, yoktur. Bu da hükmün tüm mümin kadınları kapsadığını gösterir...

Ayrıca, Ahzab suresinin elli dokuzuncu ayetindeki Şayet cariyenin sahibi mümin ise veya gayr-ı müslim olmasına rağmen bu hususta

anlayışlı davranıyorsa, "Ey Nebi! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle..." ayetindeki ifadenin kapsamına mümin cariyeler neden girmesin? Örtünmenin amacı, ayetlerde "takva" ve "nezahet" olarak belirtildiğine göre, mümin bir köle ya da cariyeye, hürriyeleri ellerinden alınmış olmasına rağmen, sahiplerinin anlayışlı davranması veya başka bir sebeple, imkânları olup da takvayı ve temiz olarak yaşamayı arzuluyorsa bu onlara yasaklanabilir mi? "Onlara: Hayır! Siz hür değilsiniz. Sizin, iffetli, muttaki ve temiz mümin olmaya hakkınız yoktur", denilebilir mi? Bu hususta sizin, hür olan müminlere benzemeniz mekruhtur!" diye kim onları bundan men edebilir!?

Bunları söylerken, şu hususun da göz ardı edilmemesi gerektiğini bilmekteyiz. Yukarıda naklettiğimiz tariflerden de anlaşılacağı üzere, o zamanın Arap toplumundaki anlayışa göre de statüleri gereği köle ve cariyeler, hürriyetleri ellerinden alınmış ve tamamen sahiplerine bağlı bir mal, eşya /meta' konumunda idiler. Bir köle ya da cariyeye, sahibinin eşyası, alınıp satılan bir nesne gibiydi; o nasıl isterse, öyle kullanabilirdi. Sahibinin kölesini satma, başkasına kiralama, hatta öldürme yetkisi bile var idi... Ama Müslümanların ellerindeki mümin köle ve cariyeler aynı statüye tabiydiler denilebilir mi? Zamanla hak ve özgürlükleri kademe kademe kendilerine verilerek Tebliğin son yıllarına doğru, en azından temel

haklarda diğer mümin kardeşleriyle eşit seviyeye ykseltiltilmediler mi?...

Düşünün, Bir Bilal-ı Habeşi, Bir Zeyid b. Harise, bir same b. Zeyid... her hususta diğer sahabilerden ayırt ediliyor muydu? Onların hepsi azat edilmiş toplumun birer saygın bireyleri değil miydi? Onlar da Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali... ile aynı safta, aynı savaşta, aynı hayatta hep el ele omuz omuza değiller miydi? Onlardan bir kısmı bir elçi, bir eğitici, bir imam, bir ordu komutanı olarak atanmamışlar mıydı? O halde İslam'da, Allah nazarında; hitaplarda, Allah'a ibadet ve Resulüne itaatte hr köle ayırımı hem de müminler tarafından nasıl yapılabilir?

Gerçek şu ki, statülerine uygun düzenlemelere rağmen köle ve cariyeler, imkânları nispetinde Allah'a kulluk ve takva amacıyla yaşamaya çalışırlarsa bundan da men olunmamaları gerektiğini düşünüyoruz. İman, ahlak ve ibadetler hususunda, bilhassa Müslümanlara ait mümin köle ve cariyeler hakkında İslami rfn, böyle bir ayırımı müsaade edeceği kanaatinde değiliz! Mümin bir cariyeye ya da köle, iffetli ve takva ehli bir mümin olmak arzusuyla Allah'a ve Resulüne itaat etmeye çalışırken, "sen klesin" veya "cariyesin", diyerek hangi mümin bunları, böyle bir arzu ve gayretten men edebilir ki? Bu hususlarda Allah'ın ve Resulü'nn tavsiyeleri böyle mdir?

Allah Teala: "Eğer hizmetçileriniz/kızlarınız /Fetâküm iffetlerini korumak istiyorlarsa, onları aşırılığa /el-Biğâ mecbur etmeyin..."¹⁹¹ buyurmuyor mu? Bu ayet, sahibi münafık veya gayr-ı müslim olan cariyeler hakkında inmiş de, müslim efendilere bir şey söylemiyor denilebilir mi?

Rasulüllah (s.a.v.), "Onlara: Kölem... Cariyem... demeyin. Oğlum... Kızım... deyin ve yediğinizden yedin, giydiğinizden giydirin... İşlerine yardımcı olun..." buyurmamış mıdır?

Kanaatimizce, cilbab ayetinin nüzul sebebi olarak anlatılan, "kadınlar, geceleri toplu halde Menas'a çıkarlardı..." rivayetine bağlı olarak; çoğu da o rivayetlere dayandırılarak cariyelerin örtünmesi konusunda yanlış bir anlayış ortaya çıkmış, bu da kaynaklara yansıtılmıştır. Bu anlayışa göre:

"Bir takım ahlaksız kimseler geceleri tuvalet için sahraya çıkan kadınları izlerlerdi. Onların asıl amacı cariyelerdi. Kadının üzerinde cilbab/çarşaf olursa onun hür olduğunu bilir, ardına düşmezlerdi. Ama çarşaf olmazsa veya başları açık cariyeden ayıramadıkları için ardına düşer, ona sataşarlardı. İşte bu durum Allah'ın elçisine anlatılınca Ahzab suresindeki 59. Ayet indi"¹⁹² İsmail

---

191 Nur, 24/33.

192 Bkz. İbn Kesir, Tefsir, III/519; Ateş, Süleyman Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri, VII/201'den naklen.

Hakkı Ünal'ın makalesinde de aynı anlayış mevcuttur.¹⁹³

Yukarıda da geçmişti. Medine'de Arap evleri dar idi. İçinde tuvalet bulunmuyordu. Genellikle kadınlar geceleri def-i hacet için Menas denilen bir mevkiye doğru giderlerdi. Fasıklar, gecenin karanlığından yararlanarak yolda gizlenir ve bu kadınların üzerine atılırlardı. Mü'min kadınlarla diğerlerini birbirinden ayıran bir alamet olmadığı için karanlıkta onlar da ahlaksızların saldırısına uğrayabiliyordu. İşte bu nedenle Allah Teala, *"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle de cilbablarını üzerlerine alsınlar. Böyle yapmaları, onların tanınmalarına ve eziyet görmemelerine en uygun bir tedbirdir."* ayetini indirdi.¹⁹⁴

Dikkat edilirse, aynı kaynakta, ayetin nüzul sebebi olarak anlatılan iki rivayette farklılık vardır. Birincisinde hedef tamamen cariyelerdir. İkincisinde ise ahlaksız insanların saldırısına maruz kalan tüm kadınlar... Cilbab ile gözetilen hedef ise, mümin kadınları üzerlerine almak zorunda oldukları cilbablarıyla mümin olmayan kadınlardan ayırt etmek ve eziyet görmelerine mani olmaktır. Öyleyse rivayetleri bir tarafa bırakıp ayetteki hedefi esas

---

193 İsmail Hakkı Ünal, Hadislere Göre Kadının Örtünmesi, İslamiyat, Cilt 4, sayı 2, Nisan-Haziran, yıl 2001, s. 61-62

194 Bkz. İbn Kesir, Tefsir, VI/471.

almalıyız, kadınların hür veya cariyeye olmalarını değil mümin olanlarıyla olmayanlarını ayırt edicibir cilbabdan söz edildiğini bilmeliyiz! Sihhati bilinmeyen, en azından meşuk rivayetlerle İslam'a ve insanlığa aykırı hükümler ihdas etmemeliyiz!!

Eğer ayeti birinci rivayete göre anlarsak, mümin kadınlar üzerlerine cilbab almak suretiyle hür oldukların belirleyerek bu tacizden korunsunlar; mümin cariyeler ise, üzerlerine cilbab almak suretiyle sakın korunmaya kalkışmasınlar... gibi çarpık bir anlayış ortaya çıkmaz mı? Bu, aynı zamanda geceleri kadınları taciz eden fasık ve facirler için de İslamî bir onay anlamına gelmez mi? Üzerinde cilbab gördüğünüz kadınlara ilşmeyin, ama diğerlerine ilişebilirsiniz, zira cariyelerin taciz edilmeleri normaldir, şeklinde...

Hız. Peygamber Medine'de ağırlığını koyup otoriteyi eline geçinceye kadar mümin olmayan veya kendileri mümin fakat sahipleri münafık ya da gayr-ı müslim olan köle ve cariyelerin, statüleri gereği toplumda maruz bırakıldıkları gayr-ı insanî muamele hakkında hiç bir şey söyleyemiyoruz. Çünkü onlar, o zamanki cahiliye toplumunda geçerli olan statüleri gereği sahiplerinin eşyası konumundadırlar ve sahipleri nasıl istiyorsa, onları öyle kullanmakta idiler. Ancak Rasulüllah (s.a.v.) Medine'de ağırlığını koyup otoriteyi eline geçirdikten sonra köle ve cariyelere kötü davranan kimselere müdahale etmekte idi. Eğer sahibi

Müslüman gözüken bir münafık ise, onun elinden alıp azat ediyor veya sahibini azat etmeye zorluyordu.

Gayr-ı Müslimlerin elindeki Müslüman köle ve cariyeleri de başta Hz. Ebu Bekir olmak üzere varlıklı kardeşler satın alıp azad ediyorlardı...

Sözün özü şudur:

Mümin cariyelerin örtünmeleri Resulüllah'ın (s.a.v.) Asr-ı Saadetlerinde asla sorun edilmemiş, ondan sonra da sorun edilemez! Binaenaleyh mümin cariyeler de imkânları nispetinde takva'ya uygun giyinebilirler. Kimse onları başka türlü giyinmeye mecbur edemez!

Zira Müslümanlara ait, Müslüman olan salih köle ve cariyelerin Allah'a kulluk ve takva konusundaki gayretleri hiçbir müslüman tarafından engellenemez. Onlar, asla iffetsizliğe ve gayr-ı İslami bir giyim tarzına zorlanamazlar. Kendi arzularıyla yaşamak istedikleri iffetli ve ahlakî davranışları, Hz. Ömer tarafından bile yasaklayamaz! Çünkü Din'in sahibi Allah Azze ve Celle, muhatabı ise, statüsü ne olursa olsun, insandır!!

SONUÇ

Edep yerlerini muhafaza altına almak ve ortama göre güzel giyinmek insanın hassalarındandır. Bireysel ve sosyal bir gereklilik olan giyinme insana özgü, biçimi ise şer'î ve mahalli örf'e göredir. Kimse kimsenin neyi yediğine karışmaz, ama sosyal hayat gereği giyinme tarzına ve biçimine karışır. Bu anlamda elbise, insanın insan kimliğini, elbisenin nicelik ve niteliği ise mümin kişiliğini takvâ amacını tamamlayıcı bir unsurdur.

Allah Teala Kur'an'da, her insanın dört maksatla giyinebileceğini ve bu sebeple insanoğluna maksadına uygun giyinme ve elbise üretme kabiliyetini lütfettiğini söylemiştir. Fakat hangi maksatla giyinilirse giyinilsin, giyim kuşamda asıl olanın, gerçek insana yakışır olan takva elbisesi olduğunu da açıkça belirtmiştir.

Takva amacını gerçekleştirmeyen giyinme veya örtünme din açısından hiçbir anlam ifade etmez. Başını örtmekle birlikte giyindiği daracık pantolon, tayt ve bulüz yahut tenini gösteren gömlek, çorap; saçını, kulaklarını ve boynunu gösteren ince tülbent vs. ile hiç kimse, mümin vasfıyla Allah'ın emrine itaat maksadıyla örtündüğünü söyleyemez.

Resulüllah'ın ifadesiyle, o kişi giyinmesine rağmen çıplaktır...

Yüce Allah, Kelam-ı Kadim'inde, giyinme konusunda, erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı hitap etmiş ve yetişkin bir insanın bakması yasak olanla muhafaza altına alması gerekli olan yerlerini açık ve net olarak belirtmiştir.

Kur'an, denilebilir ki örtünme konusunda iki hususa önem vermiştir; biri haram veya helale taalluk eden sınırları net olarak belirlemek, diğeri de giyim-kuşamda takva amacına dikkat çekmek...

Nur suresi 30 ve 31. Ayetlerinde, yetişkin insan bedeninde muhafaza altına alınması mutlak olarak emredilen ve bakılması kesinlikle yasak olan yerler hakkında, erkekler için "ferçler"; kadınlar için de sosyal hayatın mecburiyetleri karşısında açılması gereken veya şart ve durumlara göre görülmesinde bir sakınca olmayan yerlerle birlikte "ferçler" ve "ziynetler" tabirlerini kullanılmıştır.

Buna göre, kadınların korunması gereken bir *avret* yerleri, bir de erkeklerden fazla olarak *ziynetleri* söz konusudur...

Nur ve Ahzab surelerindeki konu ile ilgili ayetlere göre, örtünme ile ilgili şu dört hüküm mutlaka yerine getirilmelidir:

1. Kadınların, *namahrem*, yani nikâhı haram olmayan /caiz olan erkeklerin yanında yüzleri ve

ellerinin dışında, bedenlerinin tamamı avrettir ve örtülmelidir.

2. Kadınlar, baba, amca, dayı, kardeş, yeğen... gibi *mahrem*, yani evlenmeleri caiz olmayan erkeklerin yanında asgari göbek ile diz kapağı arasını örtmelidirler. Kocaları için, hayâ duygusunun gerekli kıldığıнын ötesinde birbirlerinden saklamaları gereken herhangi bir yerleri bulunmamaktadır.

3. Hayızdan ve nifastan kesilmiş olmakla beraber yaşlılıkları sebebiyle cinsel duyguları tamamen yok olmuş kadınlar, ev içerisinde örtüler veya giysilerinden bir kısmını çıkarmalarında bir beis yoktur.¹⁷⁸

4. Müminlerle birlikte Gayr-ı Müslimlerin birlikte yaşadıkları bir yerleşim biriminde, eğer ihtiyaç varsa, dışarı çıkarken mümin kadınlar, kimliklerini tanıtıcı ve kendilerini diğer kadınlardan ayırt edici örtülerini üzerlerine almalıdırlar.

Yüce Allah Kelam-ı Kadim'inde giyinme konusunda erkeklere ve kadınlara ayrı ayrı hitap etmiş ve yetişkin bir insanın bakması yasak olup muhafaza altına alınması gerekli olan yerleri açık ve net olarak belirtmiştir. Bunarı da şöyle özetlemek mümkündür:

---

178 Bu konularda geniş bilgi için bkz. M. Zeki Duman, Nur Suresi'nin Tefsiri, s. 171 vd.

Erkeklere

- Bir başka erkeğin önden veya arkadan fercine ve mak'adına /oturak, Fıkıhta avret-i galiza tabir edilen yerlerine bakmamaları, kendilerinininkini de örtüp muhafaza altına almaları... Eğer bir rastlantı sonucu görmüşlerse derhal gözlerini ondan çekmeleri ve yüzlerini başka tarafa çevirmelerini emretmiştir.

- İslâm dini açısından kendileriyle evlenmeleri mümkün/helal olan kadınların elleri ve yüzlerinden başka ziynetlerine bakmalarını yasaklamıştır.

- Kocalar, hanımlarının; babalar, kızlarının; kayınbabalar, gelinlerinin; öz oğullar, annelerinin; üvey oğullar, analıklarının; erkek kardeşler, kız kardeşlerinin; erkek kardeş oğullarının, halalarının; kız kardeş oğullarının, teyzelerinin; yaşlılıktan ötürü cinselliği bitmiş ve kadınlarla hiçbir ilgisi kalmamış / takip edilmeye muhtaç yaşlılar /pir-i faniler ile kadınların mahrem yerlerine henüz akli ermeyen tıfillar /erkek çocuklar, tüm kadınların ziynetini isteyerek ya da istemeyerek görmesi veya ihtiyaç halinde örfün müsaade ettiği nispette bakması haram değildir. Süt anne ve kardeşleri de anne ve kardeşler ilişkisine dâhil edebiliriz.

Kadınlara

Bir başka kadının önden veya arkadan fercine ve ma-k'adına, Fıkıhta avret-i galiza tabir edilen

yerlerine bakmamaları, kendilerininkini de örtüp muhafaza altına almaları... Eğer bir rastlantı sonucu görmüşlerse derhal gözlerini ondan çekmeleri ve yüzlerini başka tarafa çevirmeleri emredilmiştir.

İslâm dini açısından kendileriyle evlenmeleri mûm-kûn/helal olan erkeklerin ferçlerine bakmaları yasaklanmıştır.

Ziynetlerini, kocaları, babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kendi kadınları, köle ve cariyeleri, er-keklikten dolayı kadınlara hiç ihtiyacı kalmamış, takip edilmeye muhtaç yaşlılar ve kadınların mahrem yerlerine henüz aklı ermeyen çocuklardan başkasının yanında açmamaları...

Başörtülerini de boyun ve göğüs yırtmaçlarını da ka-patacak şekilde vurunmaları istenmiştir.

- Evlerinden dışarı çıktıkları zaman, yürüyüşleriyle, giysilerinin veya renklerinin yadsınacak veya dikkat çekecek derecede farklılığı veya parlaklığıyla kendilerini teşhir çabası içerisine girmemeleri, daima vakar ve iffetlerini korumaları hususunda ikaz edilmişlerdir.

Şayet ihtiyaç varsa, çevrenin rahatsız edici davranışla-rından korunmak maksadıyla mümin kimlik ve kişiliklerinin bir belirtisi olmak üzere

cilbab ve benzeri bir alâmet-i farikayı üzerlerine almaları emredilmiştir.

Hayızdan kesilmiş ve cinsellikleri tamamen sona ermiş yaşlı kadınların, eğer mümkünse takvaya ve adab-ı mua-şerete uygun giyinmeleri tavsiye edilmiştir. Aşırı yaşlılıkları sebebiyle bu imkâna sahip değillerse, ziynetlerini özellikle göstermemeleri şartıyla normal olarak giyinmeleri gereken giysilerden bir kısmını çıkarmalarında bir sakınca görülme-miştir.

"İslamda müminlere ait mümin cariyelerin sokakta ve namazda sadece dizleriyle göbekleri arasını örterler; diğer yerlerini örterek hürlere benzemeleri yasaktır", demek Din'de ayrıcalıklı insanlar ve onların altında bulunanlar gibi aşağılayıcı bir sınıf farklılığından bahsetmek olur. Bizce böyle bir anlayış ve düşünce çok büyük bir hata ve gerçek İslâm'ı tanımamak olur!

- Kadın olsun erkek olsun, her şeyde olduğu gibi giyinip bezenirken de elbiselerin mutlaka takva bilincine uygun olmalıdır. Z i r a

*"... takva elbisesi en iyisidir!"*¹⁹⁵

08. 08. 2011.

Prof. Dr. M. Zeki Duman

---

195 A'raf, 7/26.

KAYNAKLAR

Abdulgaki, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kur'an*, Beyrut, 1945.

Asım Efendi, Ebu'l-Kemal es-Seyyid Ahmed, *el-Okyanusu'l-Besit fi Tercemeti'l-Kamusı'l-Muhît*, İstanbul, 1305, (I-IV)

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, (I-XI)

Beydâvî, Nasruddin Ebû'l-Hayr Abdullah b. Ömer, (v. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Kahire, 1968, (I-II)

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, (v.256/870), *es-Sahîh*, İst., 1315 h. tarihli baskısından ofset,1979, (I-IV)

Cürcani, Ali b. Muhammed, *Ta'rifât*, İstanbul, 1318 h., s.165.

Demir, Ömer ve Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlü-ğü*, İstanbul, 1993.

Duman, M. Zeki Kur'an-ı Kerim'de Adâb-ı Muâşeret Görgü Kuralları, İstanbul, İpek Dağıtım, Son Baskısı 2006.

----- *Beyanü'l-Hak Kur'an'ın Nüzul Sırasına Göre*

Tefsiri, Fecir Yayınları (ikinci baskı), Ankara, 2008 (I-III)

----- Makale, Kur'an-ı Kerim'de Levh-i Mahfuz,

Marife Dergisi, 2007 son sayı.

----- *Beş Surenin Tefsiri*, Fecir Yayınevi, Ankara,

1999

Ebu'l-A'lâ el-Mevdudi, Tefhimu'l-Kur'an (çev. Ali Bulaç yönetiminde Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş), İst-tanbul, 1998, (I-VII)

Ebu Davud, Süleyman b.el-Eş'as es-Sicistanî, el-Ezdî,(v.275/888).*es-Sünen*, Tahkik: İzzet Ubeyd ed-De'as, Şam, 1969, (I-V)

Ebu Hayyan, Ebu Abdillah Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, el-Bahru'l-Muhît, Riyad, 526 h., (I-VIII)

Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst-tanbul, 1960, (I-IX)

Maverdî, Ebu'l-Hasen -Ali b. Muhamed b. Habib el-Basri, (v. 450/1058 h.), *Edebu'd-Dünya ve'd-Din*, Kahire, 1973.

İbnu'l-Esîr, Ebû Saadet el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî (v. 606/1209), en-Nihâye qî Garîbî'l-Hadîs ve'l-Eser, Beyrût, 1963 (I-V)

----- Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's-Sahabe,

İbn Kesir, Ebu'l-Fadl İsmail b. Kesir, el-Kureşî, ed-Dımeşkî, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Kahire, tsz, (I-VIII)

İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, 1968, (I-XV)

İzutsu, Toshihiko, Kur'an'da Allah ve İnsan, (çev. Doç. Dr. Süleyman Ateş), Ankara, 1975,

Ferra, Ebu Zekerriyya Yahya b. Ziyad, Meani'l-Kur'an, Beyrut, tsz. (I-III)

Kurtubî, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (v.671/1272), *el-Cami' li Ahkâmi'l-Kur'ani'l-Azim*, Kahire, tsz. (I-X)

Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccac el-Huşeyrî en-Nisaburî (v. 261/874), *es-Sahih, Tahkik: Muhammed Fuat Abdalbaki*, Kahire,1955, (I-V)

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Muhammed, *Medariku't-Tenzîl ve Hakakiku't-Te'vîl*, Kahire, 1967, (I-IV) ve

Nisaburî, Nizamuddin el-Hasen b. Muhammed b. Huseyn el-Kummî, *Ğaraibu'l-Kur'an ve Rağaibu'l-*

Furkan, (Taberi Tefsirinin kenarında), Kahire, 1323/1905,

Öztürk, Osman, Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle, İst-ambul, 1973.

Pakalın, Mehmet Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Te-rimleri Sözlüğü, İstanbul, 1983, (I-III)

Paret, Rudi, *Kur'an Üzerine Makaleler* (çev. Ömer Özsoy), Bilgi Vakfı, Ankara, 1995, s. 17, 18.

Rağıb, Huseyn b. Muhammed el-İsfehanî, el-Müfredat fi Ğaraibi'l-Kur'an, (thk. Muhammed Ahmed Halefullah, Kahire, 1970.

Razi, Ebu Abdillan Muhammed b. Ömer b. Huseyn, el-Kureşi, *Mefatihü'l-Ğayb*, Tahran, İkinci Baskı, tsz. (I-XVI)

Rickman, H.P., *Anlama ve İnsan Bilimleri*, (çev. Meh-met Dağ), Ankara, 1992.

Sabunî, Muhammed Ali, Ravaiu'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkâm Mine'l-Kur'an, Şam, 1977, (I-II)

Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an*, Beyrut, tsz. (I-XII)

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ es-Sevre (v. 279/892), *es-Sünen*, Kâhire, 1937, (I-V)